

1. УВОД

1. Република Србија је правни следбеник државне заједнице Србија и Црна Гора и Савезне Републике Југославије, па тиме и чланица свих међународних уговора које су ратификовале државе претходнице.

2. У складу са чланом 9. став 1. Међународне конвенције о укидању свих облика расне дискриминације (у даљем тексту „Конвенција“) сачињен је Иницијални извештај о примени Међународне конвенције о укидању свих облика расне дискриминације који садржи законодавне, судске, административне и друге мере у спровођењу одредаба Конвенције. Извештај се односи на период од 1992. до 2008. године.

3. Иницијални извештај о примени Међународне конвенције о укидању свих облика расне дискриминације се састоји из три дела. У првом делу су дате информације у вези са појединачним члановима Међународне конвенције о укидању свих облика расне дискриминације, други део садржи статистичке податке у појединим областима које покрива Конвенција, док се трећи део односи на примену Конвенције на територији АП Косово и Метохија и овај део Извештаја је сачинило Министарство за Косово и Метохију.

4. Извештај је припремљен у Министарству за људска и мањинска права. У његовој изради су учествовали: Министарство правде, Министарство унутрашњих послова, Министарство за државну управу и локалну самоуправу, Министарство рада и социјалне политике, Министарство просвете, Министарство културе, Министарство здравља, Министарство вера, Министарство за Косово и Метохију, Комесаријат за избеглице, Координационо тело за општине Прешево, Бујановац и Медвеђу, Канцеларија Националног савета за сарадњу са Међународним кривичним трибуналом за бившу Југославију, Покрајински секретаријат за прописе, управу и националне мањине, Покрајински секретаријат за образовање, Покрајински секретаријат за информације и Покрајински секретаријат за културу.

5. Министарство за људска и мањинска права објавило је јавни позив невладиним организацијама за учешће у изради овог извештаја. Свој прилог Извештају доставила је једино неваљина организација Праксис из Београда.

2. ОПШТЕ ИНФОРМАЦИЈЕ

Историја

6. Србија је стара европска држава настала у средњем веку. Краљевина постаје 1217, а царевина 1346. године. Након продора Турака на Балканско полуострво губи самосталност и пада под турску власт 1459. године. Развој модерне Србије

започиње 1804. године Првим српским устанком, а независност у односу на Турску империју стиче након српско-турских ратова 1876-1878, што је потврђено на Берлинском конгресу 1878. године. Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца створена је 1918. године и касније је названа Краљевина Југославија. Након другог светског рата створена је Федеративна Народна Република Југославија (ФНРЈ), касније Социјалистичка Федеративна Република Југославија (СФРЈ) у чијем је саставу Република Србија била једна од федералних јединица.

7. Након распада СФРЈ, 1992. године, формирана је Савезна Република Југославија коју су чиниле две федералне јединице - Република Србија и Република Црна Гора. Уставним преуређењем односа између чланица Федерације створена је 2003. године државна заједница Србија и Црна Гора која је престала да постоји након референдума у Црној Гори 2006. године. На референдуму одржаном октобра 2006. године грађани Републике Србије усвојили су нови Устав. Република Србија је правни следбеник свих држава које су јој претходиле.

Облик државног уређења и територијална организација

8. Република Србија је парламентарна демократска држава заснована на владавини права. Уставом Републике Србије зајемчена је подела власти на законодавну, извршну и судску. Законодавну власт врши Народна скупштина, једнодомни орган са 250 посланика који се бирају сваке 4 године. Извршну власт врши Влада Републике Србије која се тренутно састоји од 24 министарстава. Председник Републике изражава државно јединство Републике Србије и представља Републику Србију у земљи и иностранству. Бира се непосредно, тајним гласањем, са мандатом од 5 година. Судска власт је независна и припада судовима опште и посебне надлежности и Уставном суду.

9. Административно-територијална подела Републике Србије је на општине, градове и град Београд као територијалне јединице и аутономне покрајине као облик територијалне аутономије. Територијалну организацију Републике Србије чини 150 општина у којима се остварује локална самоуправа и 23 града. Град Београд је посебна територијална јединица. У саставу Републике Србије су Аутономна покрајина Војводина (у даљем тексту: АП Војводина) и Аутономна покрајина Косово и Метохија (у даљем тексту: АП Косово и Метохија) као облици територијалне аутономије.

Становништво

10. Према резултатима последњег пописа становништва из 2002. године у Републици Србији живи 7.498.001 становника. Од тога су жене 3.852.071 (51,4%), а мушкарци 3.645.930 (48,6%).¹

¹ Сви статистички подаци се односе на територију Републике Србије без АП Косово и Метохија, обзиром да на том делу територије попис није могао бити обављен. У Прилогу 1 овог извештаја налази се Табела бр. 1 која даје преглед становништва према полу и старости за сваку националну заједницу.

11. Национални састав становништва према резултатима пописа становништва из 2002. приказује доња табела.

	Република Србија		Централна Србија	АП Војводина
	Број	%		
Срби	6212838	82,86	4891031	1321807
Црногорци	69049	0,9	33536	35513
Албанци	61647	0,8	59952	1695
Ашкалије	584	0,01	413	171
Бошњаци	136087	1,8	135670	417
Бугари	20497	0,3	18839	1658
Буњевци	20012	0,3	246	19766
Власи	40054	0,5	39953	101
Горанци	4581	0,1	3975	606
Грци	572	0,01	352	220
Египћани	814	0,01	685	129
Јевреји	1158	0,02	706	452
Југословени	80721	1,1	30840	49881
Мађари	293299	3,9	3092	290207
Македонци	25847	0,3	14062	11785
Муслимани	19503	0,3	15869	3634
Немци	3901	0,05	747	3154
Роми	108193	1,44	79136	29057
Румуни	34576	0,5	4157	30419
Руси	2588	0,03	1648	940
Русини	15905	0,21	279	15626
Словаци	59021	0,8	2384	56637
Словенци	5104	0,07	3099	2005
Турци	522	0,01	385	137
Украјинци	5354	0,1	719	4635
Хрвати	70602	0,9	14056	56546
Цинцари	293	0,004	248	45
Чеси	2211	0,03	563	1648
Шокци	717	0,01	38	679
Укупан број становника	7498001		5466009	2031992

Језици

12. На основу резултата последњег пописа становништва 2002. године, мањински језици у Републици Србији су: албански, босански, бугарски, влашки, мађарски, македонски, немачки, ромски, румунски, русински, словачки, украјински, хрватски и чешки. У Републици Србији, поред српског језика и ћириличног писма, у службеној употреби у појединим јединицама локалне самоуправе су и латинично писмо и следећи језици: албански, босански, бугарски, мађарски, румунски, русински, словачки и хрватски језик.

Религија

13. Према последњем попису становништва из 2002. године, религијска структура Србије је следећа: православни 6.371.584 (84,98%), римокатолици 410.976 (5,48%), припадници исламске заједнице 239.658 (3,19%), протестанти 80.837 (1,078%), Јевреји 785 (0,01046%), припадници прооријенталних култова 530 (0,0071%), припадници вероисповести која није наведена 18.768 (0,25%), верници, али не припадају ниједној вероисповести 473 (0,0063%), нису верници 40.068 (0,53%), није се изјаснило 197.031 (2,63%) и непознато 137.291 (1,83%).

3. НОРМАТИВНИ И ИНСТИТУЦИОНАЛНИ ОКВИР

Уставна заштита људских права

14. *Устав Републике Србије*² усвојен је на референдуму одржаном у октобру 2006. године. Република Србија је према члану 1. *Устава* држава српског народа и свих грађана који у њој живе, заснована на владавини права и социјалној правди, начелима грађанске демократије, људским и мањинским правима и слободама и припадности европским принципима и вредностима.

15. Људским и мањинским правима посвећен је читав Други део *Устава*. Одредбама чл. 23. до 74. загарантовано је достојанство и слободан развој личности; право на живот; неповредивост физичког и психичког интегритета; забрана ропства, положаја сличног ропству и принудног рада; право на слободу и безбедност; човечно поступање са лицем лишеним слободе; право на правично суђење; право на рехабилитацију и накнаду штете; право на једнаку заштиту и на правно средство; право на држављанство; слобода кретања; неповредивост стана; тајност писама и других средстава општења; заштита података о личности; слобода мисли, савести и вероисповести; права цркве и верске заједнице; приговор савести; слобода мишљења и изражавања; слобода изражавања националне припадности; подстицање уважавања разлика; забрана изазивања националне, расне и верске мржње; право на обавештеност; изборно право; право на учешће у управљању јавним пословима; слобода окупљања; слобода удруживања; право на петицију; право на уточиште; право на имовину; право наслеђивања; право на рад; право на штрајк; право на закључење брака и равноправност супружника; слобода одлучивања о рађању; права детета; права и дужности родитеља; посебна заштита породице, мајке, самохраног родитеља и детета; право на правну помоћ; здравствена заштита; социјална заштита; пензијско осигурање; право на образовање; аутономија универзитета; слобода научног и уметничког стварања; здрава животна средина. Држава јемчи равноправност жена и мушкараца и развија политику једнаких могућности. Одредбама чл. 75. до 81. Устава загарантован је сет колективних права припадника националних мањина.

² „Службени гласник РС”, број 98/06.

Заштита националних мањина

16. Уставом Републике Србије, члан 14, штите се права националних мањина. Држава јемчи посебну заштиту националним мањинама ради остваривања потпуне равноправности и очувања њиховог идентитета. У члану 47. Устава утврђено је да је изражавање националне припадности слободно и да нико није дужан да се изјашњава о својој националној припадности.

17. Одредбама члана 75. Устава Републике Србије утврђено је да се припадницима националних мањина, поред права која су Уставом зајамчена свим грађанима, јемче и додатна индивидуална и колективна права. Путем колективних права припадници националних мањина, непосредно или преко својих представника учествују у одлучивању или сами одлучују о појединим питањима везаним за своју културу, образовање, обавештавање и службену употребу језика и писма, у складу са законом. Ради остварења ових права припадници националних мањина могу изабрати своје националне савете.

18. Национални савети националних мањина су облик културне аутономије националних мањина и функционалне децентрализације уведен у правни поредак Законом о заштити права и слобода националних мањина. Према члану 19. став 1. тог закона припадници националних мањина могу изабрати националне савете ради остваривања права на самоуправу у области службене употребе језика и писма, образовања, информисања и културе. Националне савете из свог буџета финансира Република Србија и АП Војводина, као и поједине локалне самоуправе.

19. Уставом Републике Србије, чл. 76. до 80, припадницима националних мањина загарантована је забрана дискриминације, равноправност у вођењу јавних послова, забрана насилне асимилације, право на очување посебности, право на удруживање и сарадњу са сународницима.

20. Одредбом члана 81. Устава утврђено је да Република Србија у области образовања, културе и информисања подстиче дух толеранције и међукултурног дијалога и предузима ефикасне мере за унапређење узajамног поштовања, разумевања и сарадње међу свим људима који живе на њеној територији, без обзира на њихов етнички, културни, језички, или верски идентитет.

21. Законом о забрани дискриминације³ у члану 24. став 1. забрањена је дискриминација националних мањина и њихових припадника на основу националне припадности, етничког порекла, верских уверења и језика.

22. Законом о заштити права слобода и националних мањина⁴ регулисан је положај националних мањина у Републици Србији. Појам националне мањине одређен је чланом 2. став 1. Закона - национална мањина је свака група држављана

³ „Службени гласник РС”, број 22/09

⁴ „Службени лист СРЈ“, бр. 11/2002, 57/2002

која је по бројности довољно репрезентативна, иако представља мањину на територији државе, припада некој од група становништва које су у дуготрајној и чврстој вези са територијом државе и поседује обележја као што су језик, култура, национална или етничка припадност, порекло или вероисповест, по којима се разликује од већине становништва, и чији се припадници одликују бригом да заједно одржавају свој заједнички идентитет, укључујући културу, традицију, језик или религију.

Однос међународног и унутрашњег права

23. *Устав Републике Србије* чланом 16. став 2. предвиђа да су општеприхваћена правила међународног права и потврђени међународни уговори саставни део правног поретка Републике Србије и непосредно се примењују, с тим што морају бити у складу са Уставом. Према одредби члана 194. став 5. *Устава*, закони и други општи акти донети у Републици Србији не смеју бити у супротности са потврђеним међународним уговорима. Члан 18. став 2. *Устава* предвиђа да се Уставом јемче и као таква непосредно примењују људска и мањинска права зајемчена, између осталог, и потврђеним међународним уговорима.

Институционални оквир за спровођење политике борбе против дискриминације

24. Министарство за људска и мањинска права, основано средином 2008. године, обавља послове државне управе који се односе на заштиту и унапређење људских и мањинских права и антидискриминациону политику.

25. Покрајински секретаријат за прописе, управу и националне мањине, основан 2002. године у оквиру Извршног већа АП Војводине, обавља послове на остваривању колективних и индивидуалних права националних мањина у АП Војводини.

26. Заштитник грађана Републике Србије уведен је у правни поредак Републике Србије 2005. године као независан државни орган који штити права грађана и контролише рад органа државне управе, као и других органа и установа којима су поверена јавна овлашћења. Заштитник грађана Републике Србије има четири заменика специјализована у областима заштите права лица лишених слободе, равноправности полова, права детета, права припадника националних мањина и права особа са инвалидитетом. Покрајински омбудсман је установљен 2002. године за територију АП Војводине. Заштитници грађана постоје и на локалном нивоу, а до сада су успостављени у 11 градова.

27. Савет за националне мањине Владе Републике Србије формиран је 2004. године са надлежностима да, између осталог, прати и разматра стање остваривања права националних мањина и стање међунационалних односа у Републици Србији и предлаже мере за унапређење пуне и делотворне равноправности припадника националних мањина.

28. Савет за равноправност полова Владе Републике Србије конституисан је 2004. године, као и Савет за борбу против трговине људима. Савет за права детета постоји од 2002. године.

29. Влада Републике Србије је у марту 2008. године формирала Савет за унапређење положаја Рома који има 22 члана међу којима су представници министарства финансија, здравља, просвете, државне управе и локалне самоуправе, као и других ресора који би могли утицати на побољшање положаја ромске мањине. Канцеларија за инклузију Рома формирана је Одлуком Скупштине АП Војводине 2006. године ради имплементације акционих планова за интеграцију Рома, као и за развијање и спровођење програма за унапређење положаја Рома у области образовање, здравства, запошљавања, становања, људских и других права. Савет за интеграцију Рома у АП Војводини основан је 2005. године.

4. ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА ЧЛ. 2. ДО 7. КОНВЕНЦИЈЕ

Члан 2.

Забрана дискриминације

30. Уставом Републике Србије у члану 21. ст. 1, 2. и 3. утврђено је да су пред Уставом и законом сви једнаки и да свако има право на једнаку законску заштиту, без дискриминације. Забрањена је свака дискриминација, непосредна или посредна, по било ком основу, а нарочито по основу расе, пола, националне припадности, друштвеног порекла, рођења, вероисповести, политичког или другог уверења, имовног стања, културе, језика, старости и психичког или физичког инвалидитета.

31. Од великог значаја за антидискриминационо законодавство у Републици Србији је усвајање *Закона о забрани дискриминације* марта 2009. године. Овим законом се у члану 1. став 1. утврђује општа забрана дискриминације, облици и случајеви дискриминације, као и поступци заштите од дискриминације. Ставом 2. истог члана установљава се Повереник за заштиту равноправности као самосталан државни орган, независан у обављању послова утврђених овим законом.

32. Одредба члана 2. став 1. тачка 1. дефинише појмове „дискриминације“ и „дискриминаторног поступања“ као свако неоправдано прављење разлике или неједнако поступање, односно пропуштање (искључивање, ограничавање или давање првенства), у односу на лица или групе као и на чланове њихових породица, или њима блиска лица, на отворен или прикривен начин, а који се заснива на раси, боји коже, прецима, држављанству, националној припадности или етничком пореклу, језику, верским или политичким убеђењима, полу, родном идентитету, сексуалној оријентацији, имовном стању, рођењу, генетским особеностима, здравственом стању, инвалидитету, брачном и породичном статусу, осуђиваности, старосном добу, изгледу, чланству у политичким, синдикалним и

другим организацијама и другим стварним, односно претпостављеним личним својствима.

33. Облици дискриминације утврђени су одредбом члана 5. као непосредна и посредна дискриминација, као и повреда начела једнаких права и обавеза, позивање на одговорност, удруживање ради вршења дискриминације, говор мржње и узнемиравање и понижавајуће поступање. Као тешки облици дискриминације у члану 13. Закона, између осталог су утврђени: изазивање и подстицање неравноправности, мржње и нетрпељивости по основу националне, расне или верске припадности, политичког опредељења, пола, родног идентитета, сексуалног опредељења и инвалидитета; ропство, трговина људима, апартхејд, геноцид, етничко чишћење и њихово пропагирање, као и пропагирање или вршење дискриминације од стране органа јавне власти и у поступцима пред органима јавне власти.

34. Одредбама чл. 41. до 46. регулисана је судска заштита од дискриминације, а свако ко је повређен дискриминаторским поступањем има право да поднесе тужбу суду. Поступак по тужби је хитан. Надзор над спровођењем *Закона о забрани дискриминације* врши министарство надлежно за људска и мањинска права, сходно одредби члана 47. Закона.

35. Дискриминација је кривично санкционисана и забрањена у различитим областима друштвеног живота, а пре свега, у области образовања, радних односа, информисања и здравствене заштите. Одредбе *Кривичног законика* које се односе на забрану и санкционисање дискриминације наведене су при извештавању по члану 4. Конвенције, у делу Кривично-правна заштита од дискриминације и насиља.

36. *Законом о основама система образовања и васпитања*⁵ у члану 46. забрањене су активности којима се угрожавају или омаловажавају групе или појединци по основу расне, националне, језичке, верске припадности, као и подстицање таквих активности. Тим законом су предвиђене новчане казне за лица која угрожавају или омаловажавају групе и појединце на основу расне, националне, језичке, верске, или полне припадности. Под дискриминацијом детета, односно ученика сматра се свако непосредно или посредно прављење разлика, њихово повлађивање, искључивање или ограничавање чији је циљ спречавање остваривања права детета, односно ученика. Забрањено је физичко насиље, вређање личности деце, ученика и запослених, а није дозвољено ни страначко организовање.

37. Према одредбама члана 18. *Закона о раду*⁶ забрањена је непосредна и посредна дискриминација лица која траже запослење, као и запослених, с обзиром на пол, рођење, расу, језик, боју коже, старост, трудноћу, здравствено стање, односно инвалидност, националну припадност, вероисповест, брачни статус, породичне обавезе, сексуално опредељење, политичко или друго уверење,

⁵ „Службени гласник РС”, бр. 62/03, 58/04 и 62/04

⁶ „Службени гласник РС”, бр. 24/05 и 61/05

социјално порекло, имовинско стање, чланство у политичким организацијама, синдикатима, или неко друго лично својство. У складу са чланом 20. тог закона дискриминација је забрањена у односу на услове за запошљавање и избор кандидата за обављање одређеног посла, услове рада и сва права из радног односа, образовање, оспособљавање и усавршавање, напредовање на послу, отказ уговора о раду. Одредбе уговора о раду којима се утврђује дискриминација по неком од ових основа су ништаве.

38. У области јавног информисања, *Законом о радиодифузији*⁷ предвиђено је у члану 3, тачка б. да се регулисање односа у области радиодифузије заснива, између осталог, и на начелима објективности, забрани дискриминације и јавности поступка за издавање дозволе за емитовање. Забрана дискриминације је подробније регулисана низом других одредаба тог закона. У складу са чланом 38. став 2. дозвола за емитовање радио и ТВ програма даје се под једнаким условима. Одредбама члана 77. став 3. Закона прописано је да се остваривање општег интереса у области јавног радиодифузног сервиса остварује тако што програмима који се производе и емитују у оквиру јавног радиодифузног сервиса мора да се обезбеди разноврсност и међусобна усаглашеност садржаја којима се подржавају демократске вредности савременог друштва, а нарочито поштовање људских права и културног, националног, етничког и политичког плурализма. Одредбама члана 78. тог закона прописано је да су носиоци јавног радиодифузног сервиса, између осталог, дужни да производе и емитују програме намењене свим сегментима друштва, без дискриминације, водећи при том рачуна нарочито о специфичним друштвеним групама као што су деца и омладина, мањинске и етничке групе, хендикепирани, социјално и здравствено угрожени.

39. *Законом о јавном информисању*⁸ у члану 16. прописана је забрана дискриминације у дистрибуцији јавних гласила, односно прописано је да лице које се бави дистрибуцијом јавних гласила не сме да одбије да дистрибуира нечије јавно гласило без оправданог комерцијалног разлога, као ни да за дистрибуцију јавног гласила поставља услове који су супротни тржишним принципима.

40. Према одредби члана 6. *Закона о слободном приступу информацијама од јавног значаја*⁹ права из тог закона припадају свима под једнаким условима, без обзира на држављанство, пребивалиште, боравиште, односно седиште, или лично својство као што је раса, вероисповест, национална и етничка припадност, пол и слично.

41. Једно од основних начела *Закона о здравственој заштити*¹⁰, садржано у члану 20. тог закона, јесте начело правичности здравствене заштите које се остварује забраном дискриминације приликом пружања здравствене заштите,

⁷ „Службени гласник РС”, бр. 42/02, 97/04, 76/05, 62/06, 85/06 и 86/06

⁸ „Службени гласник РС”, бр. 43/03 и 61/05

⁹ „Службени гласник РС”, број 120/04

¹⁰ „Службени гласник РС”, број 107/05

између осталог, по основу расе, националне припадности, вероисповести, културе и језика.

42. Чланом 2. *Закона о црквама и верским заједницама*¹¹ утврђује се забрана верске дискриминације. Одредбама овог члана је прописано да нико не сме бити подвргнут принуди која би могла угрозити слободу вероисповести, нити сме бити присиљен да се изјасни о својој вероисповести и верским уверењима или њиховом непостојању. Нико не може бити узнемираван, дискриминисан или привилегован због својих верских уверења, припадања или неприпадања верској заједници, учествовања или неучествовања у богослужењу и верским обредима и коришћења или некоришћења зајемчених верских слобода и права.

43. *Законом о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом*¹² у члану 1. уређује се општи режим забране дискриминације по основу инвалидности, посебни случајеви дискриминације особа са инвалидитетом, поступак заштите особа изложених дискриминацији и мере које се предузимају ради подстицања равноправности и социјалне укључености особа са инвалидитетом. Одредбама чл. 39. до 45. тог закона прописана су посебна правила парничног поступка у споровима за заштиту од дискриминације по основу инвалидности. Поступак у спору за заштиту од дискриминације због инвалидности покреће се тужбом коју могу поднети особа са инвалидитетом према којој је дискриминација извршена и њен законски заступник. Ту тужбу може, под одређеним, законом предвиђеним условима, поднети и пратилац особе са инвалидитетом. Тужбом за заштиту од дискриминације због инвалидности може се тражити: забрана извршења радње од које прети дискриминација, забрана даљег вршења радње дискриминације, односно забрана понављања радње дискриминације; извршење радње ради уклањања последица дискриминаторског поступања; утврђење да је тужени према тужиоцу дискриминаторски поступао; накнада материјалне и нематеријалне штете. У спору за заштиту од дискриминације због инвалидности ревизија је увек дозвољена.

44. Одредбом члана 7. *Закона о државним службеницима*¹³ забрањено је повлашћивање или ускраћивање државног службеника у његовим правима или дужностима, посебно због расне, верске, полне, националне или политичке припадности, или због неког другог личног својства.

45. *Законом о полицији*¹⁴ чланом 12. регулисано је да се у обављању полицијских послова полиција придржава, између осталог, и међународних уговора и конвенција које је усвојила Република Србија, међународних стандарда полицијског поступања и захтева утврђених међународним актима који се односе на остваривање људских права и недискриминацију при извршавању полицијских задатака. Према одредби члана 35. овлашћено службено лице у примени

¹¹ „Службени гласник РС”, број 36/06

¹² „Службени гласник РС”, број 33/06

¹³ „Службени гласник РС”, број 79/05

¹⁴ „Службени гласник РС”, број 101/05

полицијских овлашћења поступа непристрасно, пружајући свакоме једнаку законску заштиту и поступајући без дискриминације лица по било ком основу.

Мере за остваривање пуне и ефективне равноправности

46. *Уставом Републике Србије* у члану 21. став 4. утврђено је да се дискриминацијом не сматрају посебне мере које Република Србија може увести ради постизања пуне равноправности лица или групе лица која су суштински у неједнаком положају са осталим грађанима. Слично решење, када су у питању припадници националних мањина, садржано је у одредбама члана 76. став 3. Устава Републике Србије.

47. *Законом о забрани дискриминације* утврђено је у члану 14. да се дискриминацијом не сматрају посебне мере уведене ради постизања пуне равноправности, заштите и напретка лица, односно групе лица која се налазе у неједнаком положају.

48. *Законом о заштити права и слобода националних мањина*, у члану 4, предвиђено је да органи власти могу, у складу са Уставом и законом, донети прописе, појединачне правне акте и предузимати мере у циљу обезбеђења пуне и ефективне равноправности између припадника националних мањина и припадника већинске нације. Органи власти морају донети правне акте и предузети наведене мере у циљу поправљања положаја лица која припадају ромској националној мањини. Прописи, појединачни правни акти и предузете мере не сматрају се актом дискриминације.

49. *Законом о запошљавању и осигурању за случај незапослености*¹⁵ у члану 31. предвиђено је да Влада, односно надлежни орган територијалне аутономије и локалне самоуправе, може да донесе програм активне политике запошљавања којим се уређују приоритети, мере, средства и надлежност за њихово остваривање, а нарочито запошљавање одређених категорија незапослених, запошљавање избеглица и расељених лица, запошљавање припадника националних мањина код којих је израженија стопа незапослености. Одредбама члана 34. тог закона прописано је да послодавац који заснује радни однос са лицима која траже прво запослење, са лицима која дуже чекају на запослење, са лицима која су старија од 50 година, са избеглим и расељеним лицима, са припадницима националних мањина код којих је израженија стопа незапослености, са инвалидима и лицима са смањеном радном способношћу може да оствари субвенцију доприноса за пензијско и инвалидско осигурање, здравствено осигурање и осигурање за случај незапослености која се остварује преко Националне службе за запошљавање.

50. *Законом о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом* предвиђено је у члану 8. став 1. да се не сматрају повредом начела једнаких права и обавеза нити дискриминацијом одредбе закона, прописа, као ни одлуке или посебне мере донете у циљу побољшања положаја особа са инвалидитетом, чланова њихових

¹⁵ “Службени гласник РС”, број 71/03

породица и удружења особа са инвалидитетом којима се пружа посебна подршка, неопходна за уживање и остваривање њихових права под истим условима под којима их уживају и остварују други. Према члану 32. став 2. тог закона дискриминацијом у запошљавању се не сматра предузимање подстицајних мера за брже запошљавање особа са инвалидитетом у складу са законом којим се уређује запошљавање особа са инвалидитетом.

51. Мере афирмативне акције предвиђене су и подзаконским актима који су донети на различитим нивоима организовања јавне власти. *Закључком о мерама за повећање учешћа припадника националних мањина у органима државне управе*, који је усвојила Влада Републике Србије маја 2006. године, утврђено је да ће органи државне управе код којих је предвиђено да више од 1/3 укупног броја систематизованих извршилаца ради у подручним јединицама које су образоване за територију на којој је, у складу са одлукама надлежних органа јединица локалне самоуправе, у службеној употреби и језик једне или више националних мањина, предузети мере да се у правилнику о унутрашњем уређењу и систематизацији радних места предвиди одређени број радних места код којих је као услов за обављање послова радног места за поједине извршиоце потребно и знање бар неког од језика и писма националне мањине који су у службеној употреби на територији за коју је образована јединица локалне самоуправе са те територије. Такође, када је у току спровођење изборног поступка по јавном конкурс за попуно слободног радног места у подручним јединицама предвиђена писмена провера стручне оспособљености, знања и вештина кандидата, кандидатима ће се тестови или други видови писмене провере учинити доступним и на одговарајућем језику националне мањине. Најзначајнији вид мера афирмативне акције предвиђа да су приликом сачињавања листе за избор и избора кандидата по спроведеном јавном конкурс, конкурсна комисија, односно руководиоца органа државне управе, дужни да се у оквиру примене принципа професионализације, који подразумева стручну оспособљеност, знање и вештине кандидата за обављање послова органа државне управе, као основни критеријум за избор међу једнаким кандидатима, посебно води рачуна о заступљености припадника националних мањина у укупној структури запослених у органу.

52. Подзаконске акте који садрже мере афирмативне акције усвојили су и локални органи. Статути појединих јединица локалне самоуправе садрже одредбе које прописују да су општинска управа и јавна предузећа чији је оснивач општина, дужне да воде рачуна о националном саставу, односно обавезне су да у својим актима о систематизацији одреде минималан број радника из реда националних мањина.

53. *Упутством за обављање послова на начин којим се доприноси лакшем остваривању права припадника националних мањина*, које је министар унутрашњих послова донео марта 2003. године, предвиђено је да Министарство унутрашњих послова у обављању послова из свог делокруга рада поштује људска и мањинска права и непосредно их примењује, односно штити у складу са Уставом, законима и другим прописима Републике Србије. *Кодексом полицијске етике*, који Влада

Републике Србије усвојила октобра 2006. године, предвиђено је да се припадници Министарства унутрашњих послова, као и полицијски службеници, руководе начелом непристрасности у извршавању закона, без обзира на национално и етничко порекло, расу, језик или друштвени положај онога на кога треба применити закон.

54. Када је у питању положај жена посебне мере ради убрзаног достизања родне равноправности у области политичких права уведене су, по први пут, *Законом о локалним изборима* из 2002. године. У члану 20. став 3. тог закона прописано је да на изборној листи укупно мора бити најмање 30% кандидата мање заступљеног пола. Наведена одредба садржана је и у члану 20. став 3. новог *Закона о локалним изборима*¹⁶ који је донет 2007. године. Посебне мере уведене су 2004. године допунама *Закона о избору народних посланика*¹⁷ тако што је у члану 40а предвиђено да сваки подносилац изборне листе на изборној листи мора имати најмање 30% кандидата мање заступљеног пола. *Одлуком о избору посланика у Скупштину АП Војводина*, истоветно правило уведено је 2004. године. Изборне квоте од 30% за припаднике слабије заступљеног пола указују да се на изборима 2007. године учешће жена међу посланицима повећало на 20,4%. У скупштинама општина и градова, после одржаних локалних избора 2004. године, повећала се заступљеност жена на 21,3%. Влада Републике Србије је маја 2009. године утврдила *Предлог закона о равноправности полова*.

Конкретне мере предузете у циљу постизања пуне равноправности

55. У сфери економског живота предузимају се мере за унапређење равноправности у областима Србије које су насељене припадницима националних мањина, а које су мање развијене у односу на друге делове земље. Посебно треба указати на мере које су предузете у три општине југа Србије које насељава албанска национална мањина. Координационо тело Србије за општине Прешево, Бујановац и Медвеђа (формирано 2000. године) је током свог рада уложило знатна средства, пре свега, у инфраструктуру овог подручја, у пројекте изградње и реконструкције путева, мостова, побољшање водоснабдевања, канализације, електрификације, итд. Средства су улагана у образовање - изградњу и реконструкцију школа и дечјих вртића, културу, информисање, спорт, здравство, верске заједнице, рад локалних органа и обнову кућа интерно расељених лица.¹⁸

56. Влада Републике Србије је јануара 2007. године усвојила *Стратегију дугорочног економског развоја југа Србије – општина Прешево, Бујановац и Медвеђа*, као први стратешки документ Владе који се односи на три општине које су насељене Србима, Албанцима и Ромима. Фонд за развој Републике Србије уврстио је општине Прешево, Бујановац и Медвеђа у Програм распореда и коришћења средстава за развој предузећа и предузетништва у најнеразвијенијим

¹⁶ „Службени гласник РС”, број 129/07

¹⁷ „Службени гласник РС”, бр. 35/00, 69/02, 57/03, 72/03, 75/03, 18/04, 85/05, 101/05 и 109/06

¹⁸ Преглед уложених средстава по годинама и општинама налази се у Прилогу 1 овог извештаја, табела бр. 2

општинама у Републици Србији. Републичка агенција за развој малих и средњих предузећа је за развој предузетништва у општинама на југу Србије обезбедила старт-ап кредите у вредности од 5.000 до 15.000 евра, код којих држава преузима готово комплетан ризик, како би подстакла људе да започну сопствени посао. Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде је у програму за 2007-у годину општини Прешево доделило статус девастиране општине и посебне услове и погодности са програм коришћења подстицајних средстава за развој села кроз инвестирање у пољопривредну опрему и механизацију, програм коришћења подстицајних средстава за развој села кроз инвестирање у рурални туризам и програм коришћења подстицајних средстава за развој села кроз инвестирање у основно стадо и товни материјал. Општина Прешево је одлуком Владе проглашена за девастирано подручје.

57. У новембру 2008. године потписан је *Споразум о сарадњи у домену локалног економског развоја* између Координационог тела, Америчке агенције за међународни развој (USAID) и општина Прешево, Бујановац и Медвеђа. Тиме су ове општине укључене у Програм економског развоја општина (MEGA). Отворене су општинске канцеларије за локални економски развој у Прешеву, Бујановцу и Медвеђи и основани Привредни савети у којима учествују представници локалних самоуправа и приватни сектор. У циљу развоја сопствених економских потенцијала овог подручја Координационо тело је укључило представнике Прешева, Бујановца и Медвеђе у обуку за маркетинг и промоцију општина коју је спровела Светска банка у сарадњи са Агенцијом за страна улагања и промоцију извоза, након чега је организована и додатна обука о презентацији економских потенцијала за инвеститоре у сарадњи са USAID-ом. Координационо тело је са Заштитником грађана Републике Србије договорило отварање прве канцеларије ван Београда у општинама Прешево, Бујановац и Медвеђа.

58. У буџету Координационог тела за 2009. годину први пут су предвиђена средства за рад са омладином свих етничких заједница у износу од 21,5 милиона динара која ће бити употребљена за пројекте за младе и цивилно друштво. Ребалансом буџета Координационом телу је одобрено 6 милиона динара који ће бити употребљени за пројекте невладиних организација из три општине. Такође, буџет Координационог тела предвиђа 25 милиона динара за пројекте социјалне заштите који укључују и помоћ пројектима из области културе, стипендије за ученике и студенте, као и помоћ за угрожене категорије становништва. Координационо тело у сарадњи са Министарством просвете ради на отварању факултета на српском и албанском језику у Медвеђи, а упис прве генерације се очекује школске 2009/2010. године. Формирана је и радна група за образовање која је задужена за решавање проблема албанске националне мањине на свим нивоима образовања. У области културе, Координационо тело организује представе за децу из свих етничких заједница, а у припреми је мултиетничка и вишејезична представа у Бујановцу.

59. Министарство унутрашњих послова реализује пројекат *Полиција у заједници*, између осталог и на југу Србије. Пројекат се односи на развој

комуникације и поверења између полиције и локалне заједнице, едукацију полиције, представника локалне заједнице, грађана и посебних категорија становништва, успостављање и развој партнерства полиције и заједнице и унапређење рада на решавању безбедносних проблема на одређеном подручју. Посебно значајан елемент развоја рада полиције у заједници представља приближавање и прилагођавање рада полиције безбедносним потребама припадника мањинских, маргинализованих и социјално рањивих група, ради ефикасног остваривања њихове безбедносне заштите. Тако се на југу Србије у општинама Прешево, Бујановац и Медвеђа, уз подршку Мисије ОЕБС, развија модел *полиција у заједници* са циљем приближавања грађанима албанске националности и враћања њиховог поверења у рад полиције. Модел се спроводи кроз рад општинских савета за безбедност који су састављени од представника локалне самоуправе, полиције, правосуђа, здравства, просвете, мањинских заједница и медија. Рађено је и на едукацији полицијских службеника и представника заједнице о демократским вредностима и моделима сарадње субјеката заједнице у остваривању њене безбедности.

60. Мере за постизање ефективне равноправности у области културе су, пре свега, суфинансирање пројеката и активности усмерених на одржавање и развијање културе припадника националних мањина и очување њиховог културног идентитета. Министарство културе Републике Србије од 2002. године уводи конкурсе као начин пружања финансијске подршке за пројекте у области културе, од 2007. године уводи се посебан конкурс за културу националних мањина, а од 2009. године издваја се као посебна област стваралаштво особа са инвалидитетом. Конкурс за националне мањине не односи се само на појединачне мањине, већ и на област мултикултурног стваралаштва. Основни критеријуми приликом разматрања пријава су: значај за унапређење културног и језичког идентитета; значај за унапређење уметности и културе; промоција и развој мултикултуралности; допринос интеркултурном дијалогу; висок квалитет пројекта; реалне могућности за реализацију програма/пројекта; реалан финансијски план; сарадња са стручним институцијама и појединцима, као и националним саветима националних мањина. Поред овога, општи конкурс Сектора стваралаштва наводи и допринос интеркултурном дијалогу као један од приоритета овог министарства. Министарство културе – Сектор за медије суфинансира пројекте/програме у области јавног информисања на језицима националних мањина на основу конкурса који се расписују од 2003. године. При одабиру пројеката основни критеријуми су: квалитет, оригиналност, актуелност и значај пројекта за унапређење права на информисање, као и језичког и културног идентитета припадника националних мањина, увођење нових комуникационих технологија, доступност већем броју корисника, програми намењени деци и омладини, програми мултикултурног и међукултурног садржаја, као и јачање стручних капацитета у области информисања мањина. Процедура спровођења конкурса обавезује на тражење мишљења националних савета о пројектима на њиховом језику. На конкурс 2008. године, за ове намене, додељено је укупно 24.693.037,84 динара. У буџету за 2009. годину за овај конкурс је опредељено 16.000.000,00 динара. Осим тога, Министарство

културе редовно суфинансира и четири штампана медија на језицима мањина, а у 2009. години за ове намене је опредељено 24.5000.000,00 динара.

61. Преглед средстава расподељених конкурсом 2008. године приказује доња табела.

МАЊИНА	ПРОГРАМИ (МАНИФЕСТАЦИЈЕ)	ЧАСОПИСИ	ИЗДАВАЧКА ДЕЛАТНОСТ	КЊИЖЕВНЕ МАНИФЕСТАЦИЈЕ	УКУПНО
Ашкалије			70.000,00		70.000,00
Бошњаци	2.100.000,00	400.000,00	50.000,00	400.000,00	2.950.000,00
Бугари	650.000,00	80.000,00	60.000,00	50.000,00	840.000,00
Буњевци	500.000,00	150.000,00	80.000,00	50.000,00	780.000,00
Власи	500.000,00				500.000,00
Грци					
Јевреји	380.000,00		310.000,00		690.000,00
Мађари	1.200.000,00	650.000,00	360.000,00	310.000,00	2.520.000,00
Македонци	650.000,00	50.000,00	50.000,00		750.000,00
мултикулт	1.530.000,00	200.000,00			1.730.000,00
Немци	200.000,00				200.000,00
Роми	1.415.000,00		240.000,00	230.000,00	1.885.000,00
Румуни	600.000,00		80.000,00	60.000,00	740.000,00
Русини	400.000,00		130.000,00	60.000,00	590.000,00
Словаци	650.000,00	200.000,00	200.000,00		1.050.000,00
Украјинци	300.000,00	100.000,00			400.000,00
Хрвати	750.000,00	250.000,00		135.000,00	1.135.000,00
Цинцари			200.000,00		200.000,00
Чеси	100.000,00				100.000,00
	11.925.000,00	2.080.000,00	1.830.000,00	1.295.000,00	17.130.000,00

62. Крајем 2007. и почетком 2008. године Министарство за културу је завршило обуку припадника националних мањина за аплицирање на конкурс министарства. Штампани су и: *Водич кроз процедуру конкурса за националне мањине* и *Водич кроз процедуру конкурса за побољшање положаја особа са инвалидитетом*.

63. Заштита културне баштине и унапређивање културног идентитета мањинских заједница најразвијенији су у Војводини у којој је богата традиција културног стваралаштва мањина институционализована, или се одвија кроз рад аматерских удружења. У надлежности Покрајинског секретаријата за културу је и

суфинансирање програма којима се доприноси неговању и развоју културног стваралаштва припадника националних мањина и етничких заједница у АП Војводини. Средствима Покрајине:

- финансира се рад једанаест установа културе чији је оснивач АП Војводина. Седам установа реализују пројекте заштите културне баштине свих националних заједница и етничких група; једна установа - Завод за културу Војводине - реализује програме у свим областима културе на српском језику и језицима мањина, као и мултикултурне и мултијезичке програме; Издавачки завод „Форум“- Forum könyvkiadó intézet издаје књиге и часописе *Híd i Úzenet* на мађарском језику; Народно позориште – Népszínház - Narodno kazalište у Суботици изводи представе на српском, мађарском и хрватском језику;

- суфинансира се програмска делатност међуопштинских архива на подручју АП Војводине, и то девет регионалних архива, док се Архив Војводине у Новом Саду финансира у целости. Делатност архива усмерена је на прикупљање, обраду, чување, презентовање и обезбеђивање доступности архивске грађе, а средствима Покрајине се реализују активности: дигитализације архивске грађе, умрежавања архива, публикавања архивске грађе и информативних средстава за лакши приступ грађи (водичи, аналитички инвентари, и слично), изложбе на којима се презентује највреднија архивска грађа на језицима националних мањина заступљених у Војводини;

- суфинансира се професионално и аматерско позоришно стваралаштво националних мањина. На подручју АП Војводине ради 14 професионалних позоришта од којих су седам позоришта националних заједница: Мађара, Словака, Румуна, и Русина. У Војводини ради 196 аматерских позоришта, од чега 30 изводи представе на мађарском, 20 на словачком, 12 на румунском, 15 на русинском, два су позоришта Хрвата, три позоришта Буњеваца, три позоришта Рома и једно аматерско позориште Украјинаца.

- суфинансирају се програми музеја и галерија. У дванаест музеја и око петнаест галерија у Војводини презентује се покретно и духовно културно наслеђе националних мањина и етничких група кроз програме којима се представља културно наслеђе појединих мањинских заједница и мултикултурне програме, као на пример изложба „Живети заједно“ Музеја Војводине; програмска делатност Музеја Војводине и Музеја савремене уметности Војводине којом се промовише стваралаштво мањинских заједница финансирана је у целости из буџетских средстава. На годишњем нивоу суфинансирају се рад и програми једне галерије која негује наивну уметност Словака (у Ковачици) и једне галерије која негује наивну уметност Румуна (у Уздину), а које представљају галерије од посебног значаја за презентацију мањинског ликовног стваралаштва.

- суфинансира се издавачка делатност на мањинским језицима (издавање књига и других публикација) професионалних издавачких кућа, и то: две издавачке куће на мађарском језику, две издавачке куће на словачком језику, једне издавачке

куће на румунском језику, једне издавачке куће на русинском језику, једне издавачке куће на хрватском језику и једне издавачке куће на ромском језику. Такође се суфинансира по једна издавачка кућа украјинске, македонске и буњевачке националне заједнице. У просеку се суфинансира издавање 51-ог часописа за књижевност културу и уметност и дечијих часописа на језицима националних мањина и етничких заједница;

- суфинансира се програм делатности пет завода за културу националних заједница: Завода за културу војвођанских Мађара у Сенти, Завода за културу војвођанских Словака у Новом Саду, Завода за културу војвођанских Румуна у Зрењанину, Завода за културу војвођанских Русина у Руском Крстуру и Завода за културу војвођанских Хрвата у Суботици. Ове заводе основала је Аутономна Покрајина Војводина заједно са националним саветима ових националних мањина у циљу очувања, унапређења и развоја културе ових националних заједница;

- суфинансирају се пројекти мањинских установа културе и невладиног сектора којима се доприноси повезивању у области културе мањинских заједница са матичним земљама (гостовања позоришних, музичких, музичко-сценских, аматерских и других представа, размена стручњака, стручна усавршавања, заједнички пројекти у области културе, и слично);

- суфинансира се откуп књига за библиотеке у вишејезичним срединама на мањинским језицима;

- суфинансирају се текуће поправке и набавка опреме у установама културе у вишејезичним срединама и неразвијеним или мање развијеним општинама.

64. У 2008. години Финансијским планом Покрајинског секретаријата за културу обезбеђена су укупна средства за културу у износу од 511.127.580,00 динара, од чега за културу националних мањина у АП Војводини износ од 135.215.298,00 динара. Средства за програме културног и уметничког стваралаштва националних мањина учествују у укупним средствима обезбеђеним за културу и уметност у АП Војводини у 2008. години са 26,45%. Преглед средстава распоређених за културу и уметничко стваралаштво националних мањина у 2008. години дат је у следећој табели:

Национална мањина	Књиге, часописи, помоћ издавачким кућама	Културно-уметничке манифестације	Позоришта	Галерије	Заштита културне баштине	Заводи за културу	Укупно	Учешће у %
Мађари	13.297.298,00	6.002.000,00	35.914.000,00		1.004.000,00	12.000.000,00	68.217.298,00	50,45%
Словаци	5.615.000,00	3.250.000,00	2.650.000,00	450.000,00	368.000,00	10.000.000,00	22.333.000,00	16,52%
Румуни	2.220.000,00	2.250.000,00	2.650.000,00	400.000,00	40.000,00	8.000.000,00	15.560.000,00	11,51%
Русини	2.170.000,00	1.250.000,00	2.650.000,00			6.500.000,00	12.570.000,00	9,30%

Хрвати	775.000,00	560.000,00			100.000,00	5.500.000,00	6.935.000,00	5,13%
Ашкалије	90.000,00	180.000,00					270.000,00	0,20%
Бугари		100.000,00					100.000,00	0,07%
Буњевци	209.000,00	560.000,00					769.000,00	0,57%
Чеси		168.000,00					168.000,00	0,12%
Египћани		10.000,00					10.000,00	0,01%
Јевреји	40.000,00	120.000,00			140.000,00		300.000,00	0,22%
Македонци	90.000,00	1.040.000,00					1.130.000,00	0,84%
Немци	40.000,00	168.000,00					208.000,00	0,15%
Роми	509.000,00	560.000,00	1.200.000,00				2.269.000,00	1,68%
Словенци		22.000,00					22.000,00	0,02%
Украјинци	90.000,00	240.000,00					330.000,00	0,24%
Мултијезички	674.000,00	750.000,00	2.600.000,00				4.024.000,00	2,98%
УКУПНО:	25.819.298,00	17.230.000,00	47.664.000,00	850.000,00	1.652.000,00	42.000.000,00	135.215.298,00	100,00%

(Рубрика *Заводи за културу* односи се на пет нових завода за културу које је у 2008. години основала Скупштина Аутономне Покрајине Војводине заједно са националним саветима националних заједница и то: Завод за културу војвођанских Мађара, Завод за културу војвођанских Словака, Завод за културу војвођанских Румуна, Завод за културу војвођанских Русина и Завод за културу војвођанских Хрвата у циљу очувања, унапређења и развоја културе ових националних заједница. Оснивањем и почетком рада ових завода започети су обимни и значајни културно - уметнички и научно – истраживачки програми делатности у култури ових националних заједница).

65. Покрајински секретаријат за културу расписује редовне конкурсе за:

- заштиту културног наслеђа - суфинансирају се пројекти којима се доприноси евидентирању, чувању, неговању, афирмацији и презентовању материјалне и нематеријалне баштине свих народа и националних мањина у АП Војводини. Суфинансирају се програми заштите и презентације непокретних културних добара, конзервације и рестаурације уметничких предмета, етнографска истраживања, публиковање вредних књига из ове области на свим језицима заступљеним у Војводини, стручно усавршавање, сталне музејске поставке (на пример: програми Етнографског музеја румунске духовности у Торку и слично);

- суфинансирање савременог и народног стваралаштва националних мањина и етничких група. У циљу децентрализације и спровођења Закона о заштити права и слобода националних мањина о приспелим пријавама одлучују национални савети појединих националних заједница који предлажу Секретаријату програме који ће бити суфинансирани;

- издавање нових књига на језицима националних мањина и превођење књига са српског језика на језике националних мањина, или са језика националних мањина на српски језик;

- снимање играних, документарних, документарно-играних, кратких и анимираних филмова. Покрајина помаже и суфинансира филм од 2002. године, а на конкурсима за филм сваке године учествују и филмски радници из заједница националних мањина са темама о културним збивањима у местима где живе и о познатим уметницима из њихове културе, негујући тако свој језик и чувајући културну баштину свог народа;

- издавање часописа из области културе и уметности на језицима националних мањина. Покрајина сваке године учествује у финансирању објављивања у просеку 75 часописа за културу и уметност, од којих је 51 часопис на језицима националних мањина и то: 14 на мађарском језику, по 6 на словачком и румунском језику, 5 на русинском језику, 3 на хрватском језику, по 2 часописа ашкалијске, буњевачке, македонске и украјинске националне мањине, по 1 часопис немачке, јеврејске и ромске националне заједнице, 2 двојезична часописа и 4 вишејезична часописа;

- културно-уметнички аматеризам припадника свих националних заједница и етничких група. У Војводине ради 420 културно-уметничких друштава, од којих су 236 друштва националних мањина. У оквиру ових друштава делују различите уметничке секције које негују традиционално и савремено културно стваралаштво својих националних заједница. Мађарска национална мањина делује у 120 културно-уметничких друштава, словачка и румунска у по 32, русинска у 12, хрватска у 6 друштава, буњевачка национална мањина делује у 8, ромска национална мањина делује у 12 друштава, а остали у 12 културно-уметничких друштава.

66. Суфинансирана је изградња Регионалног центра Јожеф Нађ у Кањижи, а у току је суфинансирање пројекта изградње Народног позоришта - *Népszínház* у Суботици, као и адаптација више домова културе у вишенационалним срединама.

67. Важан елемент у заштити националног идентитета мањинских заједница је и слобода вероисповести. Република Србија предузима конкретне мере за заштиту овог права. Министарство вера додељује средства за: црквено школство, ученичке интернате, стипендије талентованим студентима теологије, културне програме, издавачку делатност, за партиципирање доприноса за пензијско-инвалидско и здравствено осигурање свештеника и верских службеника, а у највећем обиму за улагања у сакралне објекте. Преглед финансијске помоћи Министарства вера црквама и верским заједницама дајемо у следећој табели:

Цркве и верске заједнице	2005.	2006.	2007.	2008.
Римокатоличка црква	10.219.000,00	31.955.000,00	16.031.000,00	40.602.000,00
Исламска заједница у Србији	5.850.000,00	8.701.000,00	14.653.000,00	10.193.000,00

Исламска заједница Србије	5.237.000,00	7.247.400,00	8.300.000,00	8.338.000,00
Словачка евангелистичка црква	250.000,00	2.400.000,00	1.823.000,00	2.498.000,00
Реформатска хришћанска црква	600.000,00	3.272.000,00	2.009.000,00	2.686.000,00
Евангелистичка хришћанска црква	894.000,00	1.918.000,00	2.329.000,00	402.500,00
Јеврејска заједница	681.000,00	10.795.000,00	1.260.000,00	1.600.000,00
Епархија Румунске православне цркве Дакија Феликс	410.000,00	1.465.000,00	820.000,00	2.724.000,00
Подворје московске патријаршије	259.000,00	140.000,00		48.000,00

68. Поводом израде овог извештаја Министарству за људска и мањинска права обратио се Национални савет буњевачке националне мањине наводећи да у Републици Србији има случајева негирања националног идентитета Буњеваца и покушаја асимилирања и прикривене дискриминације лица која припадају овој заједници. Буњевачки језик и буњевачки празници културе третирају се као хрватски језик и хрватски празници. Недовољна средства се издвајају за финансирање, пре свега, информисања на буњевачком језику.

69. Преко Министарства за људска и мањинска права финансиран је рад Националног савета буњевачке националне мањине у износу од 7.599.516,00 динара у 2008. години. Преглед додељених средстава националним саветима националних мањина у 2008. години даје следећа табела:

НАЦИОНАЛНИ САВЕТ		
1.	Мађарски национални савет	21.097.566,00
2.	Бошњачки национални савет	15.060.516,00
3.	Ромски национални савет	12.982.716
4.	Хрватски национални савет	11.334.666
5.	Словачки национални савет	10.176.666,00
6.	Влашки национални савет	8.478.216,00
7.	Румунски национални савет	8.238.066,00
8.	Македонски национални савет	7.854.966
9.	Бугарски национални савет	7.62.816,00
10.	Буњевачки национални савет	7.599.516,00
11.	Русински национални савет	7.094.316,00
12.	Украјински национални савет	6.631.866,00
13.	Египћански национални савет	6.432.816,00
14.	Грчки национални савет	6.422.166,00
15.	Немачки национални савет	6.568.116,00
16.	Јеврејска заједница	6.407.010,00
	УКУПНО	150.000.000,00

70. Према подацима Покрајинског секретаријата за прописе, управу и националне мањине за финансирање редовне делатности Националног савета буњевачке националне мањине у периоду од 2006. до 2008. године издвојено је укупно 3.175.000,00 динара. Додела средстава за све националне савете на територији АП Војводина приказана је у следећој табели:

Национални савет	2006.	2007.	2008.
Мађарски национални савет	4.130.000,00	3.880.000,00	11.880.000,00
Хрватски национални савет	1.000.000,00	1.140.000,00	3.375.000,00
Русински национални савет	640.000,00	660.000,00	1.880.000,00
Буњевачки нац. савет	440.000,00	705.000,00	2.030.000,00
Румунски национални савет	750.000,00	832.000,00	2.415.000,00
Украјински нац. савет	430.000,00	530.000,00	1.480.000,00
Словачки национални савет	1.000.000,00	1.140.000,00	3.375.000,00
Ромски национални савет	330.000,00	-	-
Македонски нац. савет	350.000,00	613.000,00	1.740.000,00
Бугарски национални савет	330.000,00	-	-
Немачки национални савет	-	-	1.425.000,00
УКУПНО	9.400.000,00	9.500.000,00	29.600.000,00

71. За финансирање делатности организација националних мањина чија се делатност заснива на очувању и неговању националног и културног идентитета и на очувању и унапређењу међунационалне толеранције, Покрајински секретаријат за прописе, управу и националне мањине по расписаним конкурсима исплатио је у периоду од 2006. до 2008. године организацијама буњевачке националне мањине укупно 3.590.000,00 динара. Укупна средства расподељена у том периоду приказана су у следећој табели:

НАЦИОНАЛНА МАЊИНА	2006.	2007.	2008.
МАЂАРИ	6.790.000,00	9.700.000,00	20.220.000,00
СЛОВАЦИ	1.290.000,00	2.320.000,00	5.278.480,00
ХРВАТИ	1.200.000,00	2.296.082,00	2.890.000,00
РУМУНИ	1.240.000,00	2.070.000,00	3.450.000,00
БУЊЕВЦИ	520.000,00	970.000,00	2.100.000,00
РУСИНИ	1.000.000,00	1.645.000,00	3.255.000,00
УКРАЈИНЦИ	320.000,00	668.000,00	760.000,00
МАКЕДОНЦИ	135.000,00	600.000,00	980.000,00
НЕМЦИ	-	850.000,00	1.655.000,00

ОСТАЛИ	4.935.000,00	3.010.000,00	3.555.726,00
МУЛТИКУЛТУРАЛНИ ПРОЈЕКТИ	714.997,52	1.080.000,00	1.178.000,00
УКУПНО	18.144.997,52	25.209.082,00	45.322.206,00

72. Министарство за људска и мањинска права подржало је научне скупове: *Етнолингвистичка и историјска истраживања о Буњевцима у Суботици* октобра 2008. године и симпозијум *О Буњевцима у Суботици* децембра 2006. године.

Мере за постизање ефективне равноправности Рома

73. Према попису становништва из 2002. године у Србији је живело 108.193 грађана који су се изјаснили као припадници ромске националне мањине. Међутим, многа истраживања указују да је тај број знатно већи, па се процењује да је укупан број Рома између 250.000 и 500.000. Основни проблем ромске популације је велико сиромаштво, вишеструко веће него код осталог становништва Србије. Узроци за то могу се наћи, пре свега, у образовању, запослености и условима становања. Према статистичким подацима из 2002. године 27% Рома старијих од 25 година нема никакву школу, док је таквих у општој популацији мање од 6%; оних који нису завршили основну школу има duplo више у ромској него у осталој популацији; основну школу је завршило 28% Рома, а средњу само 9%, што је четири пута мање од остале популације. Од укупног броја Рома економски је активно само њих 27%, а у узрасту радно способних 58,2%, незапосленост је висока, а у јавним институцијама скоро да их нема. У Србији постоји око 600 ромских насеља, а само у Београду преко 100. Углавном се ради о нелегалним и нехигијенским насељима, дакле о становању без икаквог правног основа и у изузетно лошим условима.

74. *Национална стратегија за унапређивање положаја Рома* коју је усвојила Влада Републике Србије априла 2009. године представља правац вођења политике по питању унапређивања положаја Рома. Стратешки циљ овог документа је побољшање положаја ромске националне мањине у Србији, односно смањење разлике која сада постоји између ромске популације и већине становништва. Овај документ се, у посебним поглављима, бави питањима образовања, услова становања, запошљавања, расељених лица, проблемима у вези са реадмисијом, питањима доступности личних докумената, социјалним осигурањем и социјалном заштитом, здравственом заштитом, положајем жена, информисањем, културом, политичким учешћем и представљањем Рома, као и дискриминацијом и другим питањима. Свако поглавље садржи међународни и национални правни оквир на коме Стратегија почива, опис стања у одређеној области, преглед постојећих и досадашњих иницијатива у тој области, препоруке за даљу акцију, и на крају приоритетне активности. Основни принципи и вредности на којима почива Национална стратегија за унапређивање положаја Рома подразумевају: дужност државе да се брине о поштовању, заштити и испуњавању законских права Рома; пуно и ефикасно укључивање Рома у све области друштвеног живота; поштовање,

признавање и промоција различитости; једнаке могућности засноване на једнаким правима; родну равноправност; спречавање и борбу против свих облика дискриминације; спровођење мера афирмативне акције.

75. Република Србија је јуна 2008. године преузела једногодишњи мандат председавајућег Декадом Рома. *Декада за инклузију Рома* је међународна иницијатива, прва те врсте, у оквиру које су се владе 11 земаља централне и Југоисточне Европе обавезале да, у регионалним оквирима, делују на унапређивању социјално-економског статуса и инклузији Рома. Декада окупља владе, државне органе, невладине организације, укључујући удружења Рома, са циљем да убрзају процес унапређења положаја Рома, смањивање неприхватљивих разлика између Рома и осталог дела становништва, као и транспарентно и мерљиво извештавање о постигнутом напретку. Декада обухвата област образовања, запошљавања, здравља и становања, а кључни аспекти бављења унапређењем положаја Рома су сиромаштво, дискриминација и родна равноправност.

76. Конкретне мере предузете за спречавање дискриминације Рома:

- У области становања усвајањем *Акционог плана за становање Рома 2005.* године дефинисане су основне активности за решавање стамбених проблема Рома у Србији. *Смерницама за унапређење и легализацију ромских неформалних насеља 2007.* године локалним самоуправама су дата стручна упутства како да приступе овој проблематици. Министарство које је било надлежно за становање је 2006. године израдило Нацрт студије стамбеног сектора Србије у коме је проблематика неформалних ромских насеља препозната као један од проблема чије решавање треба да буде приоритет будуће националне стамбене политике.

- У области образовања Министарство просвете, Министарство за људска и мањинска права и Национални савет ромске националне мањине, на основу *Јединственог акционог плана за образовање* од 2005. године спроводе мере афирмативне акције за упис ученика ромске националности у средње и више школе и на факултете. Министарство просвете је 2007. године, у сарадњи са Мисијом ОЕБС-а и уз подршку Европске агенције за реконструкцију, започело пројекат увођења асистената за подршку у образовању Рома и до сада је у основним школама ангажовано 28 асистената. Такође је реализован пројекат „Развој капацитета школских управа за реализацију локалних акционих планова за унапређење образовања Рома“ у оквиру кога је 16 просветних саветника из 16 школских управа едуковано да прати пројекте за унапређивање образовања Рома. Невладине организације, уз подршку *Ромског образовног фонда*, у сарадњи са надлежним институцијама, реализују пројекте који за циљ имају: проширење приступа предшколском образовању; функционално основно образовање одраслих Рома; заштиту ромске деце од дискриминације; проналажење системског решења за увођење ромске историје, културе и традиције у програме општег образовања учитеља и наставника; решавање проблема ромске деце интерно расељених лица и повратника; стварање бољих услова за похађање средње школе; повећање капацитета и мотивације за наставак школовања.

- У области запошљавања Влада Републике Србије је донела *Националну стратегију запошљавања* за период 2005-2010. и *Национални акциони план запошљавања* за период 2006-2008. године на основу којих се спроводе поједине државне и локалне иницијативе за запошљавање Рома. Приликом расподеле средстава Националне службе запошљавања за samozapošljavanje и започињање сопственог бизниса примењују се мере афирмативне акције. Роми се укључују у мере активне политике запошљавања - јавни радови, клубови за тражење посла, обука за активно тражење посла и самоефикасност. Спроводи се и програм информатичке обуке и обуке за стране језике евидентираних незапослених Рома.

- У области социјалног осигурања и социјалне заштите *Стратегија развоја социјалне заштите у Србији* као један од основних приоритета наводи заштиту маргинализованих појединаца и група којима је неопходна организована помоћ заједнице и државе. Од 2003. године из Фонда за социјалне иновације Министарства рада и социјалне политике подржава се један број пројеката који као циљ имају унапређење положаја Рома. У буџету Републике Србије обезбеђена су средства за ангажовање координатора за ромска питања у 40 општинских центара за социјални рад (око 4 милиона динара до краја 2008. године). Координатори треба, у сарадњи са школама, здравственим установама и органима локалне самоуправе, да допринесу бољој информисаности ромског становништва о њиховим правима и омогуће им бољи приступ свим јавним службама.

- У области здравља *Стратегија за смањење сиромаштва* као један од приоритета предвиђа здравствену заштиту за најугроженије групе становништва, укључујући Роме. Као своје циљеве Стратегија наводи равноправан и једнак приступ здравственој заштити, смањење неједнакости у доступности и обезбеђивању финансијски приступачних услуга. У другом извештају о имплементацији ове стратегије посебно су издвојени показатељи здравственог стања ромске популације и дате препоруке за унапређење здравља Рома. *Стратегија за унапређење здравља младих* и *Стратегија за борбу против ХИВ-а* предвиђају циљане интервенције за побољшање здравственог стања ромске популације. У току су бројне иницијативе које имају за циљ побољшање здравственог стања Рома, а овде наводимо пример Пројекта „Имплементација плана о здравственој заштити Рома“ који се реализује у оквиру Програма унапређења здравља посебних групација становништва. Пројекат спроводе, почев од 2006. године, Министарство здравља, здравствени центри, домови здравља и заводи за јавно здравље у сарадњи са ромским невладиним организацијама, а подразумева следеће: ангажовање 45 ромских здравствених медијатора; анализу и унапређење хигијенско-епидемиолошких услова у ромским насељима; реализацију пројеката за унапређење здравственог стања Рома (сарадња здравствених установа и ромских удружења); реализацију пројеката едукације и заштите здравља сакупљача секундарних сировина; успостављање система за праћење и евалуацију пројеката; јачање капацитета здравствених установа и НВО за израду пројеката и њихово праћење и евалуацију; подршку пројекту за прикупљање података потребних за издавање здравствених легитимација; подршку пројекту унапређења

стања ухрањености одојчади и мале деце, у сарадњи са УНИЦЕФОМ и Светском здравственом организацијом. Циљеви поменутих пројеката су унапређење здравственог стања и услова живота, побољшање приступа и повећање коришћења здравствене заштите, повећање знања и свести о правима из области здравствене заштите и здравственог осигурања и усвајање здравог начина живота у ромској популацији. Током 2006. године реализована су 64 пројекта којима је обухваћено 6.628 Рома, а током 2007. године 39 пројеката којима је обухваћено око 10.000 Рома.

77. Подаци прикупљени током израде *Националног плана активности за побољшање положаја жена у Републици Србији* говоре о вишеструкој дискриминацији коју трпе Ромкиње. Ромкиња нема ни на једној позицији на којој се доносе одлуке, ни у државном, ни у приватном сектору. Имовина која се води на име Ромкиње чини мање од 0,2% укупне имовине коју поседује породица. Послови које обавља спадају у најтеже, а најмање плаћене послове. Око 70% неписмених у ромској популацији чине жене. Међу незапосленима и онима који посао чекају дуже од две године скоро 65% чине жене. Од тога преко 70% су Ромкиње, интерно расељена лица, избеглице из бивше Југославије и повратници по споразуму о реадмисији, дакле жене из рањивих категорија становништва. *Национална стратегија за побољшање положаја жена и унапређивање родне равноправности* стога предвиђа низ мера које се односе на побољшање положаја Ромкиња и то у погледу повећања њиховог учешћа у доношењу одлука, побољшања њиховог економског положаја, приступа образовању и здравственој заштити, спречавању насиља над Ромкињама, као и борби против стереотипа.

78. Невладина организација Ромски женски центар *Бибија* започела је промоцију права Ромкиња тако што је организовала семинаре за жене и девојке у ромским заједницама који су били посвећени питањима женског идентитета, односу према традицији, сексуалности, пушењу, злоупотреби алкохола и дроге, исхрани, и сл. Одржано је и низ округлих столова о људским правима Ромкиња, као и о учешћу на изборима. Невладине организације које се баве сличном делатношћу формирале су Неформалну женску мрежу.

79. Пројекат Министарства културе Републике Србије под називом *Афирмација савремене продукције у области визуелних уметности Рома* реализује се у сарадњи са невладином организацијом *Анопутус саид* из Београда. Циљ је да се савремена продукција Рома постави унутар савремене уметничке продукције у Србији и Европи, изменом устаљене хијерархијске матрице у самој организацији, заједничким радом на реализацији пројекта (припрема, радионице, предавања, изложба) и учешћем уметника из Србије и иностранства са 51% учешћа управо припадника ромске националне мањине. Циљеви пројекта су: афирмација савременог визуелног стваралаштва ромске националне мањине, едукација из области савремене визуелне уметности, професионална обука у области продукције, организације маркетинга и ПР активности које се односе на организацију визуелних манифестација, организација интернационалне визуелне манифестације и укљученост у рад државних културних институција. С циљем

побољшања положаја Рома у области информисања Министарство културе-Сектор за медије већ две године суфинансира лист на ромском језику. У буџету Министарства културе за декаду Рома у 2009. години издвојено је 8.000.000,00 динара. Део ове суме биће додељен пројектима/програмима на ромском језику по конкурсима за информисање на језицима мањина. Министарство културе је крајем 2008. и почетком 2009. године, у сарадњи са Министарством за људска и мањинска права и Националним саветом ромске националне мањине реализовало пројекат едукације и ангажовања ромских заступника за медије. Њихова улога је да Роме, посебно у унутрашњости, упознају са значајем и могућностима које им Декада Рома пружа. Циљ овог пројекта је и сензибилизација јавности у Србији по питању положаја ромске популације и боље упознавање са проблемима са којима се Роми суочавају у свим сегментима свакодневног живота. За ове намене Министарство културе је издвојило 1.000.000.00 динара.

80. Из буџета Републике Србије се издвајају значајна средства за побољшање положаја Рома. Тако је Министарство рада и социјалне политике у 2008. години издвојило 150 милиона динара, Министарство здравља у периоду од 2006. до почетка 2009. године 138 милиона динара, а Комесаријат за избеглице чак 330 милиона динара у 2008. и 2009. години. Република Србија је у буџету за 2009. годину предвидела милијарду и двеста милиона динара за побољшање положаја Рома у области здравства, образовања, запошљавања и социјалног положаја. Осим тога, АП Војводина, као и локалне самоуправе, такође издвајају средства за ромска питања.

81. Мере које покрајински органи предузимају за спречавање дискриминације Рома у АП Војводини су следеће:

- У области образовања вршен је упис ученика ромске националности у средње школе применом мера афирмативне акције у сарадњи са Националним саветом ромске националне мањине, Саветом за интеграцију Рома, Матицом ромском и ромским студентским организацијама. У средње школе у Војводини је 2007. године уписано 156 ученика ромске националности, а 27 је уписано на високе школе и факултете. У 2008. години уписано је 220 ученика у средње школе и 94 студента на високе школе и факултете. За одређени број ученика и студената обезбеђен је и смештај.

- У области запошљавања, у последње две године кроз субвенције за самозапошљавање отворено је 50 малих фирми чији су оснивачи Роми, а на основу Конкурса за доделу субвенција за самозапошљавање незапослених лица ромске националности из општина на територији АП Војводине.

- У области становања извршена је дислокација ромског насеља у општини Кула, куповином кућа у Сивцу тако што су Скупштина општине Кула, Извршно веће Војводине и холандска фондација SPOLU купили свим ромским породицама из насеља сеоска домаћинства у насељеном месту. На захтев Канцеларије за инклузију Рома да се обезбеде средства за решавање питања инфраструктуре у

ромским насељима у више од 20 општина АП Војводине, Управни одбор Фонда за капитална улагања је одобрио 300.000.000,00 динара, што представља најзначајнију и највећу инвестицију за ромску популацију.

82. У периоду од 1990. до 2008. године у АП Војводини је укупно регистровано 153 ромска удружења, а од тога је до 2000. године основано свега 10 удружења. Активна удружења (52 од 153) су до сада укупно реализовала 147 пројеката, а тренутно је у реализацији 28. Највећи број удружења реализује пројекте у области образовања који су усмерени на: извођење наставе ромског језика са елементима националне културе у основним школама, укључивање деце у предшколске установе, допунску наставу, куповину школског прибора, описмењавање, образовање одраслих и слично. У области запошљавања пројекти су углавном усмерени на оснаживање припадника ромске популације за активно тражење посла и samozapoшљавање кроз институционалне програме, као и за стручно оспособљавање за дефицитарна занимања. У области становања реализовани су пројекти решавања стамбених питања Рома санирањем кућа и уређењем ромских насеља. У области здравља пројекти су се односили пре свега на едукацију о различитим темама везаним за здравље, а реализовале су их здравствене установе у сарадњи са ромским удружењима. Пројекти за унапређење положаја жена: основан је СОС телефон на језицима националних мањина између осталих и на ромском језику, за жене жртве насиља и организована правна и психолошка помоћ за жртве насиља; вршена је едукација младих Ромкиња на тему људских права, о важности гласања на изборима и слично.

83. Донаторска конференција за унапређење положаја Рома у АП Војводини одржана је 14. фебруара 2009. године у Новом Саду. Носилац пројекта је Покрајински секретаријат за прописе, управу и националне мањине, а координатори Канцеларија за инклузију Рома и Матица ромска. Конференцији су присуствовали представници амбасада Савезне Републике Немачке, Републике Мађарске, Финске, Републике Италије, представници међународних организација – УНХЦР, УНДП, ОЕБС, УНИЦЕФ, представници ромских невладиних организација и локалних самоуправа. Укупно је представљено 5 пројеката из области осигурања, 6 пројеката из области samozapoшљавања, 3 пројекта из области становања, 2 пројекта из области здравства, 2 пројекта из области развоја заједнице и 1 пројекат из области спорта.

84. Секретаријат за образовање АП Војводине носилац је четворогодишњег пројекта *Инклузија ромских ученика у средњим школама на територији АП Војводине* који се реализује уз финансијску подршку Фонда за образовање Рома (REF) и са Саветом за интеграцију Рома и Удружењем ромских студената као партнерима у пројекту. Пројекат обезбеђује материјалну и менторску подршку ученицима редовних средњих школа у периоду 2007-2011. године. Пројектом ће бити обухваћено укупно 855 ученика, као директних корисника, а индиректни корисници су њихови родитељи, ромске породице, ромска заједница, али и локална и шира друштвена заједница. Циљ пројекта је повећање броја ученика Рома који уписују и завршавају средње школе, побољшавање њиховог општег успеха током

средњошколског образовања путем система менторске подршке, као и континуираног стипендирања ученика.

85. Анализа резултата после прве пројектне године је показала да је проценат осипања међу ромским ученицима износио 7,32%, односно да је мањи од пројектом предвиђеног осипања (10%) и да је мањи него што је био у претходне три школске године, када је проценат осипања међу овим ученицима износио 26%. Анализа општег успеха ученика је показала да је 44 ученика постигло одличан успех, што износи 12,39%, а од тога је 9 ученика постигло општи успех 5,00. Одличан и врло добар успех постигло је чак 167 ученика, тј. 47,04% свих стипендиста, што је за похвалу, а у односу на почетак школске године пад општег успеха је минималан, за 1,12% (у односу на 171 ученика – 48,16%, који су претходну школску годину завршили са одличним или врло добрим успехом). Ученици завршног четвртог разреда су задржали свој успех, ученици другог и трећег разреда су поправили свој успех за 3,38% (од 85 ученика – 23,94% са одличним и врло добрим успехом на почетку школске године, на крају школске године било је 97 ученика 27,32%). Једино су ученици првог разреда на крају школске године имали незнатан пад у општем успеху за 4,51% тј. од 68 ученика (19,15%) 52 ученика (14,64%) је задржало свој одличан или врло добар успех, што је такође за похвалу, посебно када се зна да је прелаз из основне у средњу школу најчешће праћен великим падом у општем успеху.

86. Укупан број ромских средњошколаца се већ у другој пројектној години повећао за 103% (са 298 на 606 ученика). Број ромских ученика првог разреда се повећао за 98,34% (са 121 на 240). Број ромских ученика који настављају школовање на високим школама струковних студија или факултетима такође је повећан за 171,87% (са 31 на 87 студента).

87. Табеларни приказ броја ромских ученика у АП Војводина за период 2004-2009. година на свим нивоима образовања:

	2004/05.	2005/06.	2006/07.	2007/08.	2008/09.
Предшколски програм	нема података	нема података	544	820	881
Основна школа	5216	5565	5888	6284	6544
Средња школа	235	258	292	395	606
Више школе/ Високе школе струковних студија	12	12	19 (прва год.)	10 (прва год.)	54 (прва год.)
Факултети	16	27	12 (прва год.)	17 (прва год.)	33 (прва год.)

УКУПНО	5479	5862	6775	7526	8118
--------	------	------	------	------	------

Члан 3.

88. Република Србија осуђује расну сегрегацију и апартхејд. Пракса и политика сегрегације и апартхејда су најстроже забрањени. Одредбом члана 13. став 1. тачка 4. Закона о забрани дискриминације апартхејд је утврђен као тежак облик дискриминације. Детаљне информације о позитивним нормама, као и мерама које предузимају надлежни органи у циљу спречавања и кажњавања аката дискриминације и сегрегације налазе се у одговарајућим деловима овог извештаја.

Члан 4.

Кривично- правна заштита од дискриминације и насиља

89. *Кривичним закоником*¹⁹ је у члану 128. прописана казна затвора до три године за свакога ко другоме због националне или етничке припадности, припадности раси или вероисповести или због одсуства те припадности или због разлика у погледу политичког или другог убеђења, пола, језика, образовања, друштвеног положаја, социјалног порекла, имовног стања или неког другог личног својства, ускрати или ограничи права човека и грађанина утврђена Уставом, законима или другим прописима или општим актима или потврђеним међународним уговорима или му на основу ове разлике даје повластице или погодности. Ако то дело учини службено лице у вршењу службе казниће се затвором од три месеца до пет година.

90. Према члану 317. *Кривичног законика* свако ко изазива или распирује националну, расну или верску мржњу, или нетрпељивост међу народима или етничким заједницама које живе у Републици Србији, казниће се затвором од шест месеци до пет година. Ако је то дело учињено принудом, злостављањем, угрожавањем сигурности, излагањем порузи националних, етничких или верских симбола, оштећењем туђих ствари, скрнављењем споменика, спомен-обележја или грובה учинилац ће се казнити затвором од једне до осам година. У случају да је то дело извршено злоупотребом положаја или ако је услед тих дела дошло до нереда, насиља или других тешких последица за заједнички живот народа, националних мањина или етничких група које живе у Републици Србији прописана је казна затвора од једне до осам година, односно казна затвора од две до десет година.

¹⁹ „Службени гласник РС”, бр. 85/2005, 88/2005 и 17/2005

91. Одредбама члана 387. *Кривичног законика* прописано је да свако ко на основу разлике у раси, боје коже, националности, етничком пореклу или неком другом личном својству крши основна људска права и слободе зајамчена општеприхваћеним правилима међународног права и ратификованим међународним уговорима казниће се затвором од шест месеци до пет година. Истом казном казниће се свако ко врши прогањање организација или појединаца због њиховог залагања за равноправност људи. Ко шири идеје о супериорности једне расе над другом или пропагира расну мржњу или подстиче на расну дискриминацију казниће се затвором од три месеца до три године.

92. У периоду од 1992. до 2008. године Министарство унутрашњих послова Републике Србије поднело је кривичне пријаве против 572 лица због 366 кривичних дела дискриминације. Највећи број кривичних дела пријављен је 2008. године - 62, затим 2005. године - 54, 2007. године - 52, 2006. године - 49, 2004. године - 34, 2002. године - 18, 2003. године - 14, 1999. и 2001. године - 13, 2000. године - 12, 1992. године - 9, 1993. године - 8, 1995. и 1998. године - 7, 1996. и 1997. године - 5 и 1994. године - 4 кривична дела.

93. У структури пријављених кривичних дела најбројнија су кривична дела из члана 317. *Кривичног законика* - изазивање националне, расне и верске мржње и нетрпељивости - 268, или 73,2% од укупног броја кривичних дела којима је инкриминисан било који облик дискриминације. Затим следе кривична дела из члана 131. *Кривичног законика* - повреда слободе исповедања вере и вршења верских обреда - 70; кривична дела из члана 129. *Кривичног законика* - повреда права употребе језика и писма - 20; кривична дела из члана 174. *Кривичног законика* - повреда угледа народа, националних и етничких група - 5; кривична дела из члана 387. *Кривичног законика* - расна и друга дискриминација - 2 и једно кривично дело из члана 128. *Кривичног законика* - повреда равноправности. Због извршења наведених кривичних дела поднете су кривичне пријаве против 572 лица, од чега 378 лица за кривично дело изазивања националне, расне и верске мржње и нетрпељивости.

94. Број кривичних пријава за кривична дела дискриминације повећан је након 2004. године након што је Министарство унутрашњих послова, у циљу појачане безбедносне заштите мањинских групација и верских објеката, свим подручним полицијским управама наложило да у свим случајевима за које постоје и најмање индиције да су мотивисани националном, расном или верском мржњом подносе кривичне пријаве (и када су извршени од стране НН лица). У свим случајевима када дође до инцидената мотивисаних етничком припадношћу оштећеног, предузимају се приоритетне мере на његовом што бржем и потпунијем разјашњавању, према посебном плану који се сачињава за сваки такав случај, а у његовој реализацији заједнички учествују припадници криминалистичке полиције и униформисани састав полиције. То значи да полицијски службеници у предкривичном поступку, по налогу јавних тужилаца и применом полицијских овлашћења предузимају мере ради расветљавања инцидента, проналаска, довођења и пријављивања надлежном тужилаштву осумњичених лица.

95. Доњим табелама представљени су статистички подаци за пријављена, оптужена и осуђена пунолетна лица у Републици Србији, 2004 – 2008. година за следећа кривична дела:

- Повреда равноправности

	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.
Пријаве	14	7	12	5	6
Оптужења	-	3	-	1	12
Осуде	-	-	-	1	-

- Повреда права употребе језика и писма

	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.
Пријаве	-	-	1	1	1
Оптужења	-	2	4	-	-
Осуде	-	-	-	-	-

- Повреда слободе изражавања националне или етничке припадности

	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.
Пријаве	-	-	1	3	2
Оптужења	-	-	1	-	1
Осуде	-	-	1	-	1

- Повреда слободе исповедања вере и вршења верских обреда

	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.
Пријаве	3	2	-	16	15
Оптужења	2	1	1	2	1
Осуде	2	1	-	-	-

- Изазивање националне, расне и верске мржње и нетрпељивости

	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.
Пријаве	23	73	84	80	82
Оптужења	1	2	6	8	26
Осуде	1	1	6	6	16

- Расна и друга дискриминација

	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.
Пријаве	-	-	-	15	4
Оптужења	-	-	-	-	-
Осуде	-	-	-	-	-

Забрана организација и активности које подстичу на расну дискриминацију

96. Према одредби члана 5. став 3. *Устава Републике Србије* недопуштено је деловање политичких странака које је усмерено на насилно рушење уставног

поретка, кршење зајемчених људских или мањинских права или изазивање расне, националне или верске мржње. Одредбом члана 55. став 4. регулисано је да Уставни суд може забранити само оно удружење чије је деловање усмерено на насилно рушење уставног поретка, кршење зајемчених људских или мањинских права или изазивање расне, националне или верске мржње. Уставни суд одлучује о забрани рада политичке странке, синдикалне организације, удружења грађана или верске заједнице на основу предлога Владе Републике Србије, републичког јавног тужиоца или органа надлежног за упис у регистар политичких странака, синдикалних организација, удружења грађана или верских заједница (члан 80. став 1. *Закона о Уставном суду*²⁰).

97. *Закон о окупљању грађана*²¹ (чл 9. и 10) предвиђа да ће надлежни орган привремено забранити одржавање јавног скупа који је усмерен на насилно мењање Уставом утврђеног поретка, нарушавање територијалне целовитости и независности Републике Србије, кршење Уставом зајемчених слобода и права човека и грађанина, изазивање и подстицање националне, расне и верске нетрпељивости и мржње. О привременој забрани, или забрани јавног скупа одлучује Окружни суд.

98. Према одредби члана 37. став 2. *Закона о политичким странкама*²² забраниће се рад политичкој странци чије је деловање супротно члану 4. став 2. овог закона или која се удружи у шире политичке савезе у земљи или иностранству, односно споји са политичком странком која делује супротно члану 4. став 2. овог закона. Одредбом члана 4. став 2. *Закона о политичким странкама* регулисано је да деловање политичке странке не може бити усмерено на насилно рушење уставног поретка и нарушавање територијалне целокупности Републике Србије, кршење зајемчених људских или мањинских права или изазивање и подстицање расне, националне или верске мржње. О забрани рада политичке странке одлучује Уставни суд (члан 37. став 1), а поступак за забрану рада политичке странке покреће се на предлог Владе, Републичког јавног тужиоца и Министарства надлежног за послове управе (члан 38. став 1).

99. *Закон о удруживању грађана у удружења, друштвене организације и политичке организације које се оснивају за територију СФРЈ*²³, који је престао да важи само у делу који се односи на политичке организације ступањем на снагу *Закона о политичким странкама* 2009. године, према одредби члана 2. не могу се оснивати организације чији су програмски и статутарни циљеви усмерени на насилно рушење уставом утврђеног уређења, угрожавање територијалне целокупности и независности земље, кршење Уставом зајемчених слобода и права човека и грађанина, распиривање националне, расне и верске мржње и нетрпељивости. Одредбом члана 20. став 1. овог закона утврђено је да ће се

²⁰ „Службени гласник РС”, бр. 109/2007

²¹ „Службени гласник РС”, бр. 51/1992, 53/1993, 67/1993, 48/1994, 12/1997, 21/2001 и 101/2005

²² „Службени гласник РС”, бр. 36/2009

²³ „Службени лист СФРЈ”, бр. 42/1990 и „Службени лист СРЈ”, бр. 16/1993, 31/1993, 41/1993, 50/1993, 24/1994, 28/1996, 73/2000

забрани рад организацији или појединим њеним унутрашњим организационим облицима ако делују ради остваривања циљева из члана 2. овог закона, ако врше послове на начин који није у складу са законом и циљевима ради којих су основани или ако се организација учлани у међународну организацију или удружење у чијем је раду обухваћена нека од делатности из члана 2. овог закона. Решење о забрани рада организације доноси министар надлежан за послове управе (члан 20. став 2. Закона).

100. У извештајном периоду ни једној политичкој организацији, удружењу грађана или друштвеној организацији, одлуком Уставног суда није забрањен рад.

101. Правни оквир за оснивање и деловање удружења грађана уређују: *Закон о друштвеним организацијама и удружењима грађана*²⁴ донет још 1982. године, са већим бројем измена и допуна од којих је последња била 2005. године и *Закон о удруживању грађана у удружења, друштвене организације и политичке организације које се оснивају за територију СФРЈ* донет 1990. године, са последњом изменом 2000. године. Полазећи од тога да наведени закони потичу из времена Социјалистичке Републике Србије и Социјалистичке Федеративне Републике Југославије, у овом делу постоје извесни проблеми са неусагласношћу са одредбама Устава Републике Србије и Закона о Уставном суду, према којима Уставни суд одлучује о забрани рада политичке странке и удружења на основу предлога Владе, републичког јавног тужиоца или органа надлежног за упис у регистар. Кад Уставни суд забрани рад политичке странке, та политичка странка брише се из регистра даном достављања одлуке Уставног суда.

102. *Закон о радиодифузији* у члану 8. став 2. тачка 3. овлашћује Агенцију за радиодифузију да предузме мере у области радиодифузије у циљу спречавања емитовања програма који садрже информације којима се подстиче дискриминација, мржња или насиље против лица или група лица због њиховог припадања или неприпадања одређеној раси, вери, нацији, етничкој групи или полу. Чланом 21. Закона утврђено је да се Агенција стара да програми емитера не садрже информације којима се подстиче дискриминација, мржња или насиље против лица или групе лица због различите политичке опредељености, или због припадања или неприпадања некој раси, вери, нацији, етничкој групи, полу, или због сексуалне опредељености. Поступање емитера супротно овој забрани представља основ за изрицање мера предвиђених Законом од стране Агенције, независно од других правних средстава која стоје на располагању оштећеном.

103. *Закон о јавном информисању* одредбом члана 38. забрањује објављивање идеја, информација и мишљења којима се подстиче дискриминација, мржња или насиље против лица или групе лица због њиховог припадања или неприпадања некој раси, вери, нацији, етничкој групи, полу или због њихове сексуалне опредељености, без обзира на то да ли је објављивањем учињено кривично дело (говор мржње). Тужбу надлежном суду против аутора информације и против

²⁴ „Службени гласник СРС”, бр. 24/1982, 39/1983, 17/1984, 50/1984, 45/1985 и 12/1989 и „Службени гласник РС”, бр. 53/1993, 67/1993, 48/1994 и 101/2005

одговорног уредника јавног гласила у коме је информација објављена, а која представља повреду забране говора мржње, може поднети: лице на које се односи информација, а којом може да захтева забрану поновног објављивања информације и објављивање пресуде на трошак тужених; правно лице чији је циљ заштита слобода и права човека и грађанина, као и организација чији је циљ заштита интереса група наведених у члану 38. Закона (члан 39).

Сарадња са Међународним кривичним трибуналом за бившу Југославију

104. Сарадња са Међународним кривичним трибуналом за бившу Југославију (МКТЈ) одвија се на основу *Закона о сарадњи са Међународним трибуналом за кривично гоњење лица одговорних за тешка кршења међународног хуманитарног права почињена на територији бивше Југославије од 1991. године*²⁵. Република Србија на тај начин прихвата надлежност међународног суда за кривично гоњење дела геноцида, и злочина против човечности, укључујући прогон на политичким, расним или верским основама.

105. Државни органи Републике Србије задужени за сарадњу са МКТЈ су: Национални савет за сарадњу са Трибуналом, Канцеларија Националног савета и Тим за имплементацију Акционог плана. Веома важну улогу у сарадњи са Трибуналом имају и Тужилаштво за ратне злочине Републике Србије, Служба Министарства унутрашњих послова за откривање ратних злочина, Савет за националну безбедност, Министарство спољних послова, Министарство правде, Безбедносно-информативна агенција, Веће за ратне злочине Окружног суда у Београду и Јединица за заштиту сведока која је формирана у оквиру Службе за откривање ратних злочина Министарства унутрашњих послова.

106. Облици сарадње су следећи: достављање документације Трибуналу; ослобађање лица дужности чувања тајне како би могла да сведоче у поступцима пред Трибуналом, уручење позива и других писмена лицима која се налазе на територији Републике Србије, пружање заштите сведоцима и члановима њихових породица, контрола над окривљенима који су привремено пуштени на слободу и налазе се на територији Србије, кореспонденција и директни контакти са Канцеларијом Тужилаштва, Секретаријатом и председником Трибунала, укључујући и сву потребну техничку помоћ; пружање подршке и сарадње у потрази за оптуженима који се налазе у бекству и њихов трансфер у Трибунал; други облици сарадње, као што је директна сарадња између Тужилаштва за ратне злочине Републике Србије и Канцеларије Тужилаштва МКТЈ путем размене података садржаних у електронским базама података ових институција и слично.

107. До данас је у Републици Србији ухапшено дванаест оптужених пред МКТЈ. У оквиру сарадње домаћих служби безбедности са страним службама ухапшена су четири оптужена, и то у Аргентини, Русији, Босни и Херцеговини и Црној Гори. Добровољно се предало 27 оптужених. Један оптужени извршио је самоубиство у Београду. У бекству се још увек налазе двојица окривљених. Важно је напоменути

²⁵ „Службени лист СРЈ”, број 18/02 и „Службени лист СЦГ“, број 16/03

да је од 46 оптужених пред МКТЈ, Република Србија предала Трибуналу 43 оптужена, укључујући и особе које су вршиле дужност председника Савезне Републике Југославије, председника Републике Србије, потпредседника Савезне владе, потпредседника Владе Републике Србије, три бивша начелника Генералштаба Војске Југославије, начелника Службе државне безбедности, као и бројне генерале војске и полиције.

108. У циљу ефикасног проналажења и хапшења бегунаца у Републици Србији се примењује Закон о замрзавању имовине оптужених пред МКТЈ који се налазе у бекству, из 2006. године, као и Закон о изменама и допунама Закона о организацији и надлежности државних органа у поступцима за ратне злочине из 2007. године, којим се надлежност у поступцима против лица оптужених да су учествовала у помагању скривања лица оптужених пред МКТЈ преноси на специјализоване институције за истраживање ратних злочина (Службу за откривање ратних злочина МУП-а Републике Србије, Тужилаштво за ратне злочине Републике Србије и Веће за ратне злочине Окружног суда у Београду). У том смислу, пред надлежним правосудним органима Републике Србије у току су поступци против лица окривљених за помагање у скривању двојице оптужених.

109. Од периода успостављања сарадње између Републике Србије и МКТЈ, Република Србија је примила преко 1800 захтева за помоћ од стране Канцеларије Тужилаштва МКТЈ. Предмет поменутих захтева било је достављање документације потребне за припрему Тужилаштва МКТЈ у поступцима који се воде пред Трибуналом, увид у архиве државних органа Републике Србије, као и ослобађање сведока дужности чувања тајне. Република Србија је у потпуности одговорила на готово све примљене захтеве, а у процесу реализације се налазе само они који су новијег датума.

110. Република Србија је са Тужилаштом МКТЈ закључила Споразум о практичним модалитетима увида у архиве државних органа 2006. године. До данас су извршени увиди у архиве Министарства унутрашњих послова, Министарства одбране, Председништва Србије, Владе Републике Србије, Безбедносно-информативне агенције и других надлежних државних органа које могу бити релевантан извор информација за истражитеље МКТЈ. До сада је било укупно 26 посета представника Трибунала архивама наших државних органа.

111. Влада Републике Србије је почев од формирања Националног савета за сарадњу са МКТЈ ослободила дужности чувања државне, службене и војне тајне више од 500 лица што им је омогућило да у својству сведока дају своје исказе у поступцима пред Трибуналом. Важно је напоменути да је свако лице за које је Тужилаштво МКТЈ затражило ослобађање од дужности чувања тајне, без изузетка, ослобођено дужности чувања тајне и самим тим било у позицији да сведочи у поступцима пред МКТЈ.

Веће за ратне злочине Окружног суда у Београду

112. Веће за ратне злочине формирано је као посебно одељење Окружног суда у Београду октобра 2003. године, након што је јула 2003. године донет Закон о организацији и надлежности државних органа у поступку против учинилаца ратних злочина. Овај закон се примењује ради откривања и кривичног гоњења учинилаца кривичних дела против човечности и међународног права, а примењује се и ради откривања и кривичног гоњења учинилаца кривичних дела предвиђених чланом 5. Статута Међународног кривичног трибунала за бившу Југославију. Изменама и допунама Закона о организацији и надлежности државних органа у поступцима за ратне злочине из новембра 2007. године, између осталог, проширена је надлежност Тужилаштва за ратне злочине Републике Србије и Већа за ратне злочине Окружног суда у Београду и на учиниоце кривичног дела помоћ учиниоцу после извршеног кривичног дела, уколико се ради о кривичним делима из чл. 370. до 386. Кривичног законика, као и на тешка кршења међународног хуманитарног права почињена на територији бивше Југославије од 1. јануара 1991. године, као што је предвиђено Статутом МКТЈ.

113. Веће за ратне злочине донело је 4 пресуде које су постале правоснажне и којима је 6 лица је осуђено на укупно 73 године затвора. Првостепене пресуде донете су у 5 предмета за 22 лица (10 лица је ослобођено), а укупан број година затвора по првостепеним пресудама је 297. Укључујући пресуде у предметима Сјеверин (у којима је осуђено 5 лица на укупно 95 година затвора), укупан број пресуда је 11, године затвора 465 и број лица 33. Пред Већем за ратне злочине у току су главни претреси у 9 предмета. Укупно је захтеваних истрага у 62 предмета против 291 лица, од тога су у току истраге у 32 предмета против 132 лица. Укупан број процесуираних лица је 362, а укупно осуђених лица 69. Укупан број жртава је 2216.

Члан 5.

Право на једнак поступак пред судовима и другим судским органима

114. Члан 32. *Устава Републике Србије* прописује право на правично суђење. Свако има право да независан, непристрасан и законом већ установљен суд, правично и у разумном року, јавно расправи и одлучи о његовим правима и обавезама, основаности сумње која је била разлог за покретање поступка, као и о оптужбама против њега. Свако има право на бесплатног преводиоца, ако не говори или не разуме језик који је у службеној употреби у суду и право на бесплатног тумача, ако је слеп, глув или нем. Чланом 67. Устава свакоме се, под условима одређеним законом, јемчи право на правну помоћ. Правну помоћ пружају адвокатура, као самостална и независна служба, и службе правне помоћи које се оснивају у јединицама локалне самоуправе, у складу са законом. Законом се одређује када је правна помоћ бесплатна. Чланом 199. Устава утврђено је да свако има право да користи свој језик у поступку пред судом, другим државним органом

или организацијом која врши јавна овлашћења, када се решава о његовом праву или обавези. Незнање језика на коме се поступак води не сме бити сметња за остваривање и заштиту људских и мањинских права.

115. *Законик о кривичном поступку* одредбама члана 9. прописује да се кривични поступак води на језику који је у службеној употреби у суду. Странке, сведоци и друга лица која учествују у поступку имају право да у поступку употребљавају свој језик. Ако се поступак не води на језику тог лица, обезбедиће се усмено превођење онога што оно, односно други износи, као и исправа и другог писаног доказног материјала. О праву на превођење поучиће се ово лице и оно се може одрећи тог права ако зна језик на коме се води поступак. У записнику ће се забележити да је дата поука и изјава учесника. Превођење се поверава тумачу. Чланом 10. прописано је да позиве, одлуке и друга писмена упућује суд на српском језику. Ако је у суду у службеној употреби и језик националне мањине, суд ће на том језику достављати судска писмена лицима која су припадници те националне мањине, а у поступку су се служила тим језиком. Та лица могу захтевати да им се писмена достављају на језику на коме се води поступак. Окривљеном који је у притвору, на издржавању казне или на извршењу мере безбедности у здравственој установи доставиће се и превод писмена на језику којим се служи у поступку.

116. *Закон о парничном поступку*²⁶ одредбом члана 2. утврђује да странке имају право на закониту, једнаку и правичну заштиту својих права. Члан 6. Закона прописује да се парнични поступак води се на српском језику екавског изговора и у том поступку користи се ћирилично писмо, а латинично писмо у складу са уставом и законом. На подручјима на којима је, у складу са законом у службеној употреби језик одређене националне мањине поступак се води и на језику и уз употребу писма те националне мањине. Странке и други учесници у поступку имају право да се служе својим језиком и писмом, у складу са одредбама овог закона. Члан 96. прописује да странке и други учесници у поступку имају право да на рочиштима и приликом усменог предузимања процесних радњи пред судом употребљавају свој језик. Ако се поступак не води на језику странке односно других учесника у поступку, обезбедиће им се на њихов захтев усмено превођење на њихов језик онога што се износи на рочишту, као и усмено превођење исправа које се на рочишту користе ради доказивања. Странке и други учесници у поступку поучиће се о праву да усмени поступак пред судом прате на свом језику посредством тумача. У записнику ће се забележити да им је дата поука, као и изјаве странака, односно учесника. Превођење обављају тумачи. Позиви, одлуке и друга судска писмена упућују се странкама и другим учесницима у поступку на српском језику. Ако је у суду у службеној употреби и неки од језика националних мањина, суд ће на том језику достављати судска писмена оним странкама и учесницима у поступку који су припадници те националне мањине и у поступку се служе тим језиком. Странке и други учесници у поступку упућују суду своје тужбе, жалбе и друге поднеске на језику који је у службеној употреби у суду. Странке и други учесници у поступку могу упућивати суду своје поднеске и на језику националних мањина који није у службеној употреби у суду ако је то у складу са законом. Трошкови

²⁶ „Службени гласник РС”, број 125/04

превођења на језик националних мањина, који настају применом одредаба Устава и овог закона о праву припадника националних мањина на употребу свог језика, падају на терет средстава суда. Чланом 361. прописано је право на жалбу због битних повреда парничног поступка. Ставом 8. овог члана прописано је да битна повреда Закона о парничном поступку увек постоји ако је противно одредбама закона суд одбио захтев странке да у поступку слободно употребљава свој језик и писмо.

117. *Закон о заштити права и слобода националних мањина* у члану 23. став 1. предвиђа да, у циљу заштите својих права, припадници националних мањина и национални савети националних мањина као њихови представници, могу поднети тужбу за накнаду штете надлежном суду. Према одредби члана 83. став 1. *Закона о уставном суду* уставну жалбу може изјавити свако лице које сматра да му је појединачним актом или радњом државног органа или организације којој је поверено јавно овлашћење повређено или ускраћено људско или мањинско право и слобода зајемчена Уставом. Уставну жалбу у име лица из става 1. овог члана, на основу његовог писменог овлашћења, може изјавити друго физичко лице, односно државни или други орган надлежан за праћење и остваривање људских и мањинских права и слобода.

Право на безбедност лица, заштита од насиља и злостављања

118. У складу са *Уставом Републике Србије* људско достојанство је неприкосновено и сви су дужни да га поштују и штите. Свако има право на слободан развој личности, ако тиме не крши права других зајемчена Уставом. Члан 24. *Устава* прописује да је људски живот неприкосновен. Такође, Уставом се штити и психички и физички интегритет као неповредив. Нико не може бити изложен мучењу, нечовечном или понижавајућем поступању или кажњавању, нити подвргнут медицинским или научним огледима без свог слободно датог пристанка.

119. *Кривичним закоником* Републике Србије, у члану 137. прописано је кривично дело злостављања и мучења. Ово кривично дело у основном облику предвиђа радњу злостављања другог или поступак према другом на начин којим се вређа људско достојанство за шта је предвиђена казна затвора до једне године. За тежи облик овог кривичног дела - примена силе, претње, или на други недозвољени начин, наношење бола или тешке патње другоме са циљем да се од њега или од трећег лица добије признање, исказ или друго обавештење или да се он или неко треће лице застраши или незаконито казни, или се то учини из друге побуде засноване на било каквом облику дискриминације - предвиђена је казна затвора од шест месеци до пет година. Субјект извршења овог кривичног дела је шире постављен, тако да је ставом 3. предвиђено да уколико се као извршилац овог кривичног дела појављује службено лице у вршењу службе, предвиђена је казна затвора од три месеца до три године за извршење дела у основном, а за извршење у тежем облику – казна затвора од једне до осам година. Чланом 136. *Кривичног законика* прописано је кривично дело изнуђивања исказа. Одредбом тог члана је предвиђено да ће се службено лице које у вршењу службе употреби силу или

претњу или друго недопуштено средство или недопуштен начин у намери да изнуди исказ или неку другу изјаву од окривљеног, сведока, вештака или другог лица, казнити затвором од три месеца до пет година.

120. *Кодексом полицијске етике* утврђено је да никоме у Министарству унутрашњих послова није дозвољено да нареди, изврши, изазива или толерише мучење или какво друго сурово и нехумано поступање којим се понижава личност човека, као ни другу радњу којом се угрожава право на живот, слободу, личну безбедност, поштовање приватног и породичног живота, окупљање и удруживање или које друго право или слобода зајамчени Европском конвенцијом о људским правима. Припадник Министарства који би био присутан у некој забрањеној радњи дужан је да на такав случај укаже свом претпостављеном и органима унутрашњег и спољног цивилног надзора над радом Министарства. Од дана ступања на снагу, октобра 2006. године, ово упутство је саставни део програма стручног усавршавања припадника МУП-а.

121. Контрола рада полиције у Републици Србији, нормативно је регулисана чл. 170 – 181. *Закона о полицији*, и то као спољашња и унутрашња контрола. Сектор унутрашње контроле полиције је задужен за контролу законитости рада полиције, а нарочито у погледу поштовања и заштите људских права при извршавању полицијских задатака и примени полицијских овлашћења. Овај сектор у свом раду примењује и одредбе међународних конвенција које је наша земља ратификовала, а односе се на област људских права.

122. Сектор унутрашње контроле полиције поступа на основу предлога, притужби и представки физичких и правних лица, поводом писаних обраћања припадника полиције и по сопственој иницијативи, односно на основу прикупљених обавештења и других сазнања која се односе на рад и поступање полицијских службеника приликом примене службених овлашћења. У том контексту, Сектор врши провере свих навода и сазнања која указују на евентуалне злоупотребе и прекорачења овлашћења полицијских службеника према оsumњиченим лицима којима је одређена мера лишења слободе и задржавања.

123. У Министарству унутрашњих послова Републике Србије су заступљени и други облици унутрашње контроле полиције, као што су: контрола путем дисциплинске одговорности, контрола у вези са употребом средстава принуде (донет је Правилник о техничким обележјима и начину употребе средстава принуде, којим је предвиђено формирање Комисије за разматрање оправданости примене средстава принуде), хијерархијска и друге контроле. Откривање и пријављивање оваквих случајева је обавеза и дужност сваког полицијског службеника, а истовремено и један од елемената у систему руковођења, јер подразумева перманентно праћење понашања и радних резултата сваког појединца, као и примену прописаних дисциплинских мера према онима који се понашају на начин који штети угледу професије.

124. Битан сегмент унутрашње контроле полиције установљен је уређивањем поступка решавања притужби, што представља новину која је значајно изменила праксу, а састоји се у увођењу елемената јавности у контролу поступања полиције. Доношењем *Правилника о поступку решавања притужби*, у раду комисија, као другостепеног органа који одлучује о основаности притужби, учествује и представник јавности - локалне самоуправе, стручне јавности, невладиних организација. Министар унутрашњих послова је донео решење о образовању 27 комисија, као другостепених тела у поступку решавања притужби, које су у јануару 2007. године отпочеле са радом. Притужбе у седишту Министарства решава комисија састављена од три члана, и то: начелник Сектора унутрашње контроле полиције или друго овлашћено службено лице из тог Сектора кога власти начелник Сектора, представник полиције овлашћен од стране министра и представник јавности. Представника јавности који учествује у решавању притужби на рад полицијских службеника у седишту, на предлог организација стручне јавности и невладиних организација, именује и разрешава министар. Представник јавности се именује на период од четири године с могућношћу поновног именована. За правилан и несметан рад и уједначавање праксе и поступања у вези решавања притужби, као и отклањање свих проблема и недоумица у раду, надлежан је Биро за притужбе и представке у Кабинету министра.

125. *Породичним законом*²⁷ је у члану 10. став 1. забрањено насиље у породици. Одредбама члана 197. став 1. тог закона насиље у породици је дефинисано као понашање којим један члан породице угрожава телесни интегритет, душевно здравље или сопокојство другог члана породице. Према члану 198. Породичног закона против члана породице које врши насиље могу се применити следеће мере: издавање налога за исељење из породичног стана или куће без обзира на право својине односно закупа непокретности; издавање налога за усељење у породични стан или кућу, без обзира на право својине односно закупа непокретности; забрана приближавања члану породице на одређеној удаљености; забрана приступа у простор око места становања или места рада члана породице; забрана даљег узнемиравања члана породице. Како се ради о новом правном институту у оквиру породично - правне заштите, посебним одредбама у чл. 283. до 289. Породичног закона предвиђен је поступак примене тих мера. Карактеристике тог поступка су нарочита хитност, одступање од начела диспозиције, као и да жалба на донету пресуду не задржава њено извршење.

126. У 2007. години донет је документ *Национални Миленијумски циљеви развоја у Републици Србији*. За сваки глобални Миленијумски циљ, установљено је осам националних циљева/задатака који треба да буду достигнути до 2015. године. У оквиру Миленијумског циља 3 који се односи на унапређење родне равноправности и побољшање положаја жена, као један од специфичних циљева постављено је смањивање насиља над женама и децом, с препоруком да се усвоји и спроводи Национални план акције против насиља у свакодневном животу и уведе вођење родно осетљиве статистике о жртвама насиља. Децембра месеца 2008.

²⁷ „Службени гласник РС”, број 18/05

године усвојена је *Национална стратегија за превенцију и заштиту деце од насиља*, а у току је израда Акционог плана уз овај документ.

127. Према подацима из *Националне стратегије за побољшање положаја жена и унапређивање родне равноправности* (усвојене 2008. године), насиљу су посебно изложене жене из маргинализованих и вишеструко дискриминисаних група (Ромкиње, жене са инвалидитетом, избегле и расељене, жртве рата, жене које живе у истополним заједницама, жене са поремећајима у понашању, жене зависне од алкохола, дроге и лекова, жене са ХИВ вирусом, хроничне болеснице, мигранткиње, сиромашне жене, женска деца, старице, жене из сеоских средина).

128. Социјална искљученост, дискриминација, непоштовање људских права, живот ван домета друштвених токова у нездравим условима скучености, сиромаштво и глад стварају несигурност која се одражава и у ромским породицама. Резултати пилот анкете урађене у нишком региону показали су да је више од 47% ромских жена било жртва насиља у породици, најчешће заједно са својом децом која су била и сведоци и жртве. Један од идентификатора примене насиља према деци може се видети и из истраживања о родитељским навикама у Србији. Скоро једна трећина ромских испитаника (30%) сматрала је да је телесно кажњавање одговарајући начин васпитања деце, у односу на 11% неромских. Скоро две трећине (64%) ромских родитеља навело је да физички свакодневно кажњава своју децу. Усвојени закони, који унутарпородично насиље одређују као кривично дело, и даље не обезбеђују да друштвене норме и традиција не преовлађују у овим заједницама. Предрасуде које постоје о Ромима и већа „невидљивост“ ромске деце утичу на то да многа деца остају без потребне подршке, неге и заштите који су им неопходни.

Трговина људима

129. Према одредби члана 388. *Кривичног законика* ко силом или претњом, довођењем у заблуду или одржавањем у заблуди, злоупотребом овлашћења, поверења, односа зависности, тешких прилика другог, задржавањем личних исправа или давањем или примањем новца или друге користи, врбује, превози, пребацује, предаје, продаје, купује, посредује у продаји, сакрива или држи друго лице, а у циљу експлоатације његовог рада, принудног рада, вршења кривичних дела, проституције или друге врсте сексуалне експлоатације, просјачења, употребе у порнографске сврхе, успостављања ропског или њему сличног односа, ради одузимања органа или дела тела или ради коришћења у оружаним сукобима, казниће се затвором од две до десет година. За дело из става 1. овог члана учињено према малолетном лицу учинилац ће се казнити казном прописаном за то дело и кад није употребио силу, претњу или неки други од наведених начина извршења. Ако је дело из става 1. овог члана учињено према малолетном лицу, учинилац ће се казнити затвором најмање три године. Ако је услед дела из ст. 1. и 3. овог члана наступила тешка телесна повреда неког лица, учинилац ће се казнити затвором од три до петнаест година. Ако је услед дела из ст. 1. и 3. овог члана наступила смрт једног или више лица, учинилац ће се казнити затвором најмање десет година. Ко

се бави вршењем кривичног дела из ст. 1. до 3. овог члана или је дело извршено од стране организоване групе, казниће се затвором најмање пет година.

130. *Законом о здравственој заштити*, одредбом члана 241. став 6, страним држављанима, жртвама трговине људима обезбеђена је здравствена заштита из буџета Републике Србије.

131. Влада Републике Србије је у децембру 2006. године усвојила *Стратегију борбе против трговине људима*. Стратешки циљеви Републике Србије у борби против трговине људима груписани су у пет области: институционални оквир, превенција, помоћ, заштита и реинтеграција жртва, међународна сарадња и праћење и евалуација резултата.

132. У Министарству унутрашњих послова, у оквиру Управе криминалистичке полиције у Служби за борбу против организованог криминала, постоји Одсек за сузбијање трговине људима, а у оквиру Управе граничне полиције формирано је Одељење за сузбијање прекограничног криминала и криминалистичко-обавештајне послове са Одсеком за сузбијање илегалних миграција и трговине људима. Такође, специјални полицијски тимови за борбу против трговине људима су формирани у полицијским управама, регионалним центрима према суседним државама и на Аеродрому у Београду.

133. Децембра 2005. године конституисан је Савет Владе Републике Србије за борбу против трговине људима, као стручно, саветодавно тело Владе Републике Србије. Савет је образован ради координације националне и регионалне активности за борбу против трговине људима, разматрања извештаја релевантних тела међународне заједнице о трговини људима, као и заузимања ставова и предлагања мера за спровођење препорука од стране међународних тела у борби против трговине људима.

Политичка права

Право гласа и кандидовања

134. *Законом о избору народних посланика* предвиђено је да право гласа и кандидовања има грађанин са пребивалиштем у Републици Србији који је истовремено и њен држављанин, а навршио је 18 година живота и пословно је способан (члан 10). Исту одредбу садржи и *Закон о локалним изборима*, с тим што бирач и онај који се кандидује мора имати пребивалиште на територији јединице локалне самоуправе у којој остварује бирачко право (члан 7).

135. *Законом о избору председника Републике*²⁸ у члану 2. је предвиђено да право да бира председника Републике има сваки пунолетан и пословно способан држављанин Републике Србије. Према одредби члана 3. став 1. за председника Републике може бити предложен држављанин Републике Србије који је навршио

²⁸ „Службени гласник РС” број 111/07

18 година живота, који је пословно способан и који има пребивалиште на територији Републике Србије најмање годину дана пре одржавања избора.

136. Бирачи који нису у могућности да гласају на бирачком месту (слепа, инвалидна или неписмена лица) имају право да поведу лице које ће уместо њега, на начин на који му оно одреди, обавити гласање (члан 72. Закона о избору народних посланика). Члан 72. а омогућава и гласање код куће, по поступку предвиђеном Законом, за бирача који није у могућности да гласа на бирачком месту (немоћно или спречено лице), уколико најкасније до 11 часова на дан гласања обавести бирачки одбор о томе да жели да гласа.

137. *Кривични законик*, у Глави петнаест предвиђа кривична дела против изборних права. У чл. 154-162. предвиђене су затворске казне у распону од три месеца до пет година за повреде права кандидовања, права гласања, давање и примање мита у вези са гласањем, злоупотребу права гласања, састављање нетачних бирачких спискова, спречавање одржавања гласања, повреду тајности гласања, фалсификовање резултата гласања и уништавање докумената о гласању.

Изборно право

138. *Устав Републике Србије* јемчи изборно право одредбама члана 52. Сваки пунолетан, пословно способан држављанин Републике Србије има право да бира и да буде биран. Изборно право је опште и једнако, избори су слободни и непосредни, а гласање тајно и лично. Изборно право ужива правну заштиту у складу са законом. Члан 100. Устава Републике Србије утврђује да Народну скупштину чини 250 посланика, који се бирају на непосредним изборима, тајним гласањем, у складу са законом. У Народној скупштини обезбеђује се равноправност и заступљеност полова и представника националних мањина.

139. Према одредби члана 9. *Закона о избору народних посланика* којим су уређени избори посланика за Народну скупштину Републике Србије, изборно право обухвата право грађана да бирају и буду бирани; кандидују и буду кандидовани; одлучују о предложеним кандидатима и изборним листама; да кандидатима јавно постављају питања; да буду правовремено, истинито, потпуно и објективно обавештени о програмима и активностима подносилаца изборних листа и кандидатима са тих листа, као и да располажу другим правима која су предвиђена овим законом. Право да бира и да буде биран за посланика има грађанин са пребивалиштем у Републици Србији који је истовремено и држављанин Републике Србије, који је навршио 18 година живота и пословно је способан.

140. Овај закон прописује да општи надзор над политичким странкама, кандидатима и средствима јавног обавештавања у току изборних активности спроводи надзорни одбор. Надзорни одбор има десет чланова од којих половину чланова именује Народна скупштина Републике Србије на предлог Владе, а половину на предлог посланичких група у Народној скупштини из реда истакнутих јавних радника, под условом да нису чланови органа политичких странака које

учествују на изборима. Ако било који учесник у изборној кампањи својим понашањем позива на насиље, шири националну, верску или расну мржњу или подстиче на неравноправност полова, надзорни одбор за изборну кампању без одлагања ће дати иницијативу за покретање поступка пред надлежним органима (чл. 99-100. Закона).

141. Одредбом члана 81. став 1. *Закона о избору народних посланика* прописује се да у расподели мандата учествују само изборне листе које су добиле 5% гласова од укупног броја бирача који су гласали у изборној јединици. Међутим, овај цензус не важи за политичке странке националних мањина и коалиције политичких странака националних мањина, под којима се подразумевају оне странке чији је основни циљ представљање и заступање интереса националне мањине и заштита и побољшање права припадника националних мањина, у складу са међународноправним стандардима. Према одредби члана 81. став 2. Закона, политичке странке националних мањина и коалиције политичких странака националних мањина учествују у расподели мандата и када су добиле мање од 5% гласова од укупног броја бирача који су гласали. О томе да ли подносилац изборне листе има положај политичке странке националне мањине, односно коалиције политичких странака националних мањина одлучује Републичка изборна комисија при проглашењу изборне листе, а на предлог подносиоца изборне листе који мора бити стављен при подношењу изборне листе.

142. Чланом 40.а Закона прописано је да на изборној листи међу свака четири кандидата по редоследу на листи (прва четири места, друга четири места и тако до краја листе) мора бити по један кандидат - припадник оног пола који је мање заступљен на листи, а укупно на изборној листи мора бити најмање 30% кандидата мање заступљеног пола на листи.

143. У садашњем саставу Народне скупштине Републике Србије мандате народних посланика има шест политичких странака националних мањина и то: Савез војвођанских Мађара, Санџачка демократска партија, Демократски савез Хрвата у Војводини, Социјално либерална партија Санџака, Партија за демократско деловање и Бошњачка демократска странка Санџака.

144. Избори за одборнике скупштина јединица локалне самоуправа регулисани су *Законом о локалним изборима*. Грађани бирају одборнике на основу слободног, општег и једнаког изборног права које се остварује непосредно, тајним гласањем. Нико нема право да, по било ком основу, спречава или приморава грађанина да гласа, да га позива на одговорност због гласања или да од њега тражи да се изјасни за кога је гласао или зашто није гласао. Право да бира одборника има пунолетан, пословно способан држављанин Републике Србије који има пребивалиште на територији јединице локалне самоуправе у којој остварује изборно право. За одборника, може бити изабран пунолетан, пословно способан држављанин Републике Србије који има пребивалиште на територији јединице локалне самоуправе у којој је предложен за одборника.

145. *Законом о локалним изборима* је предвиђена примена пропорционалног изборног система са одговарајућим корективним методама у фази кандидовања и приликом расподеле мандата, како би се онемогућило фаворизовање оних политичких странака, страначких коалиција и група грађана, који уживају релативно малу подршку бирачког тела.

146. Чланом 9. *Закона о локалним изборима*, а у вези са чланом 180. *Устава Републике Србије*, предвиђено је да се у јединицама локалне самоуправе у којима живи становништво мешовитог националног састава омогући сразмерна заступљеност националних мањина у скупштинама. У пропорционалном изборном систему таква сразмера се лакше постиже, при чему се *Законом* предвиђа да за странке националних мањина и њихове коалиције у расподели мандата важи тзв. природни праг – број освојених гласова, без примене елиминаторног цензуса као услова за учешће у расподели мандата.

147. Сагласно члану 20. став 3. *Закона о локалним изборима*, на изборној листи укупно мора бити најмање 30% кандидата мање заступљеног пола на листи.

Грађанска права

Право слободe кретања и избора боравишта

148. Сходно одредбама члана 39. *Устава Републике Србије* свако има право да се слободно креће и настањује у Републици Србији, да је напусти и да се у њу врати. Слобода кретања и настањивања и право да се напусти Република Србија, могу се ограничити законом, ако је то неопходно ради вођења кривичног поступка, заштите јавног реда и мира, спречавања ширења заразних болести или одбране Републике Србије.

149. Материја пребивалишта и боравишта грађана регулисана је одредбама *Закона о пребивалишту и боравишту грађана*²⁹. Одредба члана 4. овог Закона дефинише пребивалиште као место у коме се грађанин настанио с намером да у њему стално живи. Пунолетни грађани дужни су да пријаве и одјаве пребивалиште и пријаве промену адресе стана. Пријављивање боравка странаца врши се по посебним прописима. Приликом пријаве пребивалишта, односно промене адреса стана, пунолетни грађани дужни су да пријаве и своју малолетну децу. Боравиште је место у коме грађанин привремено борави ван свог пребивалишта (члан 4. став 2 *Закона о пребивалишту и боравишту грађана*). Пријаву пребивалишта грађани врше лично у организационој јединици Министарства унутрашњих послова по месту у коме су се настанили с намером да у њему стално живе, а пријаву боравишта у организационој јединици овог Министарства по месту у коме привремено бораве.

150. У законским одредбама које регулишу материју пребивалишта и боравишта не прави се разлика по основу ентитета, расе, пола, или било којег другог личног

²⁹ „Службени гласник СРС“, бр. 42/1977 и 25/1989

својства, у погледу права и обавеза која се тичу пребивалишта и боравишта, односно у свим овим правима и обавезама сви грађани су изједначени.

Положај странаца

151. Према одредбама члана 17. *Устава Републике Србије* странци, у складу са међународним уговорима, имају у Републици Србији сва права зајамчена Уставом и законом, изузев права која по Уставу и закону имају само држављани Србије.

152. У склопу процеса усаглашавања домаћег законодавства са европским, као један од примарних услова за улазак наше земље у бели шенген, у октобру 2008. године је донет нови *Закон о странцима*³⁰. Овај закон регулише питања уласка, кретања и боравка странаца на територији Републике Србије, у складу са прихваћеним и признатим решењима и међународним стандардима који важе за ову категорију лица. Законом, је између осталог, утврђено да странац може да улази и борави у Републици Србији са важећом путном исправом у коју је унета виза или одобрење боравка (члан 4), а може му се ограничити или забранити кретање и боравак на одређеном простору у Републици Србији ако то захтевају разлози заштите јавног поретка или безбедности Републике Србије и њених грађана, или на основу међународног уговора (члан 5). На пријаву, односно одјаву пребивалишта и промену адресе стана, пријаву односно одјаву боравишта и промену адресе стана странца, примењују се одредбе закона којима се уређује пребивалиште и боравиште грађана Републике Србије, уколико овим законом није другачије одређено (члан 7. став 2).

153. Према одредби члана 24. *Закона о странцима* боравак странаца може бити: до 90 дана, привремени боравак и стално настањење. Привремени боравак, до годину дана, одобриће се у следећим случајевима: рада, запошљавања, обављања привредне или друге професионалне делатности; школовања, студирања или специјализације, научно-истраживачког рада, практичне обуке, учествовања у програмима међународне размене ученика или студената, односно другим научно-образовним активностима; спајања породице; других оправданих разлога у складу са законом или међународним уговором (члан 26. став 1). Стално настањење странцу се може одобрити: уколико је до дана подношења захтева боравио у Републици Србији непрекидно дуже од 5 година на основу одобрења за привремени боравак; уколико је најмање 3 године у браку са држављанином Републике Србије, или странцем који има стално настањење; малолетнику на привременом боравку ако је један од родитеља држављанин Републике Србије или странац који има одобрено стално настањење, уз сагласност другог родитеља; уколико је пореклом са територије Републике Србије (члан 37).

154. *Законом о азилу*³¹, донетим новембра 2007. године, уређено је питање признавања азила странцу у Републици Србији. Одредбом члана 6. став 1. *Закона* регулисано је да ниједно лице не сме бити протерано, или враћено против његове

³⁰ „Службени гласник РС“, бр. 97/2008

³¹ „Службени гласник РС“, бр. 109/2007

воље на територију где би његов живот или слобода били угрожени због његове расе, пола, језика, вероисповести, националности, припадности одређеној друштвеној групи или политичких ставова. Ниједно лице не сме бити протерано или против његове воље враћено на територију на којој постоји ризик да ће бити подвргнуто мучењу, нечовечном или понижавајућем поступању или кажњавању (члан 6. став 3). У поступку одобравања азила у Републици Србији забрањена је свака дискриминација по било ком основу, а нарочито по основу расе, боје, пола, националне припадности, друштвеног порекла или сличног статуса, рођења, вероисповести, политичког или другог убеђења, имовног стања, културе, језика, старости или интелектуалног, сензорног, односно физичког инвалидитета.

Путне исправе

155. Поступак издавања путних исправа прописан је *Законом о путним исправама*³², као и подзаконским актима. Пасош се издаје са роком важења од 10 година, а лицима млађим од 14 година живота са роком важења од 2 године (члан 12). Пасош се може издати и са краћим роком важења ако надлежни суд, односно јавни тужилац то дозволи у случајевима утврђеним законом (члан 23. став 1).

156. Према одредби члана 35. *Закона о путним исправама* захтев за издавање путних исправа може се одбити у следећим случајевима: ако је против лица које тражи издавање путне исправе донето решење о спровођењу истраге или је подигнута оптужница - на захтев надлежног суда, односно јавног тужилаштва; ако је лице које тражи издавање путне исправе осуђено на безусловну казну затвора у трајању дужем од 3 месеца, односно док казну не издржи; ако је лицу које тражи издавање путне исправе у складу са признатим међународним актима забрањено путовање; у случајевима да је, у складу са важећим прописима, лицу које тражи издавање путне исправе забрањено кретање ради спречавања заразних болести, односно епидемије; ако из разлога одбране земље прописано одобрење за путовање у иностранство није издато или постоји друга сметња предвиђена законом којим се уређује војна обавеза, у случају да је проглашено ратно стање или ванредно стање.

Избеглице и расељена лица

157. Сходно *Закону о избеглицама*³³ и уредбама које прописују начине бриге о избеглицама и прогнаним лицима, избеглице имају потпуну слободу кретања и боравка на територији Републике Србије. Слободу кретања и боравка имају и интерно расељена лица, као држављани Републике Србије.

158. Република Србија наставља да се суочава са великим бројем избеглица које су дошле са простора бивше Југославије. Према подацима са Регистрације избеглица у Републици Србији која је спроведена крајем 2004. и почетком 2005. године, укупан број избеглих лица је 104.246, што је за скоро 273.000 мање у односу на претходну регистрацију из 2001. године. Међутим, осетно смањење броја

³² „Службени гласник РС“, бр. 90/2007 и 116/2008

³³ „Службени гласник РС“, бр. 18/1992 и 45/2002

избеглица је највећим делом последица могућности да стекну држављанство Републике Србије или да се врате у земљу порекла. Почетком 2009. године у Србији још увек борави 97.354 избеглица. Процењује се да је око 200.000 избеглица добило држављанство Републике Србије. Према држави порекла, структура избеглица је следећа: из Хрватске 73,43% (од тога 96,14% су Срби); из Босне и Херцеговине 26,42% (од тога 94,43% су Срби); из Словеније 0,15% и из Македоније двоје избеглих. Што се тиче повратка у земљу порекла, укупно се у периоду 1995-2008. година у Републику Хрватску вратило 62.636 избеглица, а у Босну и Херцеговину 72.451 избеглица.

159. Укупан број интерно расељених лица из АП Косово и Метохија у Републици Србији је 209.722, с тим што се претпоставља да око 20.000 Рома није регистровано. Структура интерно расељених лица по националној припадности је следећа: Срби 75,2%, Роми 10,9%, Црногорци 3,9%, Муслимани 2,5%, Горанци 1,5%, Египћани 0,4%, Албанци 0,2%, Македонци 0,2%, Југословени 0,2%, Хрвати 0,1%, Турци 0,1%. Није се изјаснило о националној припадности 4,8%.

160. Један број интерно расељених лица ромске националности, није уписан у матичне књиге рођених што утиче на остваривање права на здравствену и социјалну заштиту, образовање, запошљавање и имовинска права. Стога је Министарство за људска права у сарадњи са Мисијом ОЕБС у Србији, Представништвом Високог комесара УН за избеглице у Србији и невладиним организацијама *Центар за унапређење правних студија (ЦУПС)* и *Праксис* отпочело активности на решавању проблема статуса „правно невидљивих лица“ кроз доношење Закона о признавању правног субјективитета, а на основу Модела закона који су израдили *ЦУПС* и *Праксис*.

Повратак по основу споразума о реадмисији

161. У оквиру међународне сарадње Република Србија је до сада закључила 17 билатералних споразума о реадмисији. *Јединствени споразум о реадмисији* између Европске уније и Републике Србије ступио је на снагу 1. јануара 2008. године. Билатерални уговори и Јединствени споразум регулишу услове и инструменте враћања људи којима је истекао законски основ боравка, а на захтев једне од земаља уговорница. Савет Европе је 2003. године проценио да ће из западноевропских земаља бити враћено 50.000-100.000 држављана Србије. Међународне организације које делују у Србији и цивилни сектор сматрају да тај број иде и до 150.000, јер се нпр. према подацима Владе Немачке у илегалном статусу налази чак 100.000 од укупно 600.000 грађана Србије који бораве само у тој земљи. МУП Републике Србије процењује да је до сада враћено 18.000 наших држављана.

162. Фебруара 2009. године усвојена је *Стратегија реинтеграције повратника по основу споразума о реадмисији*.

163. Министарство за људска и мањинска права формирало је Канцеларију за реадмисију на Аеродрому *Никола Тесла* у Београду. Делатност Канцеларије односи се на: идентификацију депортованих лица и добровољних повратника и њихово информисање о процесу реадмисије у РС, идентификацију основних проблема са којима се сусрећу лица по реадмисији, основну правну помоћ и савете из области регулисања личног статуса, социјалне и здравствене заштите и запошљавања, прикупљање података и извештавање Министарства за људска и мањинска права о стању људских и мањинских права лица по реадмисији, као и прикупљање других релевантних података од значаја за процес реинтеграције повратника. Израђен је *Информатор за повратнике по реадмисији* на српском, ромском, немачком, холандском и енглеском језику и *Приручник за поступање у оквиру интеграције повратника по реадмисији који је намењен представницима институција на локалном нивоу*.

Право на држављанство

164. Држављанство је јавноправни однос између државе и појединца који подразумева низ права и обавеза држављана. Право на држављанство је Уставом загарантовано право грађана Републике Србије, а стиче се и престаје на начин утврђен *Законом о држављанству*³⁴. Држављанство је битна претпоставка за заснивање, промену или престанак већег броја одређених правних односа, као што је наслеђивање, бирачки спискови, промет земљишта и зграда, ауторско право, итд.

165. Основни начин стицања држављанства Републике Србије је стицање држављанства пореклом (*ius sanguinis*). Он се јавља и у комбинацији са системом стицања држављанства рођењем на територији Републике Србије (*ius soli*). Наиме, дете по сили закона, у моменту рођења стиче држављанство својих родитеља, без обзира на место рођења детета. Само ако су оба родитеља непозната или непознатог држављанства или без држављанства, дете рођено или нађено на територији Републике Србије стиче држављанство Републике Србије самим рођењем на територији Републике. Комбинацијом ова два система практично се постиже да свако дете коме су један или оба родитеља држављани Републике Србије, односно које се роди или нађе на територији Републике, ако су му оба родитеља непозната или непознатог држављанства или без држављанства, стекне држављанство Републике Србије. Допунски начин стицања југословенског држављанства су пријем (прирођење) и стицање држављанства по међународним уговорима.

166. Питање пријема странаца у држављанство Републике Србије регулисано је чланом 14. *Закона о држављанству*, где је поред осталих законских услова, прописано да ће странац коме је сходно прописима о кретању и боравку странаца одобрено стално настањење у Републици Србији и које има отпуст из страног држављанства или поднесе доказ да ће отпуст добити ако буде примљен у држављанство Републике Србије, бити примљен у држављанство Републике Србије. Стицањем држављанства по основу брака, без отпуста из претходног

³⁴ Службени гласник РС, бр. 135/2004

држављанства, странац стиче право на двојно држављанство. Такође, чланом 18. Закона, прописано је да исељеник, његов потомак, као и брачни друг исељеника, могу по знатно олакшаним условима бити примљени у држављанство Републике Србије. По олакшаним условима и без отпуста из страног држављанства, држављанство Републике Србије, може поново стећи не само лице коме је на захтев родитеља, престало држављанство Републике Србије, него и свако лице коме је отпустом престало држављанство Републике Србије и које је стекло страног држављанство (члан 34. Закона о држављанству).

167. Држављанство Републике Србије може се стећи и по међународним уговорима. Овим уговорима може се установити двојно држављанство под условима узајамности. У Београду је 29.10.2002. године потписан уговор о двојном држављанству између, тада СРЈ и Федерације БиХ, а очекује се и скоро окончање преговора делегација МУП-а Републике Србије и Републике Црне Горе (који су отпочели 01.10.2008. године) о закључивању уговора о двојном држављанству. Иако је досадашњи ток преговора указао на разлике у приступу – предлог Србије је да двојно држављанство добију сви који то желе, без одрицања од постојећег држављанства, док је став Црне Горе по том питању рестриктивнији. Постигнут је консензус око дефиниције категорија могућих двојних држављана, тако да се очекује скоро потписивање овог Уговора.

168. Имајући у виду ситуацију у којој се наша СРЈ после отцепљења бивших република СФРЈ, односно ситуацију у којој се нашао велики број држављана СФРЈ, прелазним одредбама овог Закона, које су углавном заштитног карактера са аспекта права грађана, омогућено је да се у правни систем интегрише правило о сукцесији у држављанству. Према одредби члана 52. *Закона о држављанству* држављанином Републике Србије сматра се и држављанин СФРЈ који на дан почетка примене овог закона има држављанство друге републике раније СФРЈ, односно држављанство друге државе настале на територији раније СФРЈ и пријављено пребивалиште на територији Републике Србије у трајању од најмање девет година, ако поднесе писмену изјаву да се сматра држављанином Републике Србије и захтев за упис у евиденцију држављана. Одредбом члана 23. Закона, стицање држављанства Републике Србије омогућено је и припадницима српског народа, другог народа или етничке заједнице са територије Републике Србије који немају пребивалиште на територији Републике Србије, као и избегла, прогнана или расељена лица која бораве на територији Републике Србије или су избегли у иностранство ако поднесу захтев за пријем у држављанство Републике Србије и писмену изјаву да Републику Србију сматрају својом државом.

169. На седници Народне скупштине Републике Србије одржаној 24.09.2007. године, донет је *Закон о изменама и допунама Закона о држављанству Републике Србије*, у циљу остваривања међународно-правног субјективитета Републике Србије, као правног следбеника државне заједнице Србија и Црна Гора. Овим законом је обезбеђено да сви припадници српског народа, без обзира где живе, могу да стекну држављанство Републике Србије, без отпуста из страног држављанства; да то право могу остварити и припадници другог народа и етничке

заједнице са територије Републике, у року од две године од дана ступања на снагу овог закона; затим стицање држављанства Републике Србије црногорским држављанима, под олакшаним условима, без отпуста из црногорског држављанства, чиме је изједначен положај црногорских држављана са положајем држављана других република раније СФРЈ у поступку стицања и престанка држављанства Републике Србије и др.

Право на склапање брака и избор супружника

170. Према одредби члана 62. *Устава Републике Србије* свако има право да слободно одлучи о закључењу или раскидању брака; брак се закључује на основу слободно датог пристанка мушкарца и жене пред државним органом; закључење, трајање и раскид брака почивају на равноправности мушкарца и жене; брак и односи у браку и породици уређују се законом; ванбрачна заједница се изједначава са браком, у складу са законом.

171. Правна природа, садржина и битни циљеви брака, уређени су *Породичним законом*.³⁵ Оно што брак, као *sui generis* уговор породичног права одваја од других уговора јесте то што овај уговор, према Закону, могу склопити само две особе различитог пола и то са намером да воде заједнички живот. Брак се склапа слободним давањем изјава воља пред матичарем. Право на склапање брака немају: лице које је већ у браку; лице које је неспособно за расуђивање; малолетно лице; лица која су међусобно у односу сродства; лица која су у односу старатеља и штићеника. Сходно члану 30. став 1. Породичног закона брак престаје смрћу супружника, поништењем и разводом.

172. У домаћем законодавству не постоји ниједна правно верификована ситуација која омогућава било какав облик расне дискриминације у остваривању права на склапање брака и избора супружника. У досадашњој пракси државних органа - матичара пред којима се склапа грађански брак, стриктно се поштују законом прописани услови за склапање брака и од стране надлежних органа који контролишу рад ових служби није констатован ниједан акт дискриминације по расној основи.³⁶

173. У Закону о забрани дискриминације се у оквиру општих одредби о забрани дискриминације у члану 2. наводи као забрањено и свако неоправдано прављење разлике или неједнако поступање према брачном и породичном статусу.

Право на својину и право на наслеђивање

174. Одредба члана 58. *Устава Републике Србије* јемчи мирно уживање својине и других имовинских права стечених на основу закона. Право својине може бити

³⁵ „Службени гласник Републике Србије“, бр. 18/2005

³⁶ У Прилогу 1 овог извештаја налази се табела бр. 3 са статистичким подацима о закљученим браковима по националној припадности младе и младожење за 2007. годину.

одузето или ограничено само у јавном интересу утврђеном на основу закона, уз накнаду која не може бити нижа од тржишне. Законом се може ограничити начин коришћења имовине. Одузимање или ограничење имовине ради наплате пореза и других дажбина или казни, дозвољено је само у складу са законом.

175. *Уставом Републике Србије* у члану 59. јемчи се право наслеђивања, у складу са законом. Право наслеђивања не може бити искључено или ограничено због неиспуњавања јавних обавеза.

176. *Закон о наслеђивању*³⁷ уређује могућност наслеђивања на основу закона и на основу завештања (тестаментa). Наследити може само онај ко је жив у тренутку оставиочеве смрти. Наследити може и дете већ зачето у тренутку оставиочеве смрти ако се роди живо. Чланом 7. Закона прописано је да страни држављани у Републици Србији имају, под условом узајамности, исти наследни положај као и домаћи држављани, ако међународним уговором није друкчије одређено. Закон о наслеђивању не садржи дискриминаторне норме на основу којих би се право на наслеђивање ускратило лицима на основу њихове расне, етничке, националне или верске припадности.

Право на слободу мисли, савести и вере

177. Право на слободу мисли, савести, уверења и вероисповести зајемчено је у члану 43. *Устава Републике Србије*. Свако има право да остане при свом уверењу или вероисповести, или да их промени према сопственом избору. Нико није дужан да се изјашњава о својим верским и другим уверењима. Свако је слободан да испољава своју веру, или убеђење вероисповедања, обављањем верских обреда, похађањем верске службе или наставе, појединачно или у заједници са другима, као и да приватно или јавно изнесе своја уверења. Слобода испољавања вере или уверења може се ограничити законом само ако је то неопходно у демократском друштву ради заштите живота и здравља људи, морала демократског друштва, слобода и права зајемчених Уставом, јавне безбедности и јавног реда или ради спречавања изазивања или подстицања верске, националне или расне мржње.

178. Одредбама члана 18. *Закона о забрани дискриминације* утврђено је да дискриминација постоји ако се поступа противно начелу слободног испољавања вере или уверења, односно ако се лицу или групи лица ускраћује право на стицање, одржавање, изражавање и промену вере или уверења, као и право да приватно или јавно изнесе или поступи сходно својим уверењима. Не сматра се дискриминацијом поступање свештеника, односно верских службеника које је у складу са верском доктрином, уверењима или циљевима цркава и верских заједница уписаних у регистар верских заједница, у складу са посебним законом којим се уређује слобода вероисповести и статус цркава и верских заједница.

³⁷ „Службени гласник РС“, бр. 46/1995

179. *Закон о црквама и верским заједницама*³⁸ у члану 40. утврђује право на верску наставу у државним и приватним, основним и средњим школама, а право да организују верску наставу у јавним школама имају традиционалне цркве и верске заједнице: Српска православна црква, Исламска заједница, Римокатоличка црква, Словачка евангелистичка црква а.в., Јеврејска заједница, Реформаторска хришћанска црква и Евангелистичка хришћанска црква а.в.

180. У Републици Србији верска настава је уведена у прве разреде основне и средње школе 2001/2002. године и организује се без обзира на укупан број верника у одређеној средини. Сваке школске године наставнике у школе упућују традиционалне цркве и верске заједнице, а Министарство просвете им обезбеђује бруто накнаду по ангажованом часу наставника. Закон о црквама и верским заједницама омогућава оснивање установа ради образовања будућих свештеника, као и оснивање предшколских установа, основних школа, гимназија, стручних и уметничких школа, факултета и универзитета. Верске образовне установе које добију акредитацију имају право на финансирање из буџета сразмерно броју припадника одређене цркве и верске заједнице у становништву Србије.

181. Припадници националних мањина у Републици Србији верске потребе задовољавају у оквиру следећих цркава и верских заједница:

- Српска православна црква: Роми, Власи, Бугари у источној Србији,
- Исламска верска заједница: Бошњаци, Албанци, Роми, Египћани, Ашкалије, Горанци,
- Римокатоличка црква са Гркокатоличком: Мађари (већина), Хрвати, Буњевци, Шокци, Чеси, Немци, Словаци (само једно село), Бугари у Банату, Украјинци, Русини,
- Словачка-евангеличка црква а.в.: Словаци,
- Реформатска хришћанска црква: Мађари (мањи део),
- Јеврејска заједница: Јевреји,
- Епархија Румунске православне цркве Дакија Феликс: Румуни у Банату,
- Подворје Московске патријаршије: Руси,
- Конфесионалне заједнице: одређен број припадника националних мањина религиозно се идентификује са заједницама које припадају новом протестантизму.

182. На територији Републике Србије делују два организациона облика исламске заједнице: Исламска заједница у Србији и Исламска заједница Србије.

Право на слободу мишљења и изражавања

183. *Устав Републике Србије* у члану 46. став 1. јемчи слободу мишљења и изражавања, као и слободу да се говором, писањем, сликом или на други начин траже, примају и шире обавештења и идеје. Зајемчено право на слободу изражавања може се законом ограничити према ставу 2. истог члана Устава ако је

³⁸ „Службени гласник РС“, бр. 36/2006

то неопходно ради заштите права и угледа других, чувања ауторитета и непристрасности суда и заштите јавног здравља, морала демократског друштва и националне безбедности. Према члану 79. Устава припадници националних мањина имају право на потпуно, благовремено и непристрасно обавештавање на свом језику, укључујући и право на изражавање, примање, слање и размену обавештења и идеја.

184. *Закон о заштити права и слобода националних мањина* уређује ову материју у члану 17. тако што утврђује да припадници националних мањина имају право на потпуно и непристрасно обавештавање на свом језику, укључујући право на изражавање, примање, слање и размену информација и идеја путем штампе и других средстава јавног обавештавања и да ће држава у програмима радија и телевизије јавног сервиса обезбедити информативне, културне и образовне садржаје на језику националне мањине, односно да може да оснива и посебне радио и телевизијске станице које би програм емитовале на језицима националних мањина.

185. Члан 5. став 1. *Закон о јавном информисању* предвиђа да ради остваривања права националних мањина и етничких заједница у информисању на сопственом језику и неговању сопствене културе и идентитета, Република, аутономна покрајина, односно локална самоуправа обезбеђује део средстава или других услова за рад јавних гласила на језицима националних мањина и етничких заједница.

186. Сва подручја у Србији која насељавају националне мањине могу да примају програм из суседних држава. Осим на тај начин, примање и пружање информација и идеја остварује се и посредством реемитовања радио и ТВ програма. Слобода реемитовања и директног пријема радио/ТВ програма је у складу са обавезама и правилима Европске конвенције о прекограничној телевизији и Директиве о телевизији без граница.

187. Буџетским средствима редовно се финансира 11 штампаних медија на језицима националних мањина чији су оснивачи национални савети националних мањина (изузев листа на албанском језику), у износу од 20-100% потребних средстава. То су: *Perspektiva* (албански језик), *Bošnjačka riječ* (бошњачки/босански језик), *Братство* (бугарски језик), *Magyar Szó* (мађарски језик), *Them* и *Romano Nevipe* (ромски језик), *Libertatea* (румунски језик), *Руске слово* (русински језик), *Hlas L'udu* (словачки језик), *PidNE Слово* (украјински језик) и *Hrvatska riječ* (хрватски језик). Ови штампани медији излазе недељно, петнаестодневно или месечно (осим на мађарском језику који је дневни лист). Буџетским средствима финансирају се и верски листови: *Глас ислама* (Исламска заједница у Србији), *Благовести* (Београдска надбискупија), *Билтен* (Исламска заједница Србије), *Билтен* (Савез јеврејских општина Србије), *Евангелистички гласник* (Словачка евангелистичка црква а.в. у Србији), *Реформатус елет* (Хришћанска

реформаторска црква), *Аланке* (Евангелистичка црква Србије-Војводине) и *Стражерул* (Епархија Румунске православне цркве Дакија Феликс).³⁹

Право на слободу мирног окупљања и удруживања

188. Члан 54. *Устава Републике Србије* гарантује да је мирно окупљање грађана слободно. Окупљање у затвореном простору не подлеже одобрењу, ни пријављивању, док се зборови, демонстрације и друга окупљања грађана на отвореном простору пријављују државном органу, у складу са законом. Та слобода може бити ограничена у складу са законом само ако је то неопходно ради заштите јавног здравља, морала, права других или безбедности Републике Србије. Мирно окупљање грађана је даље регулисано *Законом о окупљању грађана*⁴⁰ из 1992. године. Одредбе тог закона које се односе на окупљање у затвореном простору нису сагласне са Уставом Републике Србије, те су у припреми измене и допуне тог закона.

189. Одредбом члана 5. ст. 1. и 2. *Устава Републике Србије* јемчи се и признаје улога политичких странака у демократском обликовању политичке воље грађана, а оснивање политичких странака је слободно. Одредбом члана 55. став 1. *Устава* јемчи се слобода политичког, синдикалног и сваког другог удруживања.

190. Будући да важећи закони који уређују област остваривања Уставом загарантоване слободе удруживања нису били усаглашени са одредбама *Устава*, Народна скупштина је 12. маја 2009. године донела *Закон о политичким странкама* што представља увод у свеобухватну реформу политичког и изборног система. Закон је ступио на снагу 23. маја 2009. године, а почиње да се примењује по истеку 60 дана од дана ступања на снагу, односно од 23. јула 2009. године. Министарство за државну управу и локалну самоуправу припремило је Предлог закона о удружењима који је Влада утврдила 28. маја 2009. године и упутила га у скупштинску процедуру. Предлог закона о удружењима уводи европске стандарде у ову област, усаглашен је са одредбама *Устава* и Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода, а очекује се да допринесе развоју и јачању невладиног сектора у целини.

191. До почетка примене *Закона о политичким странкама* Министарство за државну управу и локалну самоуправу води Регистар политичких организација сходно *Закону о политичким организацијама*, као и Регистар удружења, друштвених организација и политичких организација на основу *Закона о удруживању грађана у удружења, друштвене организације и политичке организације које се оснивају за територију СФРЈ* (у даљем тексту: савезни закон). У Регистар политичких организација и Регистар удружења, друштвених организација и политичких организација уписано је укупно 642 политичке организације од чега су 582 активне, док је према подацима из априла 2008. године

³⁹ Подаци о емитовању радио и ТВ програма на језицима националних мањина налазе се у Прилогу 1 овог извештаја, табела бр. 4

⁴⁰ „Службени гласник РС“, бр. 21/1996

у Републици Србији регистровано преко 30.000 удружења и друштвених организација, од чега је у Регистар удружења, друштвених и политичких организација које се оснивају по савезном закону уписано преко 14.958 удружења грађана.

192. Припадници националних мањина могу према члану 80. *Устава Републике Србије* да оснивају просветна и културна удружења која добровољно финансирају. Разуме се да припадници мањина могу да оснивају и политичке организације. Уставом је предвиђено да удружењима националних мањина Република Србија признаје посебну улогу у остваривању права припадника националних мањина.

193. Кад су у питању политичке странке националних мањина, треба напоменути да је у регистре који води Министарство за државну управу и локалну самоуправу уписано преко 90 политичких странака националних мањина и то: ромске (32), муслиманске и бошњачке (16), влашке (10), албанске (8), хрватске (6), мађарске (5), бугарске (3), румунске, буњевачке, црногорске (2), македонске, турске и др (1). Што се тиче удружења грађана, регистровано је нпр. преко 650 само ромских удружења грађана, односно друштвених организација.

194. Грађанима је омогућено слободно удруживање и јавно окупљање ради испољавања верских убеђења и приступања црквама и верским заједницама које су независне од државе, једнаке пред законом и слободне и аутономне у одређивању свог верског идентитета.

Економска, социјална и културна права

Право на рад

195. У члану 60. *Устава Републике Србије* јемчи се право на рад, у складу са законом. Истим чланом је прописано да свако има право на слободан избор рада као и да су свима, под једнаким условима, доступна сва радна места. Затим, да свако има право на поштовање достојанства своје личности на раду, безбедне и здраве услове рада, потребну заштиту на раду и правичну накнаду за рад.

196. Према одредби члана 16. *Закона о забрани дискриминације* забрањена је дискриминација у области рада, односно нарушавање једнаких могућности за заснивање радног односа или уживање под једнаким условима свих права у области рада, као што су: право на рад, на слободан избор запослења, на напредовање у служби, на стручно усавршавање и професионалну рехабилитацију, на једнаку накнаду за рад једнаке вредности, на правичне и задовољавајуће услове рада, на одмор, на образовање и ступање у синдикат, као и на заштиту од незапослености. Под дискриминацијом у смислу овог закона сматра се неоправдано прављење разлике или неједнако поступање, односно пропуштање које се заснива на личним својствима, поред осталог и на основу расе, а лице које је претрпело дискриминацију има право да поднесе притужбу Поверенику за заштиту равноправности, или тужбу надлежном суду. Такође, Законом је предвиђена одговорност за прекршај у случају повреда одредби овог закона, а висина

новчане казне се креће у распону од 10.000 до 100.000 динара. У одељку VIII Казнене одредбе, у члану 51. предвиђена је новчана казна за прекршај за правно лице, предузетника, одговорно лице као и физичко лице, ако на основу личног својства лицу нарушава једнаке могућности за заснивање радног односа или уживање под једнаким условима свих права у области рада.

197. У области радног законодавства запослени су изједначени у погледу услова заснивања радног односа, висине зараде, услова рада, и других права и обавеза. *Закон о раду* садржи посебне одредбе о забрани дискриминације (чл.18-23), према којима се лица која траже запослење, као и запослени, не могу стављати у неповољнији положај у односу на друге, без обзира на расу или неко друго лично својство. Забрањена је дискриминација у односу на услове за запошљавање и избор кандидата за обављање одређеног посла; услове рада и сва права из радног односа; образовање, оспособљавање и усавршавање; напредовање на послу; отказ уговора о раду. Према члану 23. *Закон о раду* лице које тражи запослење, као и запослени, у случајевима дискриминације у смислу одредаба чл. 18 - 21. овог закона, може да покрене пред надлежним судом поступак за накнаду штете.

198. Према подацима из *Националне стратегије за побољшање положаја жена и унапређивање родне равноправности* посебно је наглашен проблем запошљавања жена преко 45 година, затим домаћица, пољопривредница, младих жена и жена из вишеструко дискриминисаних група. У односу на женску популацију, постоји значајан проценат разлике у незапослености жена из вишеструко дискриминисаних и маргинализованих група (нпр. у односу на просек незапослености жена, жене избеглице су за 15% више незапослене, расељена лица за 32%, а Ромкиње 39%).

Право на оснивање синдиката

199. *Уставом Републике Србије* у члану 55. јемчи се слобода синдикалног и сваког другог удруживања и право да се остане изван сваког удружења. Удружења се оснивају без претходног одобрења, уз упис у регистар који води државни орган, у складу са законом.

200. Према одредби члана 25. став 1. *Закон о забрани дискриминације* забрањена је дискриминација због политичких убеђења лица или групе лица, односно припадности или неприпадности политичкој странци односно синдикалној организацији. Одредбом члана 25. став 2. *Закон* регулисано је да се дискриминацијом из става 1. не сматрају ограничења која се односе на вршиоце одређених државних функција, као и ограничења неопходна ради спречавања заговарања и вршења фашистичких, нацистичких и расистичких активности, прописана у складу са законом.

201. Слобода синдикалног удруживања и деловања утврђена је и *Законом о раду*. Синдикатом, у смислу овог закона, сматра се самостална, демократска и независна организација запослених у коју се они добровољно удружују ради заступања, представљања, унапређења и заштите својих професионалних, радних, економских,

социјалних, културних и других појединачних и колективних интереса. О забрани рада синдикалне организације одлучује Уставни суд на основу предлога Владе, републичког јавног тужиоца или органа надлежног за упис у регистар, уз подношење одговарајућих доказа. Уставни суд може забранити само оно удружење чије је деловање усмерено на насилно рушење уставног поретка, кршење зајемчених људских или мањинских права или изазивање расне, националне или верске мржње.

Право на стан

202. Према одредбама члана 40. *Устава Републике Србије* стан је неповредив. Нико не може без писмене одлуке суда ући у туђи стан или друге просторије против воље њиховог држаоца, нити у њима вршити претрес. Држалац стана и друге просторије има право да сам или преко свог заступника и уз још два пунолетна сведока присуствује претресању. Ако држалац стана или његов заступник нису присутни, претресање је допуштено у присуству два пунолетна сведока. Без одлуке суда, улазак у туђи стан или друге просторије, изузетно и претресање без присуства сведока, дозвољени су ако је то неопходно ради непосредног лишења слободе учиниоца кривичног дела или отклањања непосредне и озбиљне опасности за људе и имовину, на начин предвиђен законом.

203. *Законом о становању*⁴¹ је у члану 2. предвиђено да држава предузима мере за стварање повољних услова за стамбену изградњу и обезбеђује услове за решавање стамбених потреба социјално угрожених лица у складу са законом. Према одредби члана 5. став 1. стамбене зграде и станови се користе по основу права својине на стану и по основу закупа.

204. У овој области постоји већи број прописа који регулишу читав низ питања од уговора о закупу стана, коришћење и одржавање стамбених зграда, просторно планирање и изградњу и слично. Ниједан од прописа не садржи одредбе којима би се поједине категорије лица доводиле у неравноправан положај с обзиром на њихову националну, етничку или другу припадност или својство. Проблеми који се јављају у сфери становања, у највећој мери, представљају последицу недовољне економске развијености, недостатка средстава и развојних фондова. Посебно угрожене категорије становништва у овом погледу су избеглице и интерно расељена лица, као и Роми.

Право на здравствену заштиту и социјално осигурање

205. Према одредби члана 27. став 1. *Закона о забрани дискриминације* забрањена је дискриминација лица или групе лица с обзиром на њихово здравствено стање, као и чланова њихових породица. Одредбом става 2. истог члана утврђује се да дискриминација из става 1. постоји нарочито ако се лицу или групи лица због њихових личних својстава неоправдано одбије пружање здравствених услуга,

⁴¹ „Службени гласник РС“, бр. 50/1992, 76/1992, 84/1992, 33/1993, 46/1994, 47/1994, 49/1995, 16/1997, 46/1998 и 26/2001

поставе посебни услови за пружање здравствених услуга који нису оправдани медицинским разлозима, одбије постављање дијагнозе и ускрате информације о тренутном здравственом стању, предузетим или намераваним мерама лечења или рехабилитације, као и узнемиравање, вређање и омаловажавање у току боравка у здравственој установи.

206. У оквиру реформи здравственог система Републике Србије, која је започета 2002. године, донети су бројни закони и подзаконска акта од којих су најзначајнији системски закони: Закон о здравственој заштити, Закон о здравственом осигурању, Закон о коморама здравствених радника, који су ступили на снагу децембра 2005. године.

207. *Закон о здравственој заштити* дефинише људска права и вредности у здравственој заштити тако да сваки грађанин има право да здравствену заштиту остварује уз поштовање највишег могућег стандарда људских права и вредности, односно има право на физички и психички интегритет и на безбедност његове личности, као и на уважавање његових моралних, културних, религијских и филозофских убеђења. Законом се уводи и институција заштитника пацијентових права, чији рад је обавезна да организује свака здравствена установа. Прописан је и поступак по приговору пацијента коме је ускраћено право на здравствену заштиту, односно који није задовољан пруженом здравственом услугом или поступком здравственог или другог радника у здравственој установи. Заштитник пацијентових права је самосталан у свом раду и на његов рад и одлучивање не могу утицати нити директор здравствене установе нити други запослени у здравственој установи.

208. У складу са чланом 22. *Закон о здравственом осигурању*⁴² право на здравствену заштиту обезбеђује се лицима која припадају групацији становништва која је изложена повећаном ризику оболевања; лицима чија је здравствена заштита потребна у вези са спречавањем, сузбијањем, раним откривањем и лечењем болести од већег социјално-медицинског значаја; као и лицима која су у категорији социјално угроженог становништва, ако не испуњавају услове за стицање својства осигураника из члана 17. овог закона, или ако права из обавезног здравственог осигурања не остварују као чланови породице осигураника. У ову категорију осигураника сврставају се и лица ромске националности која због традиционалног начина живота немају стално пребивалиште, односно боравиште у Републици Србији. Средства за уплату доприноса за обавезно здравствено осигурање, односно за пружање здравствене заштите овим лицима, обезбеђују се у буџету Републике Србије. На тај начин лица ромске националности стичу статус обавезно осигураних лица и право на здравствену заштиту остварују у истом садржају и обиму као и друга осигурана лица у Републици Србији.

209. *Закон о социјалној заштити и обезбеђивању социјалне сигурности грађана*⁴³ дефинише социјалну заштиту као организовану друштвену делатност која има за

⁴² „Службени гласник РС“, бр. 107/2005

⁴³ „Службени гласник РС“, бр. 36/1991, 79/1991, 33/1993, 53/1993, 67/1993, 46/1994, 48/1994, 52/1996, 29/2001, 84/2004, 101/2005 и 115/2005

циљ пружање помоћи грађанима и њиховим породицама када дођу у стање социјалне потребе и предузимање мера ради спречавања настајања и отклањања последица таквог стања. Стањем социјалне потребе се сматра такво стање у којем је грађанину или породици неопходна друштвена помоћ у циљу савладавања социјалних и животних тешкоћа и стварању услова за задовољавање основних животних потреба, уколико се те потребе не могу на други начин задовољити, а на основама хуманизма и поштовања људског достојанства (члан 2).

210. Према одредбама члана 5. истог закона ради обезбеђивања права утврђених овим законом оснивају се установе социјалне заштите. Послове радног и професионалног оспособљавања и запошљавања инвалидних лица под посебним условима којима се, у смислу овог закона, обезбеђује право на помоћ за оспособљавање за рад, обављају предузећа за радно и професионално оспособљавање и запошљавање инвалидних лица и друга предузећа и установе у складу са законом. Послове из делатности социјалне заштите могу обављати и грађани, као и друге установе и предузећа у складу са законом.

Право на образовање и стручно оспособљавање

211. *Уставом Републике Србије* право на образовање регулисано је одредбама члана 71. према којима свако има право на образовање; основно образовање је обавезно и бесплатно, а средње образовање је бесплатно; сви грађани имају под једнаким условима, приступ високошколском образовању, а Република Србија омогућује успешним и надареним ученицима слабијег имовног стања бесплатно високошколско образовање у складу са законом; оснивање школа и универзитета уређује се законом.

212. Одредбом члана 19. став 1. *Закона о забрани дискриминације* утврђено је да свако има право на предшколско, основно, средње и високо образовање и стручно оспособљавање под једнаким условима, у складу са законом. Одредба става 2. истог члана забрањује да се лицу или групи лица на основу њиховог личног својства, отежа или онемогући упис у васпитно-образовну установу, или да се искључе из ових установа, да им се отежа или ускрати могућност праћења наставе и учешћа у другим васпитним, односно образовним активностима, забрањено је разврставати ученике по личном својству, злостављати их и на други начин неоправдано правити разлику и неједнако поступати према њима.

213. Према одредби члана 4. *Закона о основама образовања и васпитања* свако има право на образовање и васпитање, а грађани су једнаки у остваривању овог права без обзира на пол, расу, националну, верску и језичку припадност, узраст, физичку и психичку конституцију, социјално и културно порекло, имовно стање, политичко опредељење или друго лично својство. Основно образовање је обавезно и бесплатно, док се лицима са сметњама у развоју, одраслима и лицима са посебним способностима гарантује право на образовање и васпитање које уважава њихове посебне образовне и васпитне потребе.

214. Одредбом члана 7. *Закона о основама образовања и васпитања* утврђено је да се образовно-васпитни рад за припаднике националних мањина остварује на њиховом матерњем језику, а изузетно се може остваривати и на српском језику. Образовно-васпитни рад за лица која користе језик знакова изводи се на језику знакова и помоћу средстава тог језика. Члан 5. *Закона о основној школи*⁴⁴ прописује да се за припаднике националних мањина наставни план и програм остварује и на матерњем језику, или двојезично, ако се за упис у први разред пријави најмање 15 ученика. Школа може да остварује наставни план и програм и на језику националне мањине, односно двојезично, и за мање од 15 ученика уз сагласност министра просвете. Када се наставни план и програм остварује на српском језику ученицима припадницима народности обезбеђује се савлађивање наставног плана и програма матерњег језика са елементима националне културе. Сличне одредбе садрже и *Закон о средњој школи*⁴⁵ и *Закон о високом образовању*⁴⁶.

215. Право на образовање подразумева и поштовање принципа као што су: доступност, образовање и васпитање под једнаким условима, квалитетно образовање и васпитање, образовање и васпитање које уважава различитости, образовање на матерњем језику (члан 2. *Закона о основама система образовања и васпитања*). Такође, у регулативи је наглашено да су у школи забрањене активности којима се угрожавају или омаловажавају групе и појединци по основу расне, националне, језичке, верске или полне припадности, политичког опредељења. У школи је забрањено и физичко кажњавање и вређање личности ученика.

216. Стручно оспособљавање се остварује двоструко - кроз систем формалног и неформалног образовања. Када се одвија кроз систем формалног образовања реализује се у средњим школама, на основу програма стручног оспособљавања које може да траје до годину дана. Школа издаје уверење о положеном испиту, односно о савладаном програму стручног оспособљавања. Јавна исправа издаје се на српском језику ћириличким писмом, латиничким писмом у складу са законом, а када се настава изводи и на језику националне мањине јавна исправа се издаје и на том језику (члан 100. *Закона о средњој школи*).

217. У домену стручног оспособљавања значајно место и улогу има и образовање одраслих. Министарство просвете је припремило *Стратегију о образовању одраслих* (2006) на основу које је Влада Републике Србије усвојила *Акциони план*, марта 2009. године. Ова документа треба да допринесу стварању културе учења, економије засноване на знању и унапређењу способности и постигнућа одраслих људи, да одговоре на потребе тржишта рада кроз разноврсне програме стручног оспособљавања, да омогуће конкурентност на тржишту рада, итд. Стручно оспособљавање није привилегија појединаца, већ понуда коју Република Србија нуди својим грађанима у смислу оспособљавања за одређене врсте послова, по завршетку обавезног основног образовања, или преквалификација и

⁴⁴ „Службени гласник РС“, бр. 50/1992 и 22/2002

⁴⁵ „Службени гласник РС“, број 50/1992, 24/1996, 23/2002 и 25/2002

⁴⁶ „Службени гласник РС“, број 76/2005

оспособљавање кадрова који су диктирани потребама тржишта рада. Стручно оспособљавање је доступно свим заинтересованим особама.

218. *Закон о заштити права и слобода националних мањина* у члану 13. став 1. утврђује да припадници националних мањина имају право на васпитање и образовање на свом језику у институцијама предшколског, основног и средњег образовања и васпитања. За право припадника националних мањина да уче матерњи језик и имају наставу на матерњем језику од посебног је значаја одредба члана 13. став 2. истог закона којом се прецизира да је држава дужна да створи услове за организовање образовања на језику националне мањине, а док се то не оствари дужна је да обезбеди двојезичну наставу или изучавање језика националне мањине са елементима националне историје и културе за припаднике националне мањине. Применом одредбе члана 13. став 3. Закона о заштити права и слобода националних мањина, мањинска настава се може организовати и када нема довољног броја ученика који се иначе тражи за организовање редовне наставе на језику већинске популације.

219. Подаци о школовању на језицима националних мањина за школску 2006/2007. годину су следећи:

- Албанска национална мањина: Образовно-васпитни рад одвија се у три предшколске установе са за 984 детета. У 16 основних школа наставу на албанском језику прати 9.173 ученика, а у 4 средње школе 2.872 ученика. На Филолошком факултету у Београду постоји Катедра за албанологију, а број уписаних студената почев од школске 2002/2003. године је 84.

- Бошњачка национална мањина: При Мешихату Исламске заједнице у Новом Пазару постоји вртић који похађа између 650 и 700 деце. Матерњи језик са елементима националне културе у основним школама је изучавало 6.697 ученика. На Интернационалном факултету у Новом Пазару на Одсеку за филологију постоји Смер за српски/босански језик и књижевност.

- Бугарска национална мањина: Предшколско образовање се изводи двојезично на српском и бугарском језику за 332 детета. Целокупна настава на бугарском језику одвија се за 11 ученика, а бугарски језик са елементима националне културе изучавало је 1.460 ученика основних и 549 ученика средњих школа. Бугарски језик се изучава на Катеди за српски језик са јужнословенским језицима, у оквиру Студијске групе за бугарски језик и књижевност Филолошког факултета у Београду. Школске 2006/2007. године уписано је 8, а почев од 2002. године укупно 79 студената.

- Мађарска национална мањина: Предшколске установе на мађарском језику похађало је 4.680, а двојезично на српском и мађарском 510 деце. На српском, мађарском и словачком језику васпитно-образовни рад се изводи за 14 деце. У основним школама целокупну наставу на мађарском језику похађа 17.128 ученика, а од тога су 16.442 ученика мађарске националности. Мађарски језик са

елементима националне културе учи 2.088 ученика. Настава на мађарском језику за ученике ометене у развоју одвија се за 576 ученика, основно музичко образовање и васпитање за 1.207 ученика и основно образовање одраслих за 149 полазника. У средњим школама наставу на мађарском језику похађа 6.648 ученика, што представља 8,9% од укупног броја ученика на територији АП Војводине. Мађарски језик са елементима националне културе изучава 17.128 ученика Мађара у средњим школама. Настава на мађарском језику се изводи у Вишој техничкој школи у Суботици и високим школама струковних студија за образовање васпитача у Суботици и Новом Саду. Филозофски факултет у Новом Саду има Одсек за хунгарологију, Филолошки факултет у Београду Катедру за хунгарологију, а настава на мађарском језику одвија се и на Учитељском факултету у Суботици, Академији уметности и Природно-математичком факултету у Новом Саду, као и на Економском и Грађевинском факултету у Суботици. Укупан број студената је 1.381.

- Ромска национална мањина: Невладина организација Развојни центар *Ром* организује припремну предшколску наставу за 70 деце. Министарство просвете Републике Србије у сарадњи са Националним саветом ромске националне мањине, у склопу пројекта *Проширење приступа ромске деце предшколском васпитању и образовању*, у 2006/2007. години реализовало је припремни предшколски програм за 700 деце. Црвени крст Републике Србије кроз пројекат *Отворени вртићи за ромску децу*, организовао је предшколску наставу за 166 деце на ромском и за 118 деце на српском и ромском језику. У основним школама ромски језик са елементима националне културе изучава 723 ученика, а још 80 ученика похађа овакву наставу у организацији Развојног центра *Ром*. На Филозофском факултету у Новом Саду одржава се Школа ромологије на којој је 2005. године дипломирало 36, а 2006. године 16 студената. На истом факултету изборни предмет Увод у ромологију слушало је 50 студената.

- Румунска национална мањина: Васпитно-образовни рад за децу од 3 до 7 година на румунском језику одвијао се за 189, а двојезично за 57 деце. У основним школама наставу на румунском језику похађа 1.234 ученика Румуна, што представља 51,8% укупног броја ученика Румуна. Наставу на српском језику похађа 47,96%, а на словачком језику 0,17%. Румунски језик са елементима националне културе изучава 469 ученика. У средњим школама целокупну наставу на румунском језику похађало је 200 деце, а румунски језик са елементима националне културе 27. На Филозофском факултету у Новом Саду постоји Одсек за румунистику, а на Филолошком факултету у Београду Катедра за румунистику, Студијска група за румунски језик и књижевност. Укупан број уписаних студената, почев од школске 2002/2003. године је 108. Настава на румунском језику одвија се и на Високој школи струковних студија за образовање васпитача у Вршцу – 64 студента и на Учитељском факултету у Београду-Одељење у Вршцу – 55 студената.

- Русинска национална мањина: У предшколским установама васпитно-образовни рад на русинском језику се одвијао за 198 деце, а двојезично за 70. У основним школама целокупну наставу на русинском језику похађа 539 ученика,

што представља 47,61% укупног броја ученика Русина. На српском језику наставу похађа 52,03%, на мађарском 2 и на словачком језику 2 ученика. Русински језик са елементима националне културе изучавају 293 ученика. У средњим школама се образује 551 ученик Русин, од тога 12,52% на русинском језику, 86,93% на српском, 0,36% на мађарском и 0,74% на словачком језику. Русински језик са елементима националне културе изучава 21 ученик. На Филозофском факултету у Новом Саду постоји Одсек за русинистику са 27 студената уписаних почев од школске 2002/2003. године.

- Словачка национална мањина: Васпитно-образовни рад за децу од 3 до 7 година на словачком језику организован је за 896, двојезично за 43, а на српском, мађарском и словачком језику за 14 деце. У основним школама целокупну наставу на словачком језику похађало је 3.275 ученика. У основним школама има 4.426 ученика Словака од којих 71,1% похађа наставу на словачком језику, 28,7% на српском, 0,18% на мађарском и 0,02% на русинском језику. Словачки језик са елементима националне културе изучава 661 ученик. У средњим школама од укупног броја ученика Словака 1.778, 20,75% се школује на словачком језику. Словачки језик са елементима националне културе изучава 34 ученика средњих школа. На Филозофском факултету у Новом Саду, као и на Филолошком факултету у Београду, постоје Студијске групе за словачки језик и књижевност са 94 студента уписана почев од школске 2002/2003. године. На Педагошком факултету из Сомбора, Одељење у Бачком Петровцу словачки језик студира 37 студената.

- Украјинска национална мањина: Украјински језик са елементима националне културе изучава 118 ученика. На Филозофском факултету у Новом Саду постоји Одсек за русинистику, а на Филолошком факултету у Београду Студијска група за украјински језик и књижевност са 63 студента почев од школске 2002/2003. године.

- Хрватска национална мањина: У предшколским установама васпитно-образовни рад на хрватском језику одвијао се за 10, а двојезично за 53 деце. У основним школама има укупно 3.646 ученика Хрвата, од којих наставу на хрватском језику похађа 4,18%, на српском 93,94%, на мађарском 0,85%, 0,13% на словачком језику и 0,10% на русинском језику. Хрватски језик са елементима националне културе у основним школама изучава 362 ученика. Хрватски језик се изучава на Филолошком факултету у Београду у оквиру предмета Савремени српски и хрватски језик.

220. На територији АП Војводине где живи највећи број припадника националних мањина, предшколско васпитање и образовање остварују 44 предшколске установе у 43 општине и Граду Новом Саду. Обавезни припремни предшколски програм за децу у години пред полазак у основну школу се остварује на српском, мађарском, словачком, румунском, русинском и хрватском језику. Припремни предшколски програм се остварује и двојезично у национално мешовитим срединама (српско-мађарски, српско-словачки, српско-румунски, српско-хрватски). Рад са децом са

посебним потребама у години пред полазак у основну школу је такође организован на српском, мађарском, румунском и словачком језику.

221. Основно образовање и васпитање у АП Војводини се остварује у 344 редовне основне школе распоређене у 45 општина, на српском, мађарском, словачком, румунском, русинском и хрватском наставном језику. Поред тога, основно образовање се остварује и у 13 основних школа за образовање ученика са сметњама у развоју и у посебним одељењима у 58 основних школа на српском, мађарском и словачком језику, у 3 школе за основно образовање одраслих, при четири основне школе на српском и мађарском језику, у 21 основној музичкој школи на српском и мађарском језику и у 2 балетске школе на српском језику.

222. У зависности од структуре становништва, настава се у основним школама реализује на српском или на једном од језика националних мањина који је у службеној употреби, на два, или три језика. За ученике припаднике националних мањина који се школују на српском језику, организовано је изучавање матерњег језика са елементима националне културе и то: словачког, румунског, русинског, ромског, хрватског, украјинског, мађарског, македонског, бугарског језик са елементима националне културе и буњевачког говора са елементима националне културе.

223. Средње образовање на територији АП Војводина остварује се у 39 општина у којима се налази 127 средњих школа: 120 редовних (гимназија, стручних, мешовитих и уметничких школа) и 10 средњих школа за ученике са сметњама у развоју. Образовно-васпитни рад се реализује на српском, мађарском, словачком, румунском и русинском језику.

224. Ученици који су завршили основну школу на неком од језика националних мањина могу да се одреде за наставак школовања на матерњем, или на српском језику, али при томе пријемни испит полажу на матерњем језику. У средњој школи ученицима, који не похађају наставу на матерњем језику, такође је дата могућност да изучавају матерњи језик са елементима националне културе.

225. Високо образовање на територији АП Војводина се остварује у 9 високих школа струковних студија, на српском наставном језику, у три на српском и мађарском наставном језику и у једној на српском и румунском наставном језику. Високо образовање се остварује и на 14 факултета Универзитета у Новом Саду. На 8 факултета настава се реализује на српском наставном језику, на три факултета настава се реализује на српском и мађарском наставном језику, на једном се настава реализује на српском, мађарском и словачком наставном језику и на једном факултету настава се реализује на српском, мађарском, румунском, русинском и словачком наставном језику.

226. Студентима, који су средњу школу завршили на матерњем језику, омогућено је да класификациони испит за упис на факултет полажу на свом матерњем језику, без обзира на којем језику ће наставити своје школовање.

Право учешћа, под једнаким условима, у културним активностима

227. Према одредбама члана 73. *Устава Републике Србије* научно и уметничко стваралаштво је слободно; ауторима научних и уметничких дела јемче се морална и материјална права у складу са законом; Република Србија подстиче и помаже развој науке, културе и уметности. Одредбом члана 79. став 1. Устава регулисано је да припадници националних мањина имају право на изражавање, чување, неговање, развијање и јавно изражавање културне посебности. Одредба члана 75. став 3. Устава утврђује да ради остварења права на самоуправу у култури припадници националних мањина могу изабрати своје националне савете у складу са законом.

228. Унапређење услова који су потребни за одржавање и развијање културе припадника националних мањина и очување њиховог националног идентитета ближе је уређено *Законом о заштити права и слобода националних мањина*. Члан 12. став 1. овог закона изричито утврђује да је изражавање, чување, неговање, развијање, преношење и јавно испољавање националне и етничке, културне, верске и језичке посебности као дела традиције грађана, националних мањина и њихових припадника неотуђиво индивидуално и колективно право. Одредбом става 2. истог члана прецизирано је да у циљу очувања и развоја националне и етничке посебности, припадници националних мањина имају право да оснивају посебне културне, уметничке и научне установе, друштва и удружења у свим областима културног и уметничког живота. Одредбом става 3. истог члана утврђено је да су те установе, друштва и удружења самостални у раду, да ће држава учествовати у њиховом финансирању у складу са својим могућностима. За афирмацију и подршку тим установама, удружењима и друштвима могу се оснивати посебне фондације. Чланом 12. став 5. Закона регулисано је да ће музеји, архиви и институције за заштиту споменика културе чији је оснивач држава, обезбедити представљање и заштиту културно - историјског наслеђа националних мањина са своје територије, као и да ће представници националних савета учествовати у одлучивању о начину представљања културно - историјског наслеђа своје заједнице.

229. *Законом о делатностима од општег интереса у области културе*⁴⁷ утврђено је да су програми из области културе националних мањина и старање о заштити њихове културне баштине општи интерес у области културе (члан 2. тачка 20). Овде наводимо, илустрације ради и одредбу члана 10. тачка 2. *Закона о библиотечкој делатности*⁴⁸ којом је утврђено да је општи интерес у овој области израда текуће ретроспективне и друге библиографије српског народа и националних мањина које живе у Републици Србији. Општи интерес у области културе дефинисан је Законом о делатностима од општег интереса у области

⁴⁷ „Службени гласник РС“, број 49/1992

⁴⁸ „Службени гласник РС“, бр. 34/1994 и 101/2005

културе. Члан 2. овог закона предвиђа да општи интерес у овој области, између осталог, представља и заштита музичког и фолклорног наслеђа које доприноси очувању културног идентитета српског народа, програми из области културе других народа и националних мањина и старање о заштити њихове културне баштине, као и посебни програми издавачке делатности за слепе (ст. 19, 20, 21). Средства за остваривање општег интереса у области културе обезбеђују се у буџету Републике Србије (члан 3).

230. Право учешћа у културним активностима под једнаким условима припадницима националних мањина омогућено је, пре свега, коришћењем сопственог језика и чувањем и неговањем културне посебности кроз различите облике активности у области културе, као и кроз активности културних центара и домова културе. Овде ћемо навести неке од установа културе и културних активности припадника националних мањина које у целини или делимично финансирају органи републичке, покрајинске или локалне власти:

- Албанска национална мањина: Три библиотеке у чијем библиотечком фонду се налазе књиге на албанском језику. Представе на албанском језику изводи 1 аматерско позориште, а у Прешеву се одржава позоришни фестивал „Дани албанске комедије“. Осим ове, најзначајније културне манифестације на албанском језику су Фестивал рецитатора и рок фестивал „Ноћ са звездама“.

- Бошњачка национална мањина: Три библиотеке које се баве и издавачком делатношћу на босанском језику. У Новом Пазару ради аматерско позориште у оквиру Дома културе. Књиге на босанском језику издаје Центар за бошњачке студије из Тутина. Неке од културних манифестација су: Санџачки књижевни сусрети, Смотра бошњачких народних игара, Ликовна колонија „Санџак инспирација уметника“, Фестивал санџачке севдалинке, манифестација „Сопоћанска виђења“, Октобарски сусрети писаца у Новом Пазару.

- Бугарска национална мањина: Три библиотеке које се баве и издавачком делатношћу на бугарском језику. Градска галерија у Димитровграду која је организатор и међународне ликовне колоније „Погановски манастир“. Позориште у Димитровграду изводи представе на бугарском језику, а на сцени овог позоришта су и гостовања из Бугарске. Одржава се међународни позоришни фестивал „Балкан театар фест“. Новинско издавачка установа „Братство“ објављује издања на бугарском језику.

- Мађарска национална мањина: Библиотеке у 28 општина Војводине располажу са преко пола милиона књига на мађарском језику, што чини 15,65% од укупног броја књига у библиотечкој мрежи Војводине. Осим финансирања рада јавних библиотека из буџета општина које су оснивачи библиотека, суфинансира се и откуп књига на мађарском језику за библиотеке у вишејезичним срединама, као и за издавачку делатност библиотека и културних центара. У музејима и галеријама омогућено је представљање дела на мађарском језику, као и штампање монографија, каталога и слично (Градски музеј у Бечеју). У Градском музеју у

Суботици музејске збирке по садржају припадају највише мађарској културној баштини, а омогућен је приступ делима на мађарском језику. Архивска грађа на мађарском језику чува се у 6 архива на територији АП Војводине. Представе на мађарском језику изводе 4 професионална и 30 аматерских позоришта која одржавају већи број позоришних манифестација. Издавачком делатношћу на мађарском језику баве се специјализоване издавачке куће од којих су најважније „Форум“ и „Magyar Szó“. Под заштитом државних завода за заштиту споменика културе налази се већи број непокретности везаних за историју мађарске националне мањине у Војводини. У АП Војводини постоји 140 удружења и културно-уметничких друштава која негују мађарски језик и културу. Међу важнијим културним манифестацијама су: Смотра народне музике и фолклора „Дуриндо“ и „Бенђешбокрета“, Дани културе војвођанских Мађара, Сусрет аматерских позоришних ансамбала војвођанских Мађара, Лингвистички дани Сарваш Габор, Фестивал певаних песама у Сенти, Фестивал дечјих фолклорних ансамбала „Koketanc“, Дани мађарске кинематографије, итд.

- Ромска национална мањина: Књиге на ромском језику налазе се у 4 библиотеке чији рад финансирају општине. На територији АП Војводине представе на ромском језику изводе 1 професионално и 3 аматерска позоришта која учествују у већем броју позоришних манифестација. Издавачка кућа „Откровење“ објавила је књигу „Граматика ромског језика“ аутора др Рајка Ђурића, на ромском и српском језику. Само у АП Војводини постоји 30 удружења и културно-уметничких друштава која негују ромски језик и учествују у великом броју културних манифестација, а на територији Републике Србије веће манифестације су: Смотра културних достигнућа Рома у Нишу, Музичко културно стваралаштво Рома у Медвеђи, манифестација „Циганске ватре“ у Србобрану, Културна сусретања младих Рома Србије у Новом Саду, Ликовна колонија „Циганин и његов сан“, итд.

- Румунска национална мањина: 8 библиотека у чијем фонду су књиге на румунском језику, а суфинансира се и откуп књига на румунском језику за библиотеке у вишејезичним срединама, као и издавачка делатност библиотека. У АП Војводини делује једно професионално и 12 аматерских позоришта која изводе представе на румунском језику. Новинско-издавачка кућа „Либертатеа“ специјализована је за издавање књига на румунском језику. Под заштитом Завода за заштиту споменика културе у Панчеву налази се већи број споменика везаних за историју и културу румунске мањине у Србији. У АП Војводини постоји 35 удружења и културно-уметничких друштава која негују румунски језик. Најзначајније културне манифестације су: Фестивал банатских Фанфара, књижевна манифестација „Меморијал Раду Флора“, међународни фестивал поезије „Путеви класја“, Позоришни дани Румуна, Фестивал румунске музике и игара из Војводине, итд.

- Русинска национална мањина: 6 библиотека са књигама на русинском језику чији рад у целини финансира општина, а Покрајина помаже издавачку делатност библиотека. Одржавају се ликовне манифестације као што су Дани ликовног стваралаштва у Руском Крстуру и ликовна колонија „Стеван Бондаров“.

Архивска грађа на русинском језику чува се у 2 архива на територији АП Војводине. У овој покрајини делује једно професионално и 15 аматерских позоришта која изводе представе на русинском језику. Књиге на русинском језику објављује Новинско- издавачка установа „Руске слово“ из Новог Сада. У АП Војводини постоји 15 удружења и културно- уметничких друштава која негују русински језик. У Србији се одржава 12 традиционалних културних манифестација Русина међу којима: Фестивал русинске културе „Црвена ружа“, „Костелникова јесен“ у области књижевног стваралаштва, Фестивал изворног стваралаштва Русина „Жатва“, итд.

- Словачка национална мањина: Књиге на словачком језику налазе се у 12 општинских библиотека. Архивска грађа на словачком језику чува се у 2 архива на територији АП Војводине. Представе на словачком језику изводи једно професионално и 20 аматерских позоришта која учествују у манифестацијама као што су: Позоришни фестивал ДИДА, Смотра дечјег драмског стваралаштва итд. Установа „Култура“ у Бачком Петровцу објављује издања на словачком језику. Под заштитом Завода за заштиту споменика културе у Панчеву налази се Словачка евангелистичка црква у Ковачици. У АП Војводини постоји 20 удружења и културно-уметничких друштава која негују словачки језик и културу. Најзначајније културне манифестације: Фолклорни фестивал „Танцуј, танцуј“, Бијенале словачких ликовних уметника у Србији, Дечји фестивал „Златна брана“ у Кисачу, итд.

- Украјинска национална мањина: Једно аматерско позориште изводи представе на украјинском језику. Културне манифестације на украјинском језику су: Фестивал украјинске културе „Калина“, Дани Тараса Шевченка, Смотра дечјег стваралаштва, итд.

- Хрватска национална мањина: Архивска грађа на хрватском језику чува се у 2 архива на територији АП Војводина. Представе на хрватском језику изводе 2 аматерска позоришта. Објављивањем књига на хрватском језику бави се Новинско-издавачка установа „Хрватска ријеч“. Под заштитом Међуопштинског завода за заштиту споменика културе у Суботици налази се више споменика хрватске културе у Србији. На територији АП Војводине делује 26 удружења и културно-уметничких друштава која негују хрватски језик. Најзначајније културне манифестације су: Дани Матице Хрватске, Фестивал жетвених свечаности „Дужијанца“, Колонија сламарки, Сусрет песника „Лира наива“.

Право приступа на сва места и службе намењене јавној употреби

231. Према одредби члана 17. став 2. *Закона о забрани дискриминације* свако има право на једнак приступ објектима у јавној употреби (објекти у којима се налазе седишта органа јавне власти, објекти у области образовања, здравства, социјалне заштите, културе, спорта, туризма, објекти који се користе за заштиту животне средине, за заштиту од елементарних непогода и сл), као и јавним површинама

(паркови, тргови, улице, пешачки прелази и друге јавне саобраћајнице и сл) у складу са законом.

232. Доношење *Закона о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом* 2006. године представља значајан допринос за остваривање начела недискриминације и равноправности свих грађана Републике Србије. Овим законом се уређује општи режим забране дискриминације по основу инвалидности, посебни случајеви дискриминације особа са инвалидитетом, поступак заштите особа изложених дискриминацији и мере за подстицање равноправности и социјалне укључености особа са инвалидитетом (члан 1), као и санкције за неке од забрањених аката дискриминације.

233. Одредбама члана 13. *Закона о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом* забрањена је дискриминација на основу инвалидности у погледу доступности услуга и приступа објектима у јавној употреби (објекти у области образовања, здравства, социјалне заштите, културе, спорта, туризма или објекти који се користе за заштиту животне средине, заштиту од елементарних непогода и сл) и јавним површинама. Према одредбама члана 27. *Закона*, забрањено је вршити дискриминацију због инвалидности у превозу и свим гранама саобраћаја, односно, забрањено је одбијање да се превезе путник са инвалидитетом; одбијање посаде превозног средства да пружи физичку помоћ путнику са инвалидитетом и утврђивање неповољнијих услова превоза за путнике са инвалидитетом.

234. Према проценама Светске здравствене федерације у Републици Србији живи близу 800.000 особа са инвалидитетом. Преко 70% особа са инвалидитетом је сиромашно, док чак половина њихових примања потиче од примања по основу различитих мера социјалне политике - инвалиднине, увећан додатак за помоћ и негу другог лица, додатак за помоћ и негу другог лица и слично. Сектор за заштиту особа са инвалидитетом Министарства рада и социјалне политике развио је партнерски однос са преко 500 невладиних организација особа са инвалидитетом, којима пружа финансијску и стручну помоћ кроз финансирање месечних програмских активности, као и кроз пружање подршке пројектним активностима на Конкурсу за пријем пројекта у циљу унапређења положаја особа са инвалидитетом који се расписују сваке године.

ЧЛАН 6.

235. *Уставом Републике Србије* у члану 22. је утврђено да свако има право на судску заштиту ако му је повређено или ускраћено неко људско или мањинско право зајемчено Уставом, као и право на уклањање последица које су повредом настале. Грађани имају право да се обратe међународним институцијама ради заштите својих слобода и права зајемчених Уставом. У члану 35. став 2. Устава Републике Србије утврђено је да свако има право на накнаду материјалне или

нематеријалне штете коју му незаконитим или неправилним радом проузрокује државни орган, ималац јавног овлашћења, орган аутономне покрајине или орган јединице локалне самоуправе. Чланом 36. Устава јемчи се једнака заштита права пред судовима и другим државним органима, имаоцима јавних овлашћења и органима аутономне покрајине и јединица локалне самоуправе. Свако има право на жалбу или друго правно средство против одлуке којом се одлучује о његовом праву, обавези или на закону заснованом интересу.

236. Чланом 170. Устава прописана је уставна жалба. Уставна жалба се може изјавити против појединачних аката или радњи државних органа или организација којима су поверена јавна овлашћења, а којима се повређују или ускраћују људска или мањинска права и слободе зајемчене Уставом, ако су исцрпљена или нису предвиђена друга правна средства за њихову заштиту.

237. *Законом о Уставном суду* уређен је поступак по уставној жалби у чл. 82-92. Према одредбама члана 84. Закона уставна жалба се може изјавити у року од 30 дана од дана достављања појединачног акта, односно од дана предузимања радње којом се повређује или ускраћује људско или мањинско право и слобода зајемчена Уставом. Лицу које из оправданих разлога пропусти рок за подношење уставне жалбе, Уставни суд ће дозволити повраћај у пређашње стање ако то лице у року од 15 дана од дана престанка разлога који је изазвао пропуштање, поднесе предлог за повраћај у пређашње стање и ако истовремено са овим предлогом поднесе и уставну жалбу. После истека три месеца од дана пропуштања не може се тражити повраћај у пређашње стање. У складу са чланом 89. став 1. Уставни суд својом одлуком уставну жалбу усваја или одбија као неосновану.

238. *Кривични законик* у глави четрнаест, чл. 128. до 153, прописује кривична дела против слобода и права човека и грађанина. Овом главом обухваћена су између осталих и следећа кривична дела: повреда равноправности; повреда права употребе језика и писма; повреда слободе изражавања националне или етничке припадности; повреда слободе исповедања вере и вршења верских обреда; противправно лишење слободе; повреда слободе кретања и настањивања; отмица; принуда; изнуђивање исказа; злостављање и мучење; угрожавање сигурности; нарушавање неповредивости стана; противзаконито претресање; повреда права на подношење правног средства; повреда слободе говора и јавног иступања.

239. У глави тридесет три. *Кривичног законика* под насловом *Кривична дела против службене дужности* инкриминисана је злоупотреба службеног положаја (члан 359), кршење закона од стране судије, јавног тужиоца и његовог заменика (члан 360), несавестан рад у служби (члан 361), противзаконита наплата и исплата (члан 362), превара у служби (члан 363), проневера (члан 364), послуга (члан 365), противзаконито пословање (члан 366), примање мита (члан 367), давање мита (члан 368) и одавање службене тајне (члан 369).

240. У заштити људских и мањинских права посебан значај има и *Закон о управним споровима*⁴⁹. Према одредби члана 1. овог закона у управним споровима судови одлучују о законитости аката којима државни органи и предузећа или друге организације које врше јавна овлашћења решавају о правима или обавезама физичких лица, правних лица или других странака у појединачним управним стварима. Управни спор се може водити само против коначних управних аката. Право да покрену управни спор имају: физичка или правна лица ако сматрају да им је управним актом повређено неко право или на закону засновани интерес; државни орган, организација, део предузећа са овлашћењима у правном промету, насење, група лица и сл. који немају својство правног лица, ако могу бити носиоци права и обавеза о којима се решавало у управном поступку; и други Законом овлашћени субјекти (члан 2). Тужилац у управном спору може бити и синдикална организација ако сматра да је управним актом повређено право или правни интерес члана те организације (члан 13). У складу са чланом 11. Закона у управном спору се може тражити и повраћај одузетих ствари, као и накнада штете која је тужиоцу нанесена извршењем акта који се оспорава.

241. Против одлуке суда донете у управном спору странка може уложити редовне и ванредне правне лекове. Жалба представља редован правни лек који се може изјавити, у законом прописаним ситуацијама, против судске одлуке која није постала правоснажна (члан 18. став 1). Против правоснажних судских одлука странка може захтевати ванредно преиспитивање судске одлуке (члан 18. став 2) или понављање поступка (члан 51). Захтев за заштиту законитости је ванредан правни лек који стоји на располагању искључиво јавном тужиоцу (члан 20).

242. *Закон о заштити права и слобода националних мањина* одредбом члана 23. став 1. утврђује да у циљу заштите својих права, припадници националних мањина и национални савети националних мањина као њихови представници, могу поднети тужбу надлежном суду за накнаду штете.

243. У Републици Србији су до сада установљени заштитници грађана/омбудсмани на нивоу државе, АП Војводине и на локалном нивоу. Заштитник грађана је уведен у правни поредак Републике Србије *Законом о заштитнику грађана*⁵⁰. Република Србија се определила за концепт националног парламентарног омбудсмана општег типа. У складу са чланом 6. ст. 1. и 2. Закона, Заштитник грађана има четири заменика који му помажу у обављању послова утврђених тим законом. Приликом преношења овлашћења заменицима, Заштитник грађана посебно води рачуна о томе да се обезбеди одређена специјализација за обављање послова из надлежности Заштитника грађана, нарочито у погледу заштите права лица лишених слободе, равноправности полова, права детета, права припадника националних мањина и права особа са инвалидитетом. Заштитник грађана је изабран на седници Народне скупштине Републике Србије 29. јуна 2007. године и ступио на дужност 23. јула 2007. године.

⁴⁹ “Службени лист СРЈ“, број 46/1996

⁵⁰ „Службени гласник РС“, бр. 79/05 и 54/07.

ЧЛАН 7.

244. Према одредби члана 81. *Устава Републике Србије*, у области образовања, културе и информисања, Србија подстиче дух толеранције и међукултурног дијалога и предузима ефикасне мере за унапређење узајамног поштовања, разумевања и сарадње међу свим људима који живе на њеној територији, без обзира на њихов етнички, културни, језички или верски идентитет.

245. Неговање духа толеранције и међукултурног дијалога је било предмет неких од заједничких пројеката државних органа, невладиних организација и међународних институција. Организовани су округли столови, конференције, семинари о толеранцији и мултиетничке спортске манифестације у национално мешовитим срединама. (Примере таквих манифестација садрже следећи одељци.)

246. У организацији Министарства за људска и мањинска права, Мисије ОЕБС-а и Центра за регионализам из Новог Сада, 2004. године одржана је у Београду Регионална конференција на тему - „Толеранција и разумевање, пре свега“, као завршница кампање за стварање нових троуглова сарадње у региону југоисточне Европе на основама споразума о мултиетничкој толеранцији и сарадњи. Конференција је резултирала потписивањем споразума представника више од 50 градова и невладиних организација из Србије и Црне Горе, Хрватске, Македоније, Босне и Херцеговине, Албаније, Бугарске, Румуније и Мађарске и подршком оснивању Асоцијације мултиетничких градова југоисточне Европе као организације кроз коју ће се реализовати одредбе поменутог документа. Споразум који су потписале делегације локалних самоуправа обавезују их да поштују циљеве и начела попут противљења говору мржње, ксенофобији, предрасудама, искључивостима и свим видовима етничке и верске нетолеранције. Један од циљева споразума је и утемељење друштвеног оквира за деловање органа локалне самоуправе, локалних и јавних установа, невладиних организација и становника мултикултурних градова југоисточне Европе у свим друштвеним, културним, васпитним и образовним сферама, у правцу развоја либералне демократије, етничке и верске толеранције и заштите људских права.

247. Министарство за људска и мањинска права реализовало је крајем 2005. и почетком 2006. године пројекат *Јачање поверења у Прешеву, Бујановцу и Медвеђи: Абецеда толеранције и Студија случаја Војводине* у циљу побољшања међуетничких односа у овим општинама. У пројекту је учествовало око 30 младих лидера који су били на студијском путовању у Војводини са циљем да упознају и друге мултиетничке средине и успешне моделе функционисања мултиетничког живота и око 180 средњошколаца и њихових наставника из 6 школа у Бујановцу, Прешеву и Медвеђи који су учествовали у факултативном курсу *Абецеда толеранције* на којем су учили основне појмове о толеранцији.

248. *Законом о заштити права и слобода националних мањина*, предвиђено је да план и програм рада у образовним установама и школама са наставом на српском

језику, треба да садржи градиво које садржи сазнања о историји, култури и положају националних мањина, друге садржаје који поспешују међусобну толеранцију и заједнички живот. У циљу поспешивања толеранције према националним мањинама, члан 13. став 7. Закона изричито предвиђа да наставни план и програм у образовним установама које наставу изводе на српском језику, у областима у којима је језик националне мањине у службеној употреби, треба да садржи могућност учења језика националне мањине, што се и остварује у пракси. Доња табела показује податке о ученицима основних школа који су у школској 2006/2007. години изучавали неки од мањинских језика који није њихов матерњи језик:

Језик	Број ученика којима то није матерњи језик	Укупан број ученика
мађарски	1327	2088
румунски	261	469
русински	134	278
словачки	251	622
хрватски	8	362

249. Према *Закону о основама система образовања и васпитања*, један од циљева образовања и васпитања јесте развијање код деце и ученика радозналости и отворености за културе традиционалних цркава и верских заједница као и етничке и верске толеранције, јачање поверења међу децом и ученицима и спречавање понашања која нарушавају остваривање права на различитости (члан 3. тачка 11). На филолошким и филозофским факултетима који постоје у оквиру различитих универзитета у Републици Србији, постоји могућност изучавања језика и књижевности свих националних мањина у Републици Србији.

250. Да би се дискриминација спречила међу децом и омладином и да би се младе генерације васпитавале у духу толеранције, разумевања и прихватања свих врста различитости, Министарство просвете Републике Србије предузело је следеће активности: дефинисани су општи циљеви образовања као показатељи шта држава очекује од образовања; уведен је наставни предмет Грађанско васпитање и реализује се програм стручног оспособљавања наставника; развија се програм о учењу о Холокаусту и оспособљавање наставника за реализацију овог програма; ради се на изради нових наставних програма у духу поштовања људских права у оквиру предмета историје, матерњег језика и других.

251. Обука у области људских права врши се и у области правосуђа. Правосудни центар за обуку и стручно усавршавање у свом редовном годишњем програму обуке обрађује и теме институционалне заштите људских права и стандарде предвиђене конвенцијама Уједињених нација и Савета Европе. Током 2005. године организовани су семинари за судије општинских и окружних судова као и за тужиоце општинских и окружних тужилаштава на тему борбе против дискриминације. Одржани су семинари: УН Конвенција против дискриминације, стандарди и пракса Комитета; Стандарди Европског суда за људска права, члан 14.

Европске Конвенције и Протокол 12 уз Конвенцију. Током 2006. године организовано је 12 семинара за судије и тужиоце на тему: Стандарди Европског суда за људска права члан 14. Европске Конвенције и Протокол 12 уз Конвенцију. Током 2007. године одржани су и семинари са посебном темом борба против дискриминације: УН Конвенција против дискриминације, стандарди и пракса Комитета (4 семинара); Стандарди Европског суда за људска права, члан 14. Европске Конвенције и Протокол 12 уз Конвенцију (5 семинара); Родна равноправност и забрана дискриминације (4 семинара). Током 2008. године одржани су следећи семинари: УН Конвенција против дискриминације, стандарди и пракса Комитета (4 семинара); Стандарди Европског суда за људска права члан 14. Европске Конвенције и Протокол 12 уз Конвенцију (6 семинара); Упознавање судија и тужилаца са предлогом Закона против дискриминације (4 округла стола).

252. Правосудни центар је од 2007. године у свој редован програм укључио и обуку судија и тужилаца о борби против дискриминације. Такође, у обради других тематских целина у оквиру програма за кривично право, део семинара је обрађивао и аспект дискриминације у поступању појединих органа.

253. У Министарству правде, Управи за извршење заводских санкција, Центар за обуку запослених спроводи програме редовне обуке за приправнике у служби за обезбеђење, припаднике службе за обезбеђење, за запослене који су кандидати за поверенике за извршење казне рада у јавном интересу и условне осуде са заштитним надзором, остале запослене у Управи и правосудне стражаре. Обука и усавршавање спроводи се кроз основне, допунске и специјалистичке курсеве, као и остале облике обучавања. У сарадњи са Мисијом ОЕБС-а у Србији, Центар је реализовао низ основних и специјалистичких курсева за приправнике и припаднике свих звања у служби за обезбеђење. Програм обуке обухвата поступање према лицима лишеним слободе, оспособљавање за правилну и закониту употребу средстава принуде, основе система извршења заводских санкција и пенологије и основе уставног права у које су укључена основна људска и мањинска права гарантована Уставом РС, као и Европска конвенција о људским правима, Међународни пакт о грађанским и политичким правима, Европска затворска правила и пракса Европског суда за људска права. Поред обуке за припаднике службе за обезбеђење, Центар је проширио своју делатност на едукацију представника службе за преваспитање, правнике, здравствене раднике, тренере, управнике завода и начелнике служби.

254. Припадници полиције образују се у области људских права у Средњој школи унутрашњих послова - Центар за основну полицијску обуку, као и на Криминалистичко-полицијској академији, кроз више наставних предмета. Запослени у полицији пролазе обуку у трајању од 12 месеци у оквиру које се образују и у овој области. Полицијски службеници МУП-а Републике Србије похађали су следеће семинаре: „Семинар из области људских права“, „Семинар за државне службенике о изради извештаја о примени међународних конвенција о људским правима“, „Универзални стандарди људских права и полиција у заједници“, „Семинар о људским правима и хуманитарном праву за полицију и

снаге безбедности“, „Семинар о заштити људских права“, „Употреба силе и ватреног оружја, хапшење и притвор“, „Побољшање положаја жена и девојака у Србији“, „Кривични поступак и забрана тортуре у Европској конвенцији о људским правима“, „Трговина људима“, „Примена закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривично-правној заштити малолетних лица“, „Међународно хуманитарно право и људска права“.

255. Министарство за људска и мањинска права вршило је образовање и обуку у области људских права на следеће начине:

- рад са децом у основним и средњим школама кроз предавања, дискусије, радионице и дистрибуцију публикација за децу одговарајућег узраста (нпр. пројекат „Курсеви о толеранцији и основним људским правима у основним школама“ реализован у 30 основних школа широм Србије);
- наградни конкурси са темама из области људских права за ученике основних и средњих школа, као и за невладине организације. У 2007. години на конкурс са темом *Имам права - то сам ја* пријавило се 258 ученика основних школа, а на конкурс са темом *Шта чиним да бих разумео друге* 214 ученика средњих школа. Исте године је на конкурс за најбољу активност - пројекат у области превенције насиља међу младима 47 невладиних организација послало своје пројекте;
- штампање књига и других публикација из области људских права. За последњих 5 година Министарство је објавило 17 оваквих издања;
- медијске кампање кроз ТВ и радио емисије, чланци и огласи у штампи, телевизијски и радио спотови, билборди, плакати, беџеви, налепнице, уличне акције и разговори са грађанима.
- семинари, конференције и округли столови, као што су тренинзи новинара мањинских медија у области људских и мањинских права, регионални округли столови у градовима са мултиетничким саставом становништва, округли столови на југу Србије у местима са већинским албанским становништвом;
- снимање документарних филмова са темом људских и мањинских права у сарадњи са Телевизијом Б92, као и покровитељство над Међународним филмским фестивалом о људским правима *Један свет* одржаног у Београду и још 12 градова у Србији;
- материјална помоћ, као нпр. додела 40 рачунара најбољим ученицима ромске националности, по конкурсима 2009. године.

256. Министарство просвете и спорта реализовало је 2006. године пројекат *Заједно до једнакости*, који је финансијски подржала Влада Краљевине Норвешке. Основни циљ пројекта био је унапређење међуљудских односа и обезбеђење задовољавајућег образовања ромске деце у Зајечарском округу, као и подршка и развијање позитивног става према Ромима од стране школске управе, учитеља, родитеља и ученика већинске популације.

257. Министарство просвете и спорта и Мисија ОЕБС у Србији, у сарадњи са националним саветима националних мањина, покренули су 2005. године пројекат *Етно водич*, са циљем међусобног упознавања националних заједница на територији Републике Србије. Резултат овог пројекта биће и Приручник за ученике који ће се користити у образовно-васпитном процесу.

258. Покрајински секретаријат за образовање иницирао је увођење језика друштвене средине, као изборног наставног предмета у језички мешовитим срединама, како би се ученицима Србима омогућило да науче језик националних мањина из окружења у којем живе. Такође је покренута иницијатива да се језици националних мањина, који се налазе у службеној употреби у појединим општинама уведу на листу другог страног језика, како би се ученицима омогућило да по завршетку основне школе говоре три језика – матерњи српски, један од језика националних мањина који је у службеној употреби и један страни језик.

259. Један од примера борбе против предрасуда које воде расној дискриминацији и помагања разумевања, толеранције и пријатељства међу етничким групама је пројекат *Афирмација мултикултурализма и толеранције у Војводини* који се успешно реализује од 2005. године до данас. Пројекат је конципиран као комплексан мултитематски и мултикултурни програм, обухвата више подпројеката и активности које се реализују на територији целе Војводине, а укључује више хиљада младих, пре свега од 14 до 19 година. Основни циљ овог пројекта је умиривање међунационалних тензија, а дугорочно - развијање духа толеранције, међусобног поверења и уважавања код грађана Војводине. Носилац и координатор пројекта је Покрајински секретаријат за прописе, управу и националне мањине АП Војводине, а реализује се у сарадњи са другим покрајинским и републичким органима, међународним организацијама, органима локалних самоуправа, невладиним организацијама, образовним и културним установама. У пројекат су укључени и Музеј Војводине, Радиотелевизија Војводине, више спортских организација, организације цивилног сектора, основне и средње школе, итд. Пројекат се састоји од следећих подпројеката:

- Музејска изложба *Живети заједно*, која приказује теме из заједничке историје и културе, и из тога произашла прожимања и утицаје српске и мађарске националне заједнице у Војводини. Састоји се од три тематске целине: *Како смо постали суседи*, (описује историјске догађаје), *Живот наш заједнички*, (показује позитивне примере заједничког живота, културна прожимања и резултате толерантних међунационалних односа) и *Где смо данас*, (презентује живот бројних народа у Војводини у условима утицаја либералистичких и социјално-револуционарних система на просторима Војводине).

- Спортска такмичења са додатним садржајима *Куп толеранције*, која подразумевају такмичења школа које похађају припадници националних мањина или школа у општинама у којима живи знатан број припадника националних мањина, у различитим спортовима. Уз такмичење се организује програм са додатним културно-уметничким садржајима, како би се ученици упознали и зближили.

- Квиз *Колико се познајемо*, такмичење ученика средњих школа са наставом на мањинском језицима и ученика средњих школа из национално мешовитих средина у знању о историји и култури националних мањина са простора Војводине.

- Медијска кампања *Мултикултурализам у Војводини* - реализација кратких видео клипова и другог видео материјала са садржајима из традиције, културе и историје националних и етничких заједница које живе у Војводини, и њихово емитовање на програмима значајнијих ТВ станица у Војводини.

- *Повратак добрим пословним обичајима* – подпројекат усмерен на афирмацију вишејезичности у привредно-пословној сфери и подстицање и охрабривање привредних субјеката на вишејезичност у привредној и пословној комуникацији.

- Евалуација стања међуетничких односа код младих у Војводини – истраживање путем стручно конципираних анкета у циљу утврђивања става младих према различитим културама, односно припадницима других националних заједница.

- *Етно дан*, представљање културних, фолклорних, гастрономских и свих других карактеристика националних мањина у школама у Војводини (свака мањина има по један дан да се представи).

- *Књига о историји Војводине*, књига која би имала карактер уџбеника и могла би да се користи као додатно наставно средство, пре свега из историје, а тематски би обрађивала историјске моменте из прошлости Војводине, са нагласком на период од 1848. године до савременог доба.

260. Држава различитим облицима сарадње и помоћи даје свој допринос развијању и подстицању стваралаштва и културе припадника националних, расних и етничких група. Уз подршку и помоћ бројних државних институција организоване су различите културне манифестације, смотре, изложбе, књижевне вечери и сл. Припадницима националних мањина се излази у сусрет и путем финансијске и других облика материјалне помоћи, о чему је говорено у контексту члана 2. и члана 5. под е) тачка 6. Конвенције.

261. На основу конкурса за суфинансирање пројеката/програма који својим квалитетом доприносе развоју и презентацији уметности и културе националних мањина, Министарство културе Републике Србије одобрава средства и за мултикултуралне садржаје. Тако је у 2007. години доделило укупно 700.000,00 динара којим се суфинансира реализација 3 мултикултурна пројекта: *Музика говори различитим језиком*, *Фестивал подунавског фолклора* и *Иновативна радионица за израду предмета од вуне*.

262. Поводом председавања Републике Србије Саветом Европе, Министарство вера Републике Србије организовало је у Београду манифестацију *Дани европске верске културне баштине*. У вишедневном програму представљена је верска културна баштина традиционалних цркава и верских заједница Србије. У оквиру те културне манифестације организоване су: изложба фотографија, филмски програм на коме је приказано петнаестак филмова верске културне садржине, концерти, трибина. Посебну пажњу привукли су програми мултиконфесионалног

културног карактера – Мултирелигијски музичко-сценски наступ јеврејске групе Шира и певача Хорског ансамбла Исламске заједнице Србије и заједнички концерт православног, католичког и јеврејског хора: Хор Светог деспота Стефана Лазаревића, Хор Жупне цркве Ћирила и Методија и Хор *Браћа Барух*. У оквиру манифестације *Дани европске верске културне баштине* одржано је и такмичење у духовном беседништву *Сви различити, сви једнаки* студената три теолошка факултета, Православног богословског факултета из Београда, Теолошко-катехитског института из Суботице и Факултета за исламске студије из Новог Пазара. На духовној трибини (снимање специјалне емисије *Agape*) учествовали су представници традиционалних цркава и верских заједница, а питања су постављали студенти верских факултета.

263. У области медија, ефикасне мере за унапређење узајамног поштовања, разумевања и сарадње почивају на законским одредбама којима се регулишу основна начела емитовања радио и ТВ програма, а којима се у сфери јавног информисања, предвиђа да програмска оријентација јавних гласила треба да омогући уважавање и изражавање културног и језичког идентитета националних мањина (члан 78. тачка 4. *Закона о радиодифузији*). Штавише, према члану 4. тачка 9. *Закона о радиодифузији*, јавни радиодифузни сервис подразумева производњу, куповину, обраду и емитовање информативних, образовних, културно-уметничких, дечијих, забавних, спортских и других радио и телевизијских програма који су од општег интереса за грађане, а нарочито у циљу остваривања њихових људских и грађанских права, размене идеја и мишљења, неговања политичке, полне, међунационалне и верске толеранције, као и очувања националног идентитета, а у члану 68. тачка 4. предвиђа да су сви емитери дужни да приликом емитовања програма доприносе подизању општег културног и сазнајног нивоа грађана. Усклађеност програма јавних медија са програмским принципима се надзире од стране посебних тела која имају мешовити састав. У Републици Србији је предвиђено да Савет Републичке радиодифузне агенције има девет чланова, од којих су двоје именовани од стране Народне скупштине Републике Србије на предлог цркава и верских удружења, односно домаћих невладиних организација и удружења грађана која се превасходно баве заштитом слободе говора, *заштитом права националних мањина* и заштитом права деце, путем заједничког договора (члан 23. *Закона о радиодифузији*).

264. Велики број невладиних организација у Републици Србији бави се образовањем у области људских права. Невладиној организацији Београдски центар за људска права то је основна делатност, а као циљ се истиче потреба да се млади кадрови и искусни професионалци образују у области људских права, хуманитарног права и општег међународног јавног права. У сарадњи са Факултетом политичких наука Универзитета у Београду, и уз подршку ОЕБС-а и Међународног комитета Црвеног крста, већ три године се организују Специјалистичке студије хуманитарног права и људских права. Специјалистичке студије су намењене запосленима у државним органима и правосуђу, као и новинарима, запосленим у невладиним, међународним организацијама, итд. Затим се организују школе људских права за будуће предаваче, за судије, тужиоце,

правобраниоце и адвокате, као и Школа за будуће доносиоце одлука. Обука се врши и кроз семинаре, конференције и предавања.